

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

2/2018

číslo 150

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah

1. Úvodní poznámka.....	2
2. Hlavní materiály.....	2
Národní a globální bezpečnost v kontextu Průmyslu 4.0 (Jaroslav Šetek).....	2
3. Ohlasy.....	8
Zasít'ování dementi doby digitální I. Část (Pavel Sirůček).....	8
Nečekané tváře našeho tradičního nápoje (Pavel Sirůček).....	17
4. Pracovní materiály.....	25
Z pracovní verze monografie o vztahu teorie a praxe (Radim Valeník a kol.).....	25

MARATHON

Internet: <http://www.valenic.cz/marathon>

Vydává:

Radim Valeník

jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON

Vychází od listopadu 1996

Registrační značka: MK ČR 7785

ISSN 1211-8591

Redigují:

Vladimír Prorok

e-mail: prorok@vse.cz

Jiří Řezník

e-mail:

Pavel Sirůček

e-mail: sirucek@vse.cz

Radim Valeník (224933149)

e-mail: valenic@seznam.cz

Redakce a administrace:

Radim Valeník, Ostrovní 16

110 00 Praha 1

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 30 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON.

The magazine can be accessed at
E-mail contact:

Do rukou se vám dostává 2. číslo časopisu Marathonu za rok 2018. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Časopis je dostupný prostřednictvím sítě INTERNET na
- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (03/2018) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. května 2018.
- Rozsah časopisu je 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.
- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@seznam.cz.
- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR

1. Úvodní poznámka

Druhé letošní číslo je **150. (!) číslem** v historii našeho časopisu. Není zas tolik vědeckých časopisů, které by se dožily tolika svazků. Časopis začal vycházet na podzim roku 1996.

Hned první příspěvek je věnován velmi významné problematice **národní a globální bezpečnosti v kontextu Průmyslu 4.0**. Jeho autorem je J. Šetek a dívá se na danou problematiku netradičním způsobem.

Následuje obsáhlá část ohlasů, do které přispěl P. Sirůček dvěma obsáhlými příspěvky. První je **reflexí deformací současného myšlení**, a je příznačný autorovým sarkasmem i jeho intuicí a schopností uvažovat v širších souvislostech. Druhý příspěvek, též z jeho pera, je **o českém pivu**, ale čtenář v něm najde ještě o něco více.

Závěrečná část je věnována některým vybraným pasážím z pracovní verze připravované monografie, která se za svůj cíl klade **teoretické uchopení problematiky teorie a praxe**. Některé pasáže z této monografie byly v pracovní podobě uveřejněny v předcházejících dvou číslech. Čtenář tak může sledovat, jak si autorský tým vedený R. Valenčíkem danou problematiku ujasňoval. Kromě jiného je uveřejněn i obsah monografie, takže čtenář si může udělat představu o tom, jak jsou témata řazena a jak je dané téma pojato.

2. Hlavní materiály

Národní a globální bezpečnost v kontextu Průmyslu 4.0

Jaroslav Šetek

Abstrakt:

Východiskem článku je analýza současného chaotického stavu mezinárodního prostředí, v němž jsou státy odpovědné za svou bezpečnost pro své občany. Zároveň finančně, obchodně, vědecky, výzkumně, technologicky a stále více a více lidí volně proudí v tomto mezinárodním prostředí. Je logické, že taková internacionalizace poskytuje příležitost zemím, které usilují o stabilní hospodářský růst a bezpečnost. Současně však představuje jistá bezpečnostní rizika, která v současnosti zahrnuje mezinárodní terorismus, organizovaný zločin, hybridní a kybernetické hrozby, vlny nelegální migrace. Jejich podstata je založena na realitě současné povahy podnikatelské společnosti a souvisí s propojenými ekonomickými a sociálními aspekty.

Interdisciplinárním přístupem se v článku zkoumá současný vztah mezi národní bezpečnostní politikou a globalizací ekonomiky. Ukazuje skutečnost vývoje světové ekonomiky nejen ve všeobecné tendenci globalizace, ale také v polycentrickém, regionálním a národním rozměru v souvislosti s nástupem Průmyslu 4.0.. V tomto kontextu jsou vztahy funkční kontinuity globalizující, ale současně zachovávají specifika různých civilizací a kulturně-historického prostředí jejich složek. Proto je také nutné brát v úvahu pojmy "závislost" a "vzájemná závislost" při zkoumání současných problémů na rozhraní mezi státní bezpečností a globální ekonomikou. Tyto pojmy se často používají v současných úvahách o národní bezpečnosti v souvislosti s riziky spojenými s internacionalizací a globalizací.

Klíčová slova: Globalizace, světové hospodářství, globální a národní bezpečnost, bezpečnostní rizika, Průmysl 4.0 (Společnost 4.0)

1. Úvod

V globálně provázané ekonomice nemá bezpečnostní hrozba přesnou (národní) adresu původce. Státní hranice se staly bezvýznamnou diferenciací, stejně jako vojenské doktríny o prostoru a čase. Téměř cokoliv může být použito jako zbraň, jak o tom svědčí realita ze dne 11. září 2001, kdy civilní letadla byla použita k teroristickému útoku a mezinárodní terorismus se od tohoto dne stal globálním problémem lidstva se všemi sociálními a ekonomickými důsledky. Zvláště v bezpečnostní oblasti se zdá, že dnes není nic nemožného nebo nemyslitelného. K tomu právě přispívají i rizika technologií Průmyslu 4.0 (respektive 4. Průmyslové revoluce, Společnosti 4.0...).

Industriální typ současné společnosti tak postupně získal další přívlástek „riziková“, a to nejen z příčiny ekonomických rizik, ale také z ekologických, válečných, zločineckých. S nimi je také provázán projev migračních vln od roku 2015 a problémy „padlých států“ v regionech Blízkého východu a severní Afriky. To se aspekty nehumánosti ekonomiky se špatným sociálním systémem, ztrátou pocitu bezpečí důsledkem ozbrojených konfliktů prostřednictvím občanských válek, aktivit terorismu a podobně.

2. Metody

Fungování a samostatná existence ekonomického systému v národní a globální dimenzi je spojena se vznikem institucí, které tvoří logicko-historický předpoklad pro zajištění bezpečnosti. Subjektem světového hospodářství jako systému se stávají národní ekonomické subjekty, jestliže jejich činnost je více či méně ovlivněna činností jiných subjektů sloužících mimo jejich národní teritorium. V této souvislosti se hovoří o jevu, který bývá interdependence.

Subjekty světového hospodářství jsou rovněž instituce a společenství, do kterých jednotlivé státy vstupují a vzdávají se své národní identity, dokonce v některých případech neprosazují zájmy pouze čistě ekonomické, ale hlavním cílem je sledování politických nebo bezpečnostních zájmů (typický příklad NATO, Evropská unie, Organizace spojených národů).

Z výše uvedených důvodů při zpracování převažují analytické a komparativní metody. Ty jsou aplikovány na vývoj bezpečnostních rizik v rámci globální ekonomiky od skončení studené války po současnost (s výhledem k technologiím Průmyslu 4.0). Zároveň je srovnána realita vývoje bezpečnostních rizik s vybranými teoretickými koncepty z uvedené problematiky druhé poloviny 20. století. V tomto kontextu je sledována dynamika vývoje hrozeb v globální dimenzi,

3. Výsledky - analýza výzkumu

Globální bezpečnost – teorie a realita

Světový sociálně-ekonomický systém je při svém fungování určitými faktory. Těmi hlavními, ovlivňujícími jeho funkční strukturu, jsou nepochybně ekonomické procesy. Jedná se zejména o procesy globalizace a polycentrismu. Obecným problémem při charakteristice těchto procesů je realita, že uvedené procesy probíhají částečně objektivně a tím ovlivňují prostředí světového hospodářství s jeho jednotlivými subjekty. Zároveň jednotlivé společensko-ekonomické subjekty na základě míry poznání těchto procesů se snaží implementovat normy do systému světového hospodářství, které mají ekonomické procesy ovlivňovat - buď je podporovat, a nebo brzdit. Datovat počátky teorií o pojetí globální bezpečnosti tak není zcela jednoduché. Značně interdisciplinární přístup je provázen i aplikacemi matematických metod. Ty jsou v některých případech diskutabilní, a to zejména rivalitou společenské a matematické větve ekonomické teorie. *(Cichocki, Unbehaven, 1993)*.

Kombinace metod a typů prognóz světového ekonomického a sociálního systému v různých obdobích vytvořily myšlenkový proud globální bezpečnosti. Časově lze tento proud diferencovat na období podpůrných matematických metod a tvorby modelových situací prostřednictvím simulací (druhá polovina 40. let a 50. léta 20. století), etapizace globálního prognózování (od 60. let 20. století) a na teorii pěti sektorové bezpečnosti (vojenské, ekonomické, společenské, politické a environmentální) podle kodaňské školy (z přelomu 80. a 90. let 20. století).

V roce 1944 vzniká disciplína aplikované matematiky teorie her (prezentací knihy *Theory of Games and Economic Behavior* od *Johna von Neumanna* a *Oskara Morgensterna*). Zabývá se rozhodováním za konfliktní situace, kdy okolí na naše rozhodnutí může nějakým způsobem zareagovat, udělat nějaké protiopatření, čímž se může zcela změnit naše situace. *(Meadows, D. 1987)* Od doby svého vzniku se teorie her aplikuje interdisciplinárním přístupem nejen v ekonomii, ale v mnoha oblastech lidské činnosti v (vytváření politických koalic, integračních seskupení a dezintegračních tendencí, bezpečnostní aliance), sociologii, kriminologii, polemologii, globalistice. Tím se vytvořily předpoklady pro aplikace matematických metod pro prognózování bezpečnosti v národní a globální dimenzi. *(Bertozi, Johnson, 2016)*

Spor o metodu a konsenzus v bezpečnostní teorii

Podle stoupců společenské větve ekonomické vědy se jí snaží matematictí rivalové (důsledkem aplikace exaktních metod) „odpolitizovat“, když u ekonomie se vynechává adjektivum „politická“. Důsledkem toho je, že ekonomické koncepty se mohou vyznačovat značnou mírou nestability, tedy mohou účinně fungovat za trvání podmínek, za nichž jsou definovány. Rozsáhlejší změny, které souvisí s věčnou snahou lidstva, pak nemůže ekonomie analyzovat a vytvářet patřičné prognózy, neboť přestala být „politickou“. Tuto realitu lze dokázat tím, že u společenských věd (bez přístupu metod exaktních) bývá příčinná souvislost jevů zcela jasná zpětně, ale současnost k nim bývá slepá. Například zpětně je zcela jasné, že rozvoj finančních derivátů musel vést ke krizi, ale nikdo to tehdy neviděl, podobně jako je zpětně zcela jasné, že národovectví a zbrojení na počátku 20. století muselo vést ke světové válce, ale nikdo to tehdy také neviděl. Pokud si tedy lidé myslí, že jim ekonomové mají říci, kdy přijde krize, je to jako chytit od filosofů, sociologů, politologů, aby řekli, kdy vypukne ozbrojený válečný konflikt, teroristický akt a podobně.

Jistý konsenzus matematické a společenské větve zejména v ekonomický a ostatních společenských vědách představuje systémová dynamika. Ta byla založena v 50. let 20. století *Jay Wright Forresterem*, zaměřená na systémy a jejich chování v čase. Od té doby se její vývoj vyznačuje značnou akcelerací, neboť se jedná o orientovanou disciplínu. Ta napomáhá kvalitnějšímu poznávání okolních systémů, zejména těch, ve kterých se vyskytuje vysoká míra detailní a dynamické komplexity, mezi něž lze zařadit jakékoliv ekonomické (na úrovni mikro, makro), sociální instituce a systémy od rodiny, přes různé formy organizací (firmy, státní instituce..), až po celky typu států, mezinárodních seskupení, aliancí nebo globální ekonomiku. Proto se Forresterův model aplikoval v analýzách a prognózách níže uvedeného Římského klubu. Významnou průkopnicí v oblasti aplikace systémové dynamiky v aplikaci na životní prostředí v globální dimenzi byla *Donella Meadows*. Díky tomuto úspěchu pokračovala ve vědeckém bádání a v roce 1972 její vědecký tým s finanční podporou Římského klubu vyvinul počítačový model systémové dynamiky hlavních demograficko-ekonomických ukazatelů pod názvem *World 3*. *(Meadows, 1987)*

Etapizace globálního prognózování

Zhruba od 60. let 20. století se datuje etapizace globálního prognózování, když začíná start celosvětových výhledů do budoucnosti. Tyto výhledy lze diferencovat ve třech základních časových horizontech : 1. horizont - přelom 60. a 70. let 20. století, 2. horizont - přelom 70. a 80. let 20. století a 3. horizont - polovina 90. let 20. století. (Šetek, 2015)

První horizont se datuje studií H. Kahna *Rok 2000 - Rámec pro úvahy o nejbližších třiceti letech* (1967), jejíž teoretický koncept přijímá nejstarší futurologická organizace - *Světová federace studií o budoucnosti*. Koncept Kahna rozvinula Světové federace o optimistickou prognózu na budoucnost bez podstatných kvalitativních změn, kdy světové populaci přes značné obavy z termojaderného konfliktu je přisuzována politická a hospodářská stabilita. Na druhé straně z iniciativy vlivných západoevropských politiků a vědců vzniká v roce 1968 již zmíněný známý Římský klub a na americkém kontinentě např. koncepty: *Anny a Paul Ehrlichových (Lidstvo, zdroje a životní prostředí)*. Ohlasu se dostalo dílo *Meze růstu* (1972) od manželů Meadowsových. Jejich dílo zveřejnilo výsledky počítačově simulovaného vývoje lidské a využívání do roku 2100. Z díla je patrné, že během dojde k brutálnímu populačnímu pádu v důsledku, vyčerpání obdělávacích a nedostupnosti zdrojů (především). Zpráva tehdy alarmujícím způsobem varovala, že je třeba zastavit hospodářský růst a že svět stojí před vyčerpáním ropy do roku 1992. V roce 1974 vydal Římský klub publikaci „*Lidstvo v bodu zvratu*“ (Mankind at turning point). V této publikaci se první straně doslova píše „*Země má rakovinu a tou rakovinou je lidstvo*“. Na to reaguje Paul Ehrlich v knize „*Populační bomba*“ (Population bomb, 1976), na dodává „*Musíme přestat s naší snahou léčit symptomy a přikročit k vyříznutí rakoviny. Tato operace bude vyžadovat zřejmě mnoho brutálních a bezcitných rozhodnutí.*“ (Ehrlich, 1976).

Výše uváděné prognostické koncepty první generace předpovídají, že růst světové populace a spotřeby, spolu s jejím vyvolaným náporům na přírodní zdroje a fyzické prostředí, vede lidstvo do záhuby, jejímž důsledkem bude náhlý úbytek obyvatelstva a bídná životní úroveň těch, kteří přežijí. (Beck, 2011)

Druhý horizont globálních prognóz z přelomu 70. a 80. let 20. století začíná se vznikem instituce Interfutures pod patronací Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj a Brandtovy komise věnované sporu “Severu a Jihu”. V této prognostické generaci je protiklad mezi katastrofickou budoucností a soběstačností společností ponechán v pozadí. Důvodem k tomu byla okolnost, že zvolený časový horizont - přelom tisíciletí je příliš blízký a během období prvních deseti let třetího tisíciletí, se neobjeví žádné neřešitelné problémy. (Beck, 2011).

Třetí horizont prognóz z počátku 90. let 20. století aplikují ve značné míře simulační modelování a exaktní matematicko-statistická instrumentaria. Dokladem aplikace těchto metod jsou prognostické studie jako: *Globus 2000*, *Komplexní ekonomická perspektiva do roku 2000*, *Naše společná budoucnost* (mezinárodního týmu pod vedením norské premiérky H. G. Brudtlandtové). V první polovině 90. let 20. století se v bezpečnostní diskusi objevil nový pojem - lidská bezpečnost. Tento termín se stal jakýmsi heslem či zaklínadlem, které používá řada agentur Organizace spojených národů, některé národní rozvojové agentury, mezinárodní a lokální nevládní organizace a v neposlední řadě i mnoho badatelů v oblasti mezinárodních vztahů. Mezi nejvýznamnější autory toho horizontu patří dvojice *I. Carsson a S. Ramphal*, kteří za období 1992 - 1995 vypracovali publikaci *Naše společné sousedství*, kde kladou za strategický cíl řešení adekvátní vypořádání nadnárodních struktur tváří v tvář budoucímu vývoji většiny globálních problémů, zejména problematiky války a míru a budoucnosti člověka vzhledem k měnící se hierarchii hodnot lidské společnosti. (Beck, 2011).

Přínos kodaňské školy – rozšířené pojetí bezpečnosti

V průběhu 70. let 20. století probíhají ve světové ekonomice ropné šoky. Od této doby nebyla jen ropa součástí tématu energetické bezpečnosti. Postupem času se oblast energetické bezpečnosti začala vztahovat i na ostatní energetické komodity (zemní plyn, uhelné zdroje, elektrická energii...). Mimo uvedené komodity se začala oblast energetické bezpečnosti orientovat na světové trhy, rozhodovací procesy a infrastrukturu (sítě ropovodů, plynovodů, přenosů a rozvodů elektrické soustavy apod.), která s tímto tématem souvisí. Reálné rozpracování energetické bezpečnosti se uskutečnilo až ve vazbě na environmentální bezpečnost. Osamostatnění energetické bezpečnosti a její těsnější propojení na ekonomickou a vojenskou dimenzi, se uplatňuje až v 90. letech 20. století na pozadí stoupající spotřeby

surovin díky industrializaci asijských zemí a zvýšení cen energetických surovin, které začaly ohrožovat prosperitu vyspělých zemí Západu. (Hoffman, Shelby, 2017)

V roce 1985 byl založen Kodaňský ústav pro výzkum míru (kodaňská škola). Je proto zřejmé (podle záměru), že inspirací jejího vzniku byly koncepty globálního prognózování od 60. let a realita dopadů ropných šoků s následným fenoménem energetické bezpečnosti od 70. let 20. století. Metodicky tato škola vychází ze tří teoretických přístupů - strukturálního realismu, anglické školy a sociálního konstruktivismu. Její duchovní otec britský politolog zásadně ovlivnil reformu tehdejšího konceptu bezpečnostní analýzy. Podstata reformy spočívala v jejím rozšíření a prohloubení o „nové“ hrozby a „nové“ objekty a zároveň byl zaveden zcela nový pohled na dynamiku bezpečnosti, který získal pojmenování sekuritizace. Tento pojem byl poprvé formulován v roce 1995 dánským politologem v publikaci *„On Security“* (Hoffman, Shelby, 2017)

Na přelomu 80. a 90. let 20. století došlo k celosvětovému propojení, globalizaci, a tím i k větší míře interdepence - vzájemné závislosti jednotlivých regionů ve světě. Tato interdepence se projevila konceptem společné bezpečnosti, ten měl zaručit jistou spolupráci států a překonání bezpečnostního dilema. Po skončení studené války se rozhořely debaty o novém uchopení konceptu bezpečnosti, kde se nejnápadněji nositeli stali představitelé kodaňské školy. Ústředním předmětem jejich diskuse byla škála otázek typu, zda a jak prohloubit koncept mezinárodní bezpečnosti bez narušení konceptuální soudružnosti, a jak rozšířit zaměření analytického rámce o jiné než tradičně vojenské druhy hrozeb a zároveň zachovat logičnost a smysluplnost konceptu. Kodaňská škola na základě zkoumání světa tvrdila, že je nutné rozšířit koncept bezpečnosti, protože tradiční vojenská bezpečnost se stává méně důležitou a nová bezpečnostní agenda se bude zabývat ekonomickými, environmentálními a společenskými tématy. (Šetek, Petrách; 2016)

Představitelé kodaňské školy jsou tak v historii bezpečnostních studií zastánci širšího pojetí oblasti bezpečnosti, které zapojuje i další nevojenské sektory. Uvádí celkem pět sektorů bezpečnosti: vojenský, ekonomický, společenský, politický a environmentální sektor. Vnímání hrozeb v rámci sektorů začalo sílit v druhé polovině (paralelně s prvním ropným šokem) a v současné době je všeobecně přijímaný fakt takový, že určitý objekt (v se povětšinou hovoří o státech) lze rozhodně ohrozit i jiným způsobem než jen pouhou fyzickou (vojenskou) agresí. Typickým příkladem je přerušení dodávek strategických energetických surovin, kybernetický útok, hybridní hrozba, teroristický akt. Je ovšem důležité, aby všechny sektory byly na sebe v analýze bezpečnosti napojeny, aby bylo možné výzkum realizovat tak, aby bylo na sebe možné najít společné prvky řešení. (Šetek, 2015)

Analýza globálních bezpečnostních rizik po skončení studené války

Proudy futurologického, prognostického myšlení a bezpečnostních studií druhé poloviny 20. století potvrdily, že budoucnost globálních problémů lidstva na začátku nového tisíciletí bude odrážet oblasti všelidských sociálních, ekonomických, eticko-humanitárních a kulturních aspektů rozvoje lidské civilizace. (Kellas, 1991) V této souvislosti se jví řada otázek typu:

- Mohly být teoretické koncepty užitečné pro včasné varování?
- Nesalhaly bezpečnostní a zpravodajští analytici? (Šetek, 2015)

Odpověď na výše uvedené otázky není zcela jednoduchá. Na straně jedné se ustanovily obavy ze sílících rozporů mezi konzumní typem společnosti Západního světa se světem s převládající chudobou. Tím se projevuje a prohlubuje rozpor mezi typy společností konzumní a chudoby, což je potenciální riziko pro ideologii terorismu. Na straně druhé žádný z teoretických konceptů futurologie, globalistiky a kodaňské školy nevytvořil koncem minulého tisíciletí hypotézu a následně i prognózu, že mezinárodní terorismus (po událostech 11. září 2001) se stane globálním problémem lidstva. Stejně tak nebylo sebemenší zmiňky o bezpečnostních rizicích migračních vln (provázané rovněž s aktivitami organizovaného zločinu a mezinárodního terorismu) vyústěné v nejhlubší humanitární krizi od konce druhé světové války.

Po ukončení studené války byla realita globální ekonomiky charakteristická dynamikou s kvantitativními a kvalitativními změnami. Rozpad Varšavské smlouvy a Rady vzájemné hospodářské pomoci v evropském regionu počátkem 90. let 20. století představoval konec systému bipolárního rozdělení světa. Tím byl iniciován proces vzniku celé řady nových států na evropském kontinentu. To vše vyvolalo prostor pro vznik nových bezpečnostních rizik, které mohou výsledně zredukovat celkovou úroveň národní a globální bezpečnosti. V případě ozbrojených válečných konfliktů (jako největšího rizika bipolárního světa) na konci 20. století setkáváme se skutečně novým, dosud nejasně vymezeným a definitivně neusazeným společenským jevem, který je charakteristický níže uvedenými faktory:

- válečné střety se začaly přesouvat z oblastí mezistátní do oblastí vnitrostátní,
- většina válek se odehrává na teritoriu zhroutěného státu, v situaci boje všech proti všem,
- začala mizet hranice, kterými moderní stát oddělil legální válku a nelegální kriminální aktivity, sféru vnitřní a vnější bezpečnosti, civilní a válečnou zónu,
- vedle vládních vojsk bojují nejrůznější nepravidelné skupiny, nejčastěji definované etnicky nebo nábožensky,
- trend „privatizace“ vojenského násilí je potvrzován rostoucí účastí mezinárodních žoldněrů nejrůznějšího ražení - od profesionálních válečníků na volné noze přes dobrodruhy bez příčiny až po náboženské fanatiky,
- zaniká aplikace politiky ve smyslu sledování racionálně definovaného státního zájmu. (Šetek, 2015)

Takové nové typy bezpečnostních rizik ovlivňují ekonomické základny národní a globální bezpečnosti. Do ekonomického systému se vracejí a uplatňují takové metody tvorby zdrojů jako loupež, překupnictví, pašování embargovaných komodit, vydírání, rozkrádání humanitární pomoci a investic do postkonfliktní sanace. (Moore, Recker, 2016) Tímto způsobem formuje „nový typ globalizované neformální ekonomiky, kde jsou vnější toky zejména humanitární pomoci a plateb ze zahraničí integrovány do místního a oblastního hospodářství“. (Šetek, Petrách; 2016) Na této ekonomické bázi dochází k tvorbě „nového temného typu společenských vztahů, kde je hluboce provázána ekonomika s násilím“. (Park, Bali, 2017)

Výše uvedené politické a ekonomické změny přinesly do globální ekonomiky celou řadu rozptýlených rizik a ohrožení nižšího řádu, a to přímo v evropském prostoru (jihovýchodní Evropa) nebo její blízké bezprostřední okolí - severní Afrika, krizové oblasti Asie. Všechny tyto regiony se staly pro globální ekonomiku zdrojem přímých rizik - mezinárodní terorismus, etnické čistky, proliferační zbraní hromadného ničení, popřípadě i nepřímá rizika - organizovaný zločin, obchod s narkotiky, ekonomický kolaps (padlé státy), rozsáhlé migrační vlny. Z tohoto důvodu se stalo povinností a právem každého demokratického státu zajistit bezpečnost své suverenity, územní integrity a občanů. (Park, Bali; 2017)

Vzhledem ke složitosti vzniklého strategického prostředí neexistovala jedna univerzální instituce, organizace, metoda či způsob, která by byla schopna samostatně řešit celé spektrum nově vzniklých bezpečnostních rizik. Euroatlantický bezpečnostní systém začal zahrnovat multilaterální vojenskopolitické, ekonomické a bezpečnostní organizace - NATO, Evropskou unii, Západoevropskou

unii (její činnost ukončena v roce 2010), Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Tyto organizace byly charakteristické řadou dynamických procesů a hledaly optimální podobu jak samotných organizací, tak jejich vzájemné koexistence a spolupráce ve 3 rovinách:

1. interní transformace jednotlivých multilaterálních bezpečnostních organizací, reforma jejich institucionálních orgánů struktur, funkcí a nástrojů,
2. externí transformace charakterizovaná procesem rozšiřování jednotlivých organizací a vytváření různých podpůrných a pomocných struktur - Partnerství pro mír, Euroatlantická rada partnerství, asociované partnerství při Západoevropské unii, asociační dohody mezi Evropskou unií a dalšími kandidáty na členství,
3. plnění konkrétních úkolů v mezinárodních misích dislokovaných v krizových regionech. *(Šetek, 2015)*

Na základě analýzy účinnosti bezpečnostních organizací a ekonomické efektivity při angažovanosti v krizových oblastech ozbrojených konfliktů ve světě se od konce studené války po současnost se NATO (krize na Balkánském poloostrově, operace Trvalá svoboda proti mezinárodnímu terorismu) jeví jako nespolehlivější záruka pro zajištění stabilní bezpečnosti ve světě.

Analýza nové etapy vzniku bezpečnostních rizik

Po více jak dvaceti letech od konce studené války (v období 2010 – 2015) vznikají další potenciální rizika v globální dimenzi. Těmi jsou dopady aktivity složek organizovaného zločinu v rámci migračních vln a orientace k Průmyslu 4.0.

Nejrychleji rostoucím odvětvím organizovaného zločinu v globálním měřítku se stalo od roku 2015 pašování lidí důsledkem migrační vlny z „padlých“ států Blízkého východu a severní Afriky do Evropy. Jen za zmíněný rok 2015 počet migrantů přesáhl jeden milion a podle Europolu využilo 90 % migrantů služeb pašeráků.¹ Příjmy zločineckých struktur z této nelegální činnosti se odhadují okolo šesti miliard eur. Z ekonomického pohledu nelegální obchod s lidmi v rámci migrační krize vede k poškození ekonomických zájmů západní společnosti. V této souvislosti se lze domnívat o existenci skrytých dotací do této sféry nelegálního podnikání. Hypotéza vychází z reality, že převážná část migrantů nedisponuje patřičnými finančními prostředky na úhradu služeb zločineckých struktur pro zajištění přesunu do evropského regionu. *(Miller, Caplan; 2016)* Část „stanovené ceny“ na tyto služby je tak dotována dosud „neviditelným – neznámým“ subjektem, který by tak po stránce ekonomické a politické profitoval z poškození ekonomických a politických zájmů západní demokratické společnosti.

Nosnými pilíři k přechodu na Průmysl 4.0 je digitalizace a informační technologie. Ty se stávají strategickými prostředky všech sektorů ekonomiky, státní i nestátní administrativy, ozbrojených sil a bezpečnostních složek státu. S tím souvisí i identifikace nových hrozeb, a to nejen pro národní ekonomiky, nadnárodní subjekty, ale i celý globální prostor. Počítačové „nečistoty“ ve formě virů tak postupně proměňují obyčejné nesnáze ve vážné bezpečnostní problémy a dokonalé nástroje kybernetické špionáže, zločinu, teroristických aktivit. Kybernetický svět znamená vážnou zranitelnost pro stále více vzájemně provázané společnosti. Mnoho bezpečnostních analytiků, teoretiků a prognostiků se snaží charakterizovat nově přichozí fúzující formy rizik slučujících charakteristické rysy různých typů vojenských i nevojenských, bojových i nebojových aktivit. Jednotlivé výzvy, jež byly v minulosti představovány samostatnými filozofiemi válčení konvenčního protivníka, teroristy či povstalce, konvergují do předpokládaného střetu s někým, kdo použije všechny možné formy násilné činnosti, a to pravděpodobně simultánně. Tato skutečnost vytváří neobvyklé dilema pro současné bezpečnostní analytiky a plánovače, kteří najednou jako by nevěděli, zda opustit myšlenku přípravy na válku státních aktérů s konvenčními schopnostmi, nebo se přeorientovat na pravděpodobnější scénáře střetu s nestátním protivníkem, který používá asymetrickou činnost a „taktiku nepravděpodobného boje“. V této souvislosti lze doporučit teoretickému proudu kodaňské školy rozšířit pojetí bezpečnosti o další sektor (šestý), kterým by byla kybernetická (informační) bezpečnost. *(Šetek, Petrách; 2016)*

4. Závěr

¹ ČTK, Europol: Pašeráci migrantů si loni vydělali až šest miliard eur, (on-line), dostupné na: , citováno dne 4.5.2016.

Důsledkem akcelerujícího dynamického vývoje společnosti mají projevy bezpečnostních hrozeb s nástupem Průmyslu 4.0 neznámé kvantum rozměrů. Je jisté, že některé projevy zcela zanikají, jiné vznikají, rozvíjejí se, ba dokonce mohou i některá další zcela neznámá vzniknout. Je zřejmé, že zejména na redukci hrozeb se staví společenské, technické a mezní vědní obory. Je zřejmé, že žádné riziko a jeho všestranné dopady nelze zcela eliminovat, ale je možná jeho maximální redukce s minimálními negativními dopady na ekonomický systém národní a globální úrovně. O tom jak je účinná svědčí i ekonomická dimenze uvedené problematiky.

Lze proto doporučit teoretikům na bezpečnostní problematiku v národní a globální dimenzi sledovat její provázanost s ekonomickými aspekty na straně jedné. Zároveň také respektovat politickou zodpovědnost a etické principy při nakládání s veřejnými zdroji na zajištění efektivní bezpečnosti na straně druhé.

Seznam použitých zdrojů

- Cichocki, A. and Unbehaven, R., (1993). *Neural Networks for Optimization and Signal Processing*, 1st ed. Chichester, U.K.: Wiley.
- Beck, U. (2011). *Riziková společnost*, Praha, Slon.
- Ehrlich, R. P.(1976). *The Population Bomb*, Ballantine Books.
- Kellas, J. (1991). *The politics of Nationalism and Ethnicity*, New York: St. Martin 's Press.
- Meadows, D. (1987). *Limits to Growth*. Signet.
- Bertozi, A. L. & Johnson, S. (2016). Mathematical modelling of crime and security. *European Journal of Applied Mathematics*. Volume: 27 Special Issue. pp. 311-316.
- Hoffman, A. M. and Shelby, W. (2017). . Volume: 70. Issue: 3. pp. 618-631.
- Moore, M. D., & Recker, N. L. (2016). *Crime & DelinquencY*. Volume: 62. Issue: 6. pp.728-747.
- Miller, J.& Caplan, J. M. (2016). Assessing the Effects of Local Crime Hotspots on ParoleRecidivism. *Prison Journal*. Volume: 96. Issue: 3. pp.437-461.
- Park, J. and Bali, V. (2017).International Terrorism. Volume: 61. Issue: 7. pp.: 1343-1370.
- Šetek, J. (2015). New Features in Respect of the Economy and Security in the early 21st Century. *The International Scientific Conference INPROFORUM*. České Budějovice. Czech republic. pp. 14–19.
- Šetek, J. and Petrách, F. (2016). Human capital in the context of the economic dimension of crime in the transformation of the economy. *10th International Days of Statistics and Economics*. Praha. Czech republic. pp. 1777-1786.

3. Ohlasy

Zasíťování dementi doby digitální I. část

Pavel Sirůček

Motto: Budou naše děti přemýšlet stejně jako my? Budou vůbec ještě přemýšlet ...?

Carr, N. G.: *Nebezpečná mělčina: Jak internet mění náš mozek. Analýza stavu lidské psychiky v době digitální*. Podlesí: Dauphin 2017. 320 s. ISBN 978-80-7272-780-3 (v části I.)

Spitzer, M.: *Digitální demence: Jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host 2014. 343 s. ISBN 978-80-7294-872-7 (v části II.)

Spitzer, M.: *Kybernemoc! Jak nám digitalizovaný život ničí zdraví*. Brno: Host 2016. 391 s. ISBN 978-80-7493-792-9 (v části III.)

Populární a hojně překládaný americký spisovatel, publicista a redaktor N. G. Carr se věnuje problematice byznysu a především otázkám vlivu moderních technologií na společnost a kulturu i na jedince a jejich psychiku a zdraví. Carrova pojednání na straně jedné vyznívají jako oslava nových moderních technologií, na straně druhé však varují před jejich nesprávným či nadměrným používáním a negativními dopady na dnešního člověka a celou společnost. Carr zaujal titulem² *Does IT Matter? Information Technology and the Corrosion of Competitive Advantage*,³ kterým údajně urazil celebrity z vedení mocných IT společností tvrzením, že i přes rozvoj a sílu informačních technologií jejich strategický význam ve světě byznysu ve skutečnosti klesá. Informační technologie nejsou jen zdrojem konkurenční výhody a začínají u nich převažovat náklady. Tyto technologie se přitom podobají parnímu motoru, železnici, elektrické síti, telegrafu, telefonu, dálničnímu systému a dalším technologiím, které se v minulosti ukázaly coby revoluční. Revoluční pro celou společnost, ale nikoli pro jednotlivé firmy. Jakmile se staly pro všechny dostupným zbožím (proces komodizace má probíhat i u informačních technologií) přestaly být strategickou výhodou a staly se výrobním faktorem, který je třeba spravovat a který se stává i zdrojem rizik (např. při výpadcích). V tomto ohledu už informační technologie nejsou z pohledu firem „důležité“. Publikací *The Big Switch: Rewiring the World, from Edison to Google*⁴ cílí N. G. Carr na ekonomický a společenský vliv cloud computingu, jehož následky přirovnává k expanzi elektrifikace na počátku 20. století. Kniha *The Glass Cage: How Our Computers Are Changing Us*⁵ ukazuje osobní, společenské a ekonomické důsledky automatizace. Líčí, kterak používání počítačů a softwaru k vykonávání činností, které lidé dříve dělávali sami, mění jejich životy. Ve sbírce blogových příspěvků, esejí a recenzí z období 2005-16, publikované coby *Utopia Is Creepy: And Other Provocations*,⁶ Carr provokativně kritizuje moderní americký techno-utopismus.

Diskutovaným se stává i pojednání *Is Google Making Us Stupid? What the Internet is Doing to our Brains*,⁷ kritizující negativní dopady internetu na proces učení, poznávání a myšlení. Na jeho základě je koncipován představovaný text, vznikající v období 2007-09.⁸ Jde o hlubší zamyšlení nad fenoménem internetu s názvem *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*⁹ z roku 2011. Kniha se stává bestsellerem a figuruje mezi finalisty prestižní Pulitzerovy cenu v kategorii literatury faktu. Česky vychází roku 2017 jako *Nebezpečná mělčina: Jak internet mění náš mozek. Analýza stavu lidské psychiky v době digitální*.¹⁰ Originál od českého překladu dělí šest let (kdy se i na poli internetu leccos událo, namátkou např. nárůst fenoménu youtuberství), což na aktuálnosti poselství knihy neubírá. V řadě aspektů právě naopak. Carr názorně vykresluje, jak nové technologie mění způsob lidského myšlení a jednání. Nepřehlídí celou řadu pozitivních aspektů, které přináší internet, ale ani nikterak nezakrývá negativa a ohrožení z něj plynoucí. Obvykle ani příliš nenadsazuje ani nepřehání.¹¹ Varovně poukazuje na

2 A možná především šikovným, nápaditým a lehce zapamatovatelným titulkem-sloganem, jak připomínají ti, kdož samotného Carra považují především na showmana a ironického (a dodejme i sebeironického) glosátora.

3 Boston: Harvard Business School Press 2004. 224 s. ISBN 1591394449. Vychází z textu IT Doesn't Matter, uveřejněného v květnu 2003 in *Harvard Business Review* (), kde N. G. Carr působil jako editor.

4 New York: W. W. Norton 2013. 304 s. ISBN 9780393345223.

5 New York: W. W. Norton 2015. 228 s. ISBN 9780393351637. Česky *Skleněná klec: Automatizace a my*. Brno: Emitos 2015. 270 s. ISBN 9788087171462.

6 New York: W. W. Norton 2016. 384 s. ISBN 9780393254549.

7 Dostupné na . Psáno pro časopis *Atlantic Monthly* (ISSN 1012-7825) a publikováno v roce 2008 (July/August).

8 Rozprava o strategii Googlu v kapitole 8. pak čerpá z článku *The Google Enigma* in *Strategy + Business*, č. 49, Winter 2007. ISSN 1083-706X.

9 New York/London: W. W. Norton 2011. 304 s. ISBN 9780393339758.

10 Trochu paradoxně (leč samozřejmě nepřekvapivě) kniha existuje taktéž v e-podobě, ačkoli přitom rekapituluje argumenty – dodejme, že správné argumenty – proti elektronickým publikacím. Byznys je byznys.

11 K technologiím (ani k celému světu) N. G. Carr nepřistupuje dětinsky naivně a prostince, jak mají mnozí Američané ve zvyku i oblíbě. Amerika byla, je i bude v mnohém značně infantilní a konstatováno bývá, že infantilizace Západu (včetně Evropy) dnes nebezpečně sílí. Významnou roli sehrává internet a sociální sítě, produkující sebestředné narcisy a digitální dementy. U sociálních médií narcistická funkce často převažuje nad ostatními, včetně informační. Mnozí tráví dlouhé a dlouhé hodiny pečlivým sledováním svého facebookového profilu, kolik už nasbírali lajků ... Na uvažování západní civilizace má stále menší vliv realita a především mladí zcela podléhají umělému virtuálnímu světu a žijí si ve svých uzavřených bublinách. K nedospělosti (a často i trapné směšnosti) Západu, resp. čím dál větší dětinskosti a slabosti i fatální nepřipravenosti mladších generací výrazně přispívá odpolitizování společenských debat o klíčových problémech ve prospěch moralizování a emociálního vyděračství i kontraproduktivní neúměrné rozmazlování a přehnané opečovávání dětí a mládeže na každém kroku

roztříštěnost poskytovaných informací, na neschopnosti vnímat kontext, porozumět obsahu, soustředit se anebo na neschopnost informace hlouběji zpracovávat. Vcelku umně vede čtenáře k tomu, aby si jasně uvědomil, co s ním samotným dělá nasávání informací pouze z internetu (neschopnost ponořit se hlouběji do textu, proniknout k podstatě problému, neustálé překlíkávání a odkazy, odvádění pozornosti i koncentrace apod.).

Ke změnám nemá přítom docházet pouze na mentální úrovni, nýbrž i v samotné struktuře lidského mozku. Publikace snáší historicko-vědecké důkazy o tom, že změny struktury mozku jsou reakcí na zkušenosti. Technologie, které lidé dnes používají k hledání, ukládání a sdílení informací ovšem člověka od tohoto přirozeného vývoje spíše odklánějí. Oproti tištěné knize, která vybízí ke koncentraci a hlubokému zamyšlení, umožňuje internet rychlé a roztěkané vyhledávání informací z mnoha a mnoha zdrojů. Díky němu je (post)moderní člověk sice rychlý a výkonný, vykazuje optimalizovanou výrobu a spotřebu, texty dokáže zběžně rychle prolétnout a vytáhnout z nich pouze potřebné informace, nicméně přítom ztrácí schopnost koncentrace, rozjímání i reflexe. A schopnost kritického myšlení i vlastně přemýšlení vůbec. Dodejme, že klid a pozornou mysl vyžaduje nejenom rozmyšlení, ale i empatie a soucítění.

„... internet mění náš pohled na svět, způsob našeho uvažování, priority našich rozhodnutí a v neposlední řadě struktury našich mozků. Interaktivní charakter internetu nabízí mocné nástroje pro vyhledávání informací, vyjadřování se a ke konverzování s druhými. Také z nás dělá laboratorní krysy, které si neustálým mačkáním páky zajišťují alespoň malý přísun granulek v podobě společenské a intelektuální potraviny“ (zadní strana přebalu české mutace).

Kniha sestává z Předmluvy, deseti Kapitol (se čtyřmi Odbočkami), Epilogu, Další četby a Poděkování. Další četba – coby seznamy dalších pramenů (odkazovaná literatura v textu je přítom uváděna v poznámkách pod čarou, kdy však absentuje její souhrnný seznam, což orientaci či dohledávání neusnadňuje) – je užitečnou pomůckou ohledně inspirací a dalších informací týkajících se oblastí Mozek a plasticita, Historie knihy, Myšlení čtenáře, Mapy, hodinky a podobně, Technologie intelektuálních dějin a Počítače, internet a umělá inteligence. Český překlad je místy možná až příliš toporný a školometský, leč přežitelný ještě je a snad ani příliš neruší a ani nezatemňuje.¹² Pochvalu ale zaslouží důsledně

(Hovoří se o tzv. helikoptérové výchově, kdy rodiče nad dítětem až do pozdně teenagerovského věku neustále krouží a krouží jako pozorovací vrtulníky a vedou ho tímto nejenom k nesamostatnosti, ale i nezodpovědnosti). Neschopnost se o sebe postarat a obstát v konfrontaci s reálným světem a jeho problémy umocňují nová digitální média, formující své uživatele jako zvířata v klecích v ZOO. Pustíme-li je do volné přírody, obvykle brzy zahynou ... A na vině je samozřejmě v neposlední řadě anti-autoritářská výchova spojená s neúměrnou liberalizací školství a vzdělávání. Včetně snahy o zábavnost za každou cenu a nebezpečné iluze bezpracnosti učení (kdy údajně nebohým a k smrti vystresovaným dětem strašlivě ubližují už i domácí úkoly nebo obyčejné zkoušení, známkování či opakování látky) i neustálé omlouvání a hýčkáni každého dítěte nebo studenta. Neschopný a rozmazlený lenoch moderní hantýrkou už není neschopným a rozmazleným lenochem, nýbrž politováníhodnou obětí prokrastinace. Nevychovaný spratek není nevychovaným spratkem (kterého málo řezali), ale chudáčkem trpícím poruchou chování ... A spratků přibývá ... (Jak varuje text Pokrokářské mýty vzdělání 4.0. *Marathon*, 149, 2018, roč. 22, č. 1, s. 2-11. ISSN 1211-8591.). Oč jsou děti více nesamostatní v reálném životě, o to více jim pokrokářští modernisté vnucují tzv. práva předčasně rozhodovat o věcech, jejichž dopady a rizika si neuvědomují (včetně snižování hranice např. práva volit, kterou by bylo naopak potřeba zvýšit minimálně na 21 let). Ohledně infantilizace (a širěji zhroupení celého Západu) dodejme, že jako dospělejší, a mnohem realističtější a především normálně uvažující, často vystupují lidé ze Střední a Východní Evropy, včetně zemí V4. Tito totiž ještě neztratili schopnost kriticky přemýšlet a každou pokrokářskou absurdní bizarnost, resp. liberálně-fašistický dekadentní úlet hned poslušně neoslavují a masově neaplikují jako na Západě. A stále si uvědomují význam tradic i nutnost obrany své vlasti a svého národa. My, normální lidé ze středu Evropy, kritičtější a rozumněji pohlížíme taktéž i na nové technologie, včetně digitálního běsnění, jakožto na celý hřebek kolem tzv. čtvrté průmyslové revoluce. Ovšem pátá kolona v podobě pražské (a brněnské) filiálky kosmopolitní kavárny to s dospělostí, resp. nedospělostí vidí právě naopak. Sebemrškačsky, v havloidním duchu, soustavně kvílí, že provincionální Češi zůstávají pořád nedospělí, pořád malí, pořád ustrašení, pořád zakomplexovaní a pořád zoufale nesebevědomí. Neboť nechápu jediné pokrokářské dobro, odmítají rozpustit se v EU, nechtějí euro a ještě k tomu (což je pro elitářské kavárníky úplně nejhorší) kavárnu obdivně nevzývají jako nezpochybnitelné božstvo. Což však daleko více než o údajné (pod)průměrnosti a omezenosti našeho národa vypovídá o rektálním alpinismu kavárníků s fascinující podřízeností mýtickému Západu. Leč tomuto mýtu dnes už nevěří ani na samotném Západě. Pražská kavárna je západnější než Západ ...

12 I když místy není, vzhledem ke kontextu, úplně jasné, zda Carr míní např. myšlení „lineární“ či „literární“, revoluci „elektrickou“ či „elektronickou“. Někde by to recenzent viděl jinak, nežli stojí v překladu (uvedené lze lehce ověřit dle originálu, což ovšem líný recenzent obvykle nečinil). Také předložky i předpony s a z by recenzent možná někde použil jinak, leč přiznává, že s aktuálními úpravami pravopisu náležitě obeznámen není.

přechylování ženských příjmení, které je v českém jazyce naprosto normální a přirozené (a které má být povinné).

Předmluvu *Hlídací pes a zloděj* otevírá oslavné připomenutí prorocké knihy M. McLuhana *Understanding Media: The Extension of Man*,¹³ s poselstvím, že „elektrická média“ (telefon, rozhlas, film a televize) 20. století převálcovala tištěný text.¹⁴ Včetně zopakování oblíbeného klíše, že: „*Médium je poselství*“. I toho, že kniha předpovídala zánik lineárního myšlení. Carr v neposlední řadě upozorňuje, že McLuhan nebyl pouze obdivovatelem transformační síly nových komunikačních technologií, nýbrž varoval i před hrozbou, „*již tato moc představuje, a před nebezpečím netečnosti vůči ní*“ (s. 8 rec. publ.). McLuhanova práce je dnes, podle Carra, jakousi kulturní památkou coby „*dokonalý produkt šedesátek*“ a je na ní odkazováno na řadě míst představovaného textu (Možná někdy skoro až příliš a možná i jednostranně a nekriticky). Dnešním médiem, které silně podněcuje debaty mezi nadšenci a skeptiky představuje internet. Carr připomíná, že zaměříme-li pozornost na obsah médií, často nám unikají jejich skutečné důsledky. Média totiž mění vzorce chování – „*Média svým kouzlem, nebo vlastně neřestí, ovlivňují samotný nervový systém*“ (s. 9 rec. publ.). Už McLuhan dobře věděl, že každé nové médium nás mění. Internet nám velkoryse servíruje jeden velkolepý požitek za druhým a je velkou vymožeností s celou řadou pozitiv, nicméně: „*Je natolik naším sluhou, že by bylo příliš neurvalé všimnout si, že je také naším pánem*“ (s. 11 rec. publ.).

V dalších částech, na řadě míst, už převažuje „*ich*“ forma psaní, která nemusí sedět úplně každému. Leč asi je zde na místě. Carr totiž představuje své vlastní „*upadnutí*“ do stavu blízcího se počítačové závislosti. Což servíruje vesměs poutavě, zajímavě i čtivě. Jeho styl je vesměs obratný, elegantní a nepostrádá ani sympatickou sebeironií. Snad ani nadhled a potřebnou erudici. Nicméně samozřejmě nejde o žádné převratné vědecké pojednání,¹⁵ ale o práci populární a popularizační, a dodejme – o solidní kompilaci. Autor přitom není úplně jednostranný při náhledech na internet a další nové technologie. Snaží se o střízlivější pohled, kdy nepřehlídí jejich nesporná pozitiva a není ani žádným zvěstovatelem brzké digitální apokalypsy. Nicméně do tábora naivně-fanatických (a dodejme, i krajně nebezpečných) technooptimistů rozhodně nenáleží a jeho realistický skepticismus, např. právě ohledně internetu, bývá i často připomínán a kritizován. S čímž souvisí Carrovy vážné obavy ohledně vzdalování se lidské přirozenosti, kdy např. splývání člověka a strojů rozhodně nepovažuje za nevyhnutelný evoluční krok. Carr se nebojí ani vyjádření svých vlastních postojů v hodnotících pasážích knihy, které samozřejmě nemusí vždy rezonovat s mainstreamovými pokrokařskými náhledy na internet, digitalizaci, robotizaci etc. Přitom čtenář nemá pocit, že je autorem povýšeně poučován a mnozí jistě ocení i to, že N. G. Carr zbytečně nemoralizuje.

Kapitola první *HAL*¹⁶ a já startuje osobním posteskem, že autorův mozek se mění, že někdo, nebo něco, mu přeprogramovává paměť a přepojuje nervové spoje. Což pociťuje při čtení. Dřívější spontánní hluboké ponoření do knihy „*se změnilo v úsilí*“ (s. 13 rec. publ.). I díky internetu se mění způsob, jak přemýšlí. A stýská se mu přitom po jeho starém mozku. Carr počíná líčit svou konfrontaci s počítači, internetem, digitálními médii a dalšími ICT (informačními a komunikačními technologiemi) od prvního „*digitálního laškování*“ až po dnešní pohlcení internetem. Jako ve všech kapitolách uvedené činí s mnoha odkazy na řadu studií, resp. expertů z nejrůznějších oblastí. Včetně precizace teze, že knihy se stávají zbytečnými, jakmile se člověk naučí být „*šikovným lovcem*“ informací na webu. A to půltisíciletí od Gutenbergova vynálezu knihtisku, který knihy zpřístupnil. Internet nesporně poskytuje velké bohatství, ale ohrožuje i lineární myšlení, které se nacházelo v centru dění umění, vědy i společnosti v době renesance, osvícenství, průmyslové revoluce i modernismu. Stojíme na křižovatce mezi dvěma odlišnými způsoby myšlení, jak predikuje už M. McLuhan.

Kapitola druhá *Životně důležité dráhy* se věnuje lidskému mozku, jeho neuvěřitelné složitosti, adaptabilitě a plasticitě. Mozek se mění neustále, po celý život. Neuroadaptabilitu a neuroplasticitu autor

¹³ New York: McGraw-Hill 1964. 318 s. ISBN 8114675357. Český *Jak rozumět médiím*. Praha: Odeon 1991. 348 s. ISBN 8020702962.

¹⁴ Došlo ke střetu technologií elektrických s technologií Gutenbergovou, „*na níž byl americký styl života postaven*“ (dle s. 8 rec. publ. s citací McLuhana).

¹⁵ Což dokladuje i absence rejstříku. Knihy M. Spitzera (které jsou předmětem II. a III. části této recenze) přitom užitečný rejstřík mají. Další z novějších bestsellerů ze „*soudku*“ 4.0, digitalizace, robotizace apod. (který čeká v polici autora těchto řádků na pečlivější prostudování, možná i další recenzi) – konkrétně titul Ford, M.: *Roboti nastupují: Automatizace, umělá inteligence a hrozba budoucnosti bez práce*. Praha: Rybka Publishers 2017. 381 s. ISBN 9788087950463 – disponuje sice rozsáhlými poznámkami a odkazy na konci, leč rejstřík též absentuje.

¹⁶ Podle superpočítače HAL ze známého filmu S. Kubricka 2001: *Vesmírná odyseá*.

představuje pod zorným úhlem filozofie, lékařství či objevů neurověd. Připomíná i psací stroj – mechanickou „psací kouli“, kterou si kupuje nemocný filozof F. Nietzsche, aby mohl dále psát. Píše dál, ale jeho styl psaní se mění. Jeho próza je upjatější a telegrafičtější, styl silnější a údernější a stroj ho přivádí i na jiné myšlenky. Na tvorbě myšlenek se tak podílí i to, na čem píšeme. Kapitulu zakončuje *Odbočka na téma Co si mozek myslí, když o sobě přemýšlí*. Od Aristotela, přes Descarta na dialektické téma „*mozek je věčně v pohybu*“. Nicméně puntičkářský kritik by mohl podotknout, že i na českém trhu je dostupná řada titulů, která fungování mozku popisuje zasvěceněji, hlouběji a možná i ještě čtivěji.¹⁷

Což částečně platí i pro pasáže následné, k nimž náleží též kapitola třetí, nesoucí pojmenování *Nástroje myšlení*. Intelektuální zrání člověka dokumentuje pomocí vývoje sestavování map. Obecněji pokrok rozvoje kartografie váže k rozvoji lidského myšlení. Mapa přenáší přírodní jevy do umělého a mentálního vnímání. To, co mapa udělala s prostorem, jiná technologie učinila s časem – mechanické hodiny. Mapy i mechanické hodiny změnily i způsob myšlení. Podle toho, jak technologie „*doplňují nebo posilují naše vrozené schopnosti*“ (s. 65 rec. publ.) jsou vyčleňovány jejich cca čtyři skupiny. První (pluh, jehla či bojový letoun) zvětšuje fyzickou sílu, zručnost či houževnatost. Skupina druhá (mikroskop, zesilovač, Geigerův počítač) rozšiřuje škálu našich smyslů. Třetí (nádrž, antikoncepční pilulka nebo geneticky upravená kukuřice) umožňuje přetváření přírody, aby tato nám lépe sloužila. Mapa a hodinky patří do čtvrté kategorie, kterou (s odvoláním na sociologa D. Bella a antropologa J. Goodyho) autor nazývá „*intelektuální technologie*“. Psací stroj, počítač, sextant, glóbus, kniha či noviny – jde o „*nástroje, které rozšiřují nebo podporují naše mentální schopnosti, jako je vyhledávání a třídění informací, formulování a vyjadřování myšlenek, sdílení know-how a znalostí, měření a počítání, zvětšení kapacity naší paměti*“ (s. 66 rec. publ.). Filozofováno, v únosné míře, je ohledně „*étosu*“ technologií a úvahy se dotýkají taktéž problematiky technologického determinismu (dle T. B. Veblena, K. H. Marxe, R. W. Emersona), resp. sporů, argumentů a debat mezi deterministy a instrumentalisty. Deterministé technologický pokrok vnímají coby autonomní sílu, kterou člověk nemá pod kontrolou, a která je primárním faktorem ovlivňujícím směr lidských dějin. Na druhé konci spektra stojí instrumentalisté (např. D. Sarnoff), kteří moc technologií bagatelizují. Následně jsou Carrem podrobněji dokumentovány mentální a sociální adaptace na nové „*intelektuální*“ technologie.

O „*intelektuálních*“ technologiích, které dokáží přepisovat, produkovat a distribuovat psané texty pojednává kapitola čtvrtá *Prohlubující se stránka*. Čtenář se dozvídá o technologii psaní, pokroku v technologii knihy, o hliněných destičkách Sumerů, papyrech starých Egyptanů, destičkách voskových, o psaní slov bez mezer a interpunkce, o otročině profesionálních písařů i přizpůsobování psaného jazyka potřebám čtenářů. Dále o revoluční převratnosti (a dodejme, že i „*kacířství*“) Gutenbergova vynálezu tištěného textu. Tisk pomocí pohyblivých písmen neuvěřitelně „*změnil stav i vzhled věcí na celém světě*“ (s odkazem na F. Bacona, který za stejně mocné vynálezy jako tištěné písmo pokládal střelný prach a kompas). V neposlední řadě o koncentrovaném čtení, které tištěná kniha – na rozdíl od elektronické – vyžaduje. Což je ilustrováno na poezii, žádající si „*klidnou a tichou soustředěnost*“. A o dnešním vytlačování tiskařského stroje po cca 550 letech z našich intelektuálních životů. Elektrická revoluce připívá k tomu, že: „*Dráhy v našem mozku se znovu přepojují*“ (s. 110 rec. publ.). Kapitulu doplňuje *Odbočka k Le De Forestovi a jeho dokonalému audionu*. O podivínském vynálezci a prvním elektronickém zesilovači, který (roku 1906) nastartoval elektronický věk.

Kapitola pátá *Médium nejobecnějšího charakteru* startuje A. Turingem a jeho vynálezem počítačích strojů, předcházejícího moderním počítačům, pokračuje jejich překotným vývojem a brzy se už dostává k internetu. Zdůrazňována je odlišnost internetu od většiny masových médií, které tyto nahrazuje – internet je obousměrný. „*Přes net můžeme zprávy posílat, ale i dostávat*“ (s. 119 rec. publ.). Jeho význam i využití roste a roste výrazně také čas strávený s internetem. Internetu věnujeme stále více času, i když díky rychlejšímu připojení dokážeme udělat mnohem více věcí. Vedle toho významně narůstá i čas strávený u mobilu aj. při posílání textových zpráv. A těch, hlavně mladí posílají a dostávají neuvěřitelná množství, stovky a tisíce ... Čas strávený u internetu přitom, oproti očekáváním, obvykle příliš nekrátí čas strávený u televize. U uživatelů internetu ovšem dramaticky klesá čas věnovaný četbě tištěných publikací. Což je dokladováno – ostatně jako ve většině pasáží knihy četnými odkazy na nejrůznější experty, studie, pokusy etc. Namítnout samozřejmě lze, že si Carr účelově vybírá takové názory, výzkumy a odborníky, které potvrzují jeho konstrukce, vývoje a závěry. Uprímně, kdo ale toto nečiní? Nežřídka

17 Namátkou *Myšlení – rychlé a pomalé* (Kahneman, D., Brno: Jan Melvil 2012. 542 s. ISBN 9788087270424), kniha telegraficky zmíněná v představení behaviorální a experimentální ekonomie in *Marathon*, 149, 2018, roč. 22, č. 1, s. 12-30. ISSN 1211-8591. .

takto postupují nejurputněji právě ti, kteří se neustále zaklínají iluzorní tzv. neutralitou, falešnou objektivitou a tzv. „tvrými“ fakty. Připomenout zde lze oficiální propagandistické a oslavné materiály o tzv. čtvrté průmyslové revoluci a úžasné digitální 4.0 (či dokonce 5.0)¹⁸ budoucnosti, které si obvykle naprosto jednostranně vybírají ze studií pouze to, co si jim bezesbytku „hodí do krámu“.¹⁹ A obvykle toto ani už neskrývají. Kdo povinné pokrokařské nadšení nesdílí, je neinformovaný a reakčně-zpátečnický. N. G. Carr je zkrátka k internetu skeptičtější a nepřehlízí, ani nezakrývá, jeho negativa. Jeho zaujatost mu nelze příliš vyčítat, mnohdy mu slouží naopak spíše ke cti.

Zpět k páté kapitole. Precizuje i závěr o tom, že s digitální podobou médií se vytrácejí hranice mezi jednotlivými médii. „Úzce specializované nástroje jsme nahradili univerzálními“ (s. 125 rec. publ.). Roste spotřeba digitálního zboží, což se odehrává převážně v on-line formě, mediální společnosti digitální verze svých produktů distribuují přes internet. Tradiční mediální formy přitom zcela nezmizely, nicméně rozmach internetu ostatní média významně upozaduje. Ostatní média se přitom snaží přizpůsobovat právě webu, neboť internet přetváří naše očekávání o médiích – mění se např. design novin. Zkracuje se délka článků, užívá se více resumé i navigačních nástrojů, ke snadnému vyhledávání obsahu. Což je opět dokladováno názornými příklady. Internet mění také způsob, jak prožíváme živá vystoupení i záznamy z nich (včetně např. začleňování sociálních sítí do divadelních, koncertních aj. událostí – což je samozřejmě v neposlední řadě novou obchodní příležitostí a dalším zdrojem zisku). I dnešní knihovny se stávají mediálními technologiemi – „uprostřed stojí obrazovka počítače s připojením k internetu; tištěné slovo bylo vytlačeno do ústraní“ (s. 138 rec. publ.).

Vlastní obraz knihy se jmenuje šestá kapitola. Nejvíce ze všech populárních médií internetu odolává pravděpodobně tištěná kniha. Čtení knihy je pro mnohé stále lepším (a skutečným) zážitkem. Opravdová, tradiční, fyzická, tištěná kniha má mnoho předností před knihami elektronickými a digitálními čtečkami. Když se tištěná kniha („.. at' už nedávno vydaná učebnice dějepisu, nebo dvě stě let starý viktoriánský román ...“ (s. 145 rec. publ.)) převede do e-verze s připojením k internetu, změní se v cosi podobného stránce webu. „Slova se zabalí do všech možných rozptýlení, jaké počítač připojený k internetu jen dokáže“ (dtto). Samé odkazy, samá digitální lákadla. Krize přichází o své „hranice“, ztrácí se ve vlnách internetu a je silně narušena „linearita tištěné knihy spolu s tichou pozorností“. Svět knih přitom je „lineární a hierarchický“ oproti světu internetovému – „světu všudypřítomné propojitelnosti a vše prostupující blízkosti, světu, kde největší dovedností je objevování vynořujícího se významu v nepřetržitě plynoucím moři kontextu“.²⁰ Svět tištěné knihy podporuje intelektuální tradici „osamělé, odhodlané koncentrace, morálku, kterou nám kniha propůjčila“ (s. 160 rec. publ.). Změna stylu čtení se projevuje taktéž ve změně stylu psaní (viz např. fenomén „románů mobilních telefonů“). Ovlivnění stylů psaní souvisí i s dočasností charakteru digitálního textu, kdy oproti tomu je tištěná kniha konečným produktem, s nesmazatelnými napsanými slovy. E-text je pomíjivý. Ovšem, stejně jako internet jako takový, vyhovuje lidské touze „po rychle se pohybující a kaleidoskopické zábavě“ (s. 158 rec. publ.). Tato se sice s vynálezem webu nezrodila, nicméně právě internet je naprogramován tak, aby naši pozornost rozptyloval „tak hluboce a intenzivně“ (tamtéž).

Carr konstatuje opuštění světa knihy, kdy se lidé „rozhodli pro osud žongléra“ (s. 160 rec. publ.), který charakterizuje v rozsáhlé sedmé kapitole, nesoucí název *Mozek žongléra*. Vrací se k vyprávění v první osobě jednotného čísla a rekapituluje, kterak v předchozích pasážích čtenář putoval stejnou cestou, jako autor samotný, když se snažil objevit, co se děje v jeho hlavě. Po studiích neuroplasticity a „intelektuálních technologií“ došel k závěru, že přínos a vliv internetu lze posuzovat jen v širším intelektuálně-historickém kontextu. Internet vnímá coby převratnou technologii, která pomáhá i tvarovat myšlení. Carr klade klíčovou otázku: „Co nám může věda říci o skutečném dopadu internetu na způsob, jakým naše mysl funguje?“ (s. 161 rec. publ.). Argumentuje množstvím studií psychologů, neurobiologů, pedagogů i webdesignerů docházejícím ke stejnému, a znepokojivému, závěru o tom, že: „... když jsme připojeni, vstupujeme do prostředí, které podporuje letmé čtení, uspěchané a roztržité myšlení a povrchní učení. Můžeme přemýšlet hlouběji při surfování po internetu, stejně jako můžeme povrchně přemýšlet při čtení knihy. Ale není to typ myšlení, které technologie podporuje a oceňuje“ (tamtéž). Interaktivní internet naléhavě ovládá naši pozornost, což vede k paradoxu – „internet ovládá naši pozornost, aby jí rozptýlil“ (s. 165 rec. publ.). Intenzivně se soustředíme na samotné médium s rychlým

18 Srov. Staněk, P., Ivanová, P.: *Štvrtá priemyslná revolúcia a piaty civilizačný zlom*. Bratislava: Elita 2016. 215 s. ISBN 9788097013585, resp. recenzi in *Acta Oeconomica Pragensia*, 2017, roč. 25, č. 4, s. 87-92. ISSN 0572-3043. .

19 Srov. Bublifuk 4.0? *Marathon*, 145, 2017, roč. 21, zvláštní číslo, s. 3-34 + příloha s. 56-64. ISSN 1211-8591. .

20 Volněji dle s. 156 rec. publ. (kde Carr cituje práce M. Federmana a C. Shirkyho).

přísunem zpráv a mnoha a mnoha podnětů, kdy vlastní obsah i hloubka sdělení uniká. Internet vyvolává „trvalé vytržení z pozornosti“ a způsobuje rozsáhlé změny na mozku. Což potvrzují četné výzkumy fyziologických a neurologických důsledků používání digitálních technologií.²¹ Text neopomíjí „kognitivní přetížení“, přehlčení podněty i to, že lidé otupují a stávají se „bezduchými konzumenty dat“.²²

Následně Carr mírní přehnané nadšení, které zavládlo od 80. let 20. století, kdy začalo přeceňování výhod digitálních dokumentů ve srovnání s papírovými.²³ Započalo i masové vkládání hyperlinků do textů na monitorech počítačů, v domněnii přínosnosti pro proces učení. Což mělo posilovat kritické myšlení díky např. snadnému přeskokování mezi různými názory. Akademické nadšení z hypertextů ovšem po cca dekádě poněkud ochladlo, když výzkumy ukázaly na poněkud jiný obraz kognitivních účinků hypertextu. Místo, aby čtenáři četli, pouze roztržitě klikají z jedné stránky na druhou.²⁴ Přitom přechod od čtení koncentrovaného k „masivnímu brouzdání“ či „nelineárnímu, letmému čtení“ nastává velmi rychle. Internet nám umožňuje neustálý přístup do knihovny informací, nicméně redukuje „schopnost uchovávat si vědění v hloubi nás samotných, vytvořit si v mysli bohatou a osobitou soustavu

21 Nejohroženější jsou přitom mladí, digitálním světem oslněné „kyberdětí“. Právě ale tyto, nejzranitelnější, je přitom třeba nejvíce chránit před riziky nových technologií a umožnit jim zdravý vývoj. Což zdůrazňuje např. práce Aikenová, M.: *The Cyber Effect: A Pioneering Cyberpsychologist Explains How Human Behavior Changes Online*. New York: Spiegel & Grau 2016. 400 s. ISBN 9780812997859. Tablet malým dětem rodičovskou lásku a zájem nikdy nenahradí. M. Aikenová za jeden z hlavních problémů označuje to, že dospělí jsou dnes tak aktivní (a plní nejrůznějších aktivit aneb „šílenství činnosti postižení“), že se domnívají, že i malé děti by stále měli mít co dělat. A tudíž jim dají alespoň tablet, aby se na chvilku zabavili. Problematiku negativních dopadů digitalizovaného života, včetně škodlivých účinků používání (resp. nadužívání) tabletů, počítačů, smartphonů etc. především dětmi a mládeží, podrobně mapuje také M. Spitzer, jehož dvě knihy jsou předmětem dalších částí této recenze. Taktéž Spitzer odmítá tezi, že malé děti potřebují být neustále něčím zabaveni a zaměstnání. Při bezcílném pohrávání se vytváří kreativita a schopnost řešit problémy. Spitzer (srov. např. kapitulu 13. knihy *Kybernemoc!*, představené částí III. recenze) apeluje na osvojení si umění zažívat své nicnedělání, kdy nevyhledáváme pořád nějaká rozptýlení (a to nejenom u malých dětí). Uvedené totiž významně přispívá k tomu, že vlastní myšlení neprožíváme jako nepřijemnou konfrontaci se svou vnitřní prázdnotou. Radost z přemýšlení však zažívá pouze ten, který není uvnitř prázdný, což mu zajistí pouze dobré vzdělání.

22 S nekonečným tokem dat spojuje mrazivou vizi technologické budoucnosti historik Y. N. Harari. Naznačuje důsledky, které mohou nastat, když se tradiční kolektivní mýty lidstva utkají s novými „božskými“ technologiemi typu umělé inteligence nebo genetického inženýrství. Píše o uctívání nového náboženství zvaného „dataismus“, podle kterého je každé naše slovo složkou nekonečného toku dat. Dataista věří algoritmům a odpojení od toku pro něho znamená ztrátu smyslu života. Harari konstatuje čím dál větší význam digitálních pomocníků v našem životě, kdy plíživé pronikání technologií do našich životů se už dnes odehrává všude kolem nás. Klade i provokativní otázky typu, co bude s demokracií, až firmy jako Google či Facebook (přesněji jejich vysoce inteligentní algoritmy) budou naše záliby a preference znát dokonaleji nežli my samotní? Česky viz Harari, Y. N.: *Homo deus: Stručné dějiny zítřka*. Voznice: Leda 2017. 444 s. ISBN 9788073355029.

23 I u nás sílí nekritická (a údajně i nekritizovatelná) digitální hysterie kolem všeobjímající elektronizace státní správy, e-governmentu, e-voleb či e-receptů. S papouškováním vzoru Estonska a vyčichlými frázemi o „změně myšlení“. Digitalizace by ale přece neměla být samoúčelem. Měla by práci usnadňovat a život ulehčovat. Mnohdy je tomu právě naopak. A jaké je vlastně přidaná hodnota třeba e-receptů? (Kromě toho, že jde pro někoho o výnosný kšeft?). Samá úžasná pozitivita moderních technologií hlásají v náboženské extázi Pirátské strany, které kanalizovaly už i PCR. Někteří z nich snad i věří, že jsou jedinou levicí (Obvykle však mudrují, že dělicí čára politiky už nutně nemusí vést mezi tábory pravice a levice, nýbrž prý důsledně mezi fakty a tvrdými daty na straně jedné a „ideově zkreslenými názory“ na straně druhé. Nic nového, jen další údajně nepolitická a neideologická politika. Nikdy nezapomínejme, že nepolitičnost a neideologičnost se přitom nejzřetlivěji obvykle ohánějí ti nejfanatičtější ideologové). U Pirátů dokonce už ani kapitalismus není kapitalismem, neboť většina firem na kapitalistickém principu už prý nefunguje. Lidé v nich radostně vykonávají to, co umí, nezištně si pomáhají a všechno uvědoměle sdílejí, přičemž si poskytují navzájem služby. Další k tomu, z pozic anarchokapitalistického parazitismu, přihazují, že volný trh může nahradit všechny funkce státu, který je prý nemorální ... Jsou to pouze amatérští politici neumětelové, blouznivci v postmoderním hippies rauši, říznutí pubertáckým anarchismem, kterým lze přát, aby konečně už dospěli, prožřeli (a konečně už přestali brát) nebo jde o další podobu anticivilizačních snah ve smyslu pirátského hnutí coby mládežnické úderky G. Sorose?

24 Srov. text Pokrokářské mýty vzdělání 4.0 (in *Marathon*, 149, 2018, roč. 22, č. 1, s. 2-11. ISSN 1211-8591.), včetně kritiky zcela neopodstatněného nadšení ohledně čím dál hojnějších aplikací digitálních technologií ve vzdělávání a školství. Často bývá ignorováno, že např. elektronické pomůcky děti sice stimulují, nicméně ve skutečnosti neučí. Odvádějí pozornost a i jinak škodí. Vzestup i pád e-learningu či ztroskotání jazykových laboratoří a programovaného učení líčí M. Spitzer, kterému se věnují další části recenze.

spojů, které stojí za vznikem jedinečné inteligence“ (s. 199 rec. publ.).²⁵ Web přitom „kombinuje technologii hypertextu s technologií multimédií a vytváří takzvaná hypermédia“ (s. 180 rec. publ.). Svou podobou je ovšem internet systémem rušivým, jde o stroj zacílený na rozštěpení pozornosti. Nicméně lidé sami chtějí, aby je internet vyrušoval mnoha způsoby. „Dobrovolně se vzdáváme koncentrace a zaměření na jednu myšlenku, souhlasíme s roztríštěním pozornosti a roztěkaností myšlenek, a to jen na oplátku za hojnost neodolatelných nebo alespoň zábavných přijímaných informací. Řada z nás však vypnout vůbec nechce“ (s. 186-187 rec. publ.). Odbočka o nestálosti hodnoty IQ upozorňuje na tzv. Flynnův efekt a konstatuje, že lidé nejsou dnes chytřejší než jejich rodiče či prarodiče. „Jsou jen jinak chytří“ (s. 205 rec. publ.).

Osmá kapitola *Církev zvaná Google* se kriticky věnuje strategiím supermocné firmy Google. Začíná představením systému měření a optimalizace v duchu F. W. Taylora, který zůstává jedním ze základních kamenů průmyslové výroby. „Nyní, díky rostoucímu vlivu počítačových inženýrů a softwarových programátorů nad našimi intelektuálními a společenskými životy začíná Taylorova morálka opět ovládat říší lidského myšlení“ (s. 207 rec. publ.). Carr Googleplex (centrálu Googlu v Silicon Valley) nazývá „nejvyšší církví internetu“ a spasitelské „náboženství, praktikované za jeho zdmi“ taylorismus. Toto usiluje o měření a synchronizaci všeho. Vše převádí na data a vše kvantifikuje. Firma je pověstná svou závislostí na testování. Ústřední étos Googlu, dle Carra (s využitím práce N. Postmana) vyjadřují hlavní principy Taylorova vědeckého řízení. Včetně toho, že lidskému úsudku nelze důvěřovat, že technická kalkulace je vždy lidskému úsudku nadřazená, že cílem lidské práce a myšlení je efektivita i toho, že i občanské záležitosti nejlépe vedou a řídí experti. Pro Google je posvátná víra v efektivitu coby vrchol blaha. Následně Carr dlouze popisuje zrození Googlu z analogie L. Page, jeho expanzi, strategii, iniciativy i přímou vazbu na umělou inteligenci – „Od začátku vnímal Page Google jako zárodečnou formu umělé inteligence“ (s. 239 rec. publ.). Google staví na předpokladu, „že „nám všem bude lépe“, když náš mozek doplní, nebo dokonce nahradí umělá inteligence“ (s. 240 rec. publ.).²⁶ Což Carr charakterizuje coby předpoklad nejenom bezstarostný, nýbrž stejně tak znepokojivý a odvážný.²⁷ Kriticky líčí líhnutí inteligentního stroje a kapitolu uzavírá takto: „Google není ani Bůh, ani Satan, a pokud jsou v Googleplexu nějaké stíny, jsou to jen velkášské iluze. To, co je na zakladatelích společnosti znepokojivé, není jejich klukovské přání vytvořit úžasný a bezvadný stroj, který své vynálezce přechytračí, ale ubohé pojetí lidské mysli, která za takovým přáním stojí“ (s. 245 rec. publ.).

25 Zde je možné připomenout repliku z kultovní série Star Wars, z Epizody II: Klony útočí. Dexter Dex Jettster říká Obi-Wan Kenobi: „Myslel jsem, že rytíři Jediové znají rozdíl mezi informací a věděním“ – pozn. PS.

26 Zmínit je možné, opravdu namátkou, nové technologie postavené na umělé inteligenci, které mají pomoci novinářům v ověřování výroků politiků v reálném čase. Automatický počítačový systém má umožnit naživo ověřování „jediné správné“ pravdy. Liberální média mainstreamu (čti hlavní stoky) říčí nadšením, kterak tím ztízí, aby dezinformace a překrucování pravdy si žily vlastním životem. Leč, jak známo, ďábel tkví v detailu. Počítače budou plnit funkci rychlého dohledávače podkladů, ale kontext má dodávat člověk. Jistě náležitě prokádrovaný a komsomolsky zapálený liberálně-korektní pokrokář. Tudíž všechny výroky kohokoli budou okamžitě konfrontovány s tím, co se hodí do krámu globální kavárny. Tedy nikoli s pravdou a fakty, nýbrž s fantasmagoriemi a manipulativními fake news „deep state“ a jeho otrockých slouhů (Není jistě náhoda, že zkušební verze systému má být 30. 1. 2018 ověřena na tradičním projevu o stavu Unie. Globální kavárna se hystericky třese, kterak svého úhlavního nepřítele DJT nacytá na překrucování faktů. Když už se jim z DJT nedaří dělat neschopného blázna. Směšnost a zoufalství antitrumpistů ilustruje tragikomické hledání Antitrumpa, kdy sní o prezidentuře už i pokleslých tzv. celebrit z televize. Antitrumpismus přitom není jenom umanutá posedlost, nýbrž i diagnóza, obdobně jako u nás fanatické antizemanovství. Ti lidé jsou ze své pýchy nemocní). Výše zmíněný počítačový systém ještě utuží sílící cenzuru. Připomeňme Německo, kde od ledna 2018 začal platit zákon, mající „zkrotit nenávislné komentáře“ na hlavních sociálních sítích. Facebook, Twitter či YouTube už využívají své vyškolené korektní cenzory, aby pomocí algoritmů vyhledávaly všechno politicky nekorektní a jinak nevhodné. Cenzoři paradoxně nejsou státní, nýbrž ze soukromých firem. K tomu je na profizlovaných sociálních sítích (trefně přirovnávaných k nelibě páchnoucím sociálním zařízením) všemožně podporováno práskání a udavačství. Ze sociálních sítí práskání i dobrovolné sebepráskání rychle přetéká také do jiných sfér. I díky fascinující horlivosti tuzemských Pirátů, posedlých svým posláním, včetně toho že: „Hlásit se to musí...“.

27 Samozřejmě i krajně nebezpečný. Připomenout lze např. sféru vojenství. Technologie pronikavě mění způsoby válčení a důležitými protagonisty nových válek se mají stát autonomní roboti. Přípravovány (a možná že už i v akci využívány) jsou inteligentní autonomní systémy, které sami rozhodují o likvidaci nepřítele. Mají si vést lépe nežli živí lidé, neboť nikdy nepodlehnou stresu a ani nejsou zatíženy žádnými ohledy nebo emocemi. Srov. Toffler, A., Tofflerová, H.: *Válka a antiválka: Jak porozumět dnešnímu globálnímu chaosu*. Praha: Argo a Dokořán 2002. 304 s. ISBN 8072034456, resp. Polozapomenuté postavy ekonomického myšlení: A. Toffler. *Acta Oeconomica Pragensia*, 2017, roč. 25, č. 4, s. 77-86. ISSN 0572-3043. .

Diskuzí teze, že počítačové databáze poskytují efektivní a dokonce kvalitnější náhražku lidské paměti začíná kapitola devátá *Hledej, paměti, hledej*. Což zasazuje do kontextu proměn pohledů na myšlení. Připomínány jsou vazby mezi pamětí a čtením známé z dávné historie, význam memorování i popularita zápisníků.²⁸ A procesy „outsourcingu paměti“ s nástupem „umělé paměti“ – audiokazet, videokazet, mikrofilmů, fotokopírek, počítačových disků aj. a především neomezených a snadno dohledatelných internetových databank. S řadou odkazů na neurology a psychology je podrobněji rekapitulováno fungování paměti i různé druhy paměti, pracovní, krátkodobé a dlouhodobé či explicitní a implicitní. Včetně dopadů webu na tyto. Zdůrazňováno je, že: „*Klíčem ke konsolidaci zážitků je pozornost ... Čím ostřejší pozornost, tím ostřejší paměť*“ (s. 267 rec. publ.). Pro přetrvání zážitků musí být příchozí informace důkladně a hluboce zpracovány. Což „*umělá paměť*“, včetně internetu narušuje. „*Ulehčit paměti a svěřit informace externím databankám neohrožuje jen hloubku a osobitost sebe samého. Představuje hrozbu i pro hloubku a osobitost kultury, kterou všichni sdílíme*“ (s. 271 rec. publ.). Za zaznamenání proto stojí Carrovo varování: „*Kultura je víc než agregát toho, co Google popisuje jako „svět informací“. Nelze ji redukovat na binární kódy a zadávání dat na internetu. Aby kultura zůstala živá, musí se obnovovat myšlení každé generace. S outsourcingovanou pamětí kultura chřadne*“ (s. 272 rec. publ.). Kapitulu zakončuje *Odbočka o napsání této knihy*, s rekapitulací osobních peripetií při snaze „*rozebrat svůj život on-line*“.

Věc jako já je pojmenování poslední kapitoly, desáté. Uvádí příklady pokusů (a podivností) ohledně konverzace pomocí počítačových programů mezi člověkem a strojem i jejich nekritická přijímání, což Carr zobecňuje na nekriticky nadšená přijímání počítačů „*progresivními elementy*“ americké vlády, obchodu a průmyslu po II. SV vůbec. Argumentuje i osvětluje naši rostoucí závislost na digitálních počítačích. Diskutuje obousměrné vazby mezi technologiemi a jejich uživateli a připomíná, že: „*Každý nástroj má své možnosti i omezení*“ (s. 287 rec. publ.). Pokračuje: „*Čím víc ho používáme, tím víc se přizpůsobujeme jeho formě a funkci*“ (tamtéž). Tímto vysvětluje osobní zkušenost, proč po nějakém čase používání textového procesoru sám začal ztrácet schopnost psát a redigovat normálním písmem. I mnoho další lidí píšících na stroji je při psaní rukou ztraceno – což může plně potvrdit také autor této recenze. Carr opět vzpomíná M. McLuhana a myšlenku o tom, kterak nástroje „*otupují*“ tu část těla, kterou sami „*rozšiřují*“. Kdy otupování schopností se může rozšířit až do míry „*autoamputace*“. Otupujících účinků technologie si však všimá už i Starý zákon ... „*Cena, kterou platíme za to, že si bereme sílu technologie, je odcizení*“ (s. 289 rec. publ.). Carr dodává: „*Daň za intelektuální technologie může být dost vysoká*“ (dtto). Pokračuje: „*Nástroje myšlení střídavě rozšiřují a otupují naše nejintimnější, nejlidštější a nejpřirozenější schopnosti – rozum, vjemy, paměť a emoce*“ (tamtéž). Od ohromujících efektů mechanických hodin („*oddělily čas od lidských činností*“ a přitom se lidé stali i více „*vědeckějšími*“ a „*mechaničtějšími*“) a mapy (došlo rozšíření orientačních schopností, nicméně na síle ztrácela přirozená schopnost rozumět krajině a vytvářet si bohatou mentální mapu okolí) – a to taktéž ohledně otupování uvnitř neuronů – dospívá k efektům prohlubující se závislosti na digitalizovaných GPS přístrojích. Výzkumy neurovědů studují vlivy satelitní navigace na neurony např. taxikářů. Taxikáři se sice nemusí pracně učit ulice velkoměsta, leč na druhé straně ztrácejí mentální přínosy tohoto učení²⁹ – „*Jejich mozek ... se stal méně zajímavým*“ (s. 291 rec. publ.). Nejenom těmito pasážemi zřetelně prostupují Carrovy obavy z pomalého vymílání lidskosti a lidské přirozenosti, což umocňují právě digitální technologie a internet. Vše v kontextu rozmachu informačních a komunikačních technologií, umocněným právě

28 Lze dodat, že nástup digitalizace, a sdílené digitální prostředí, přináší i soumrak „*soukromé literatury*“ typu deníků. Zásadně se proměňuje také soukromá korespondence, kdy jsme vlastní paměť digitalizovali a učinili tak „*digitální díru do paměti*“. Objevují se přitom nové typy problémů jako je bleskové zastarávání technologií (zejména fyzických nosičů) či oblundná nepřehlednost a přehlčení daty. Informační věk přitom sice neustále vybízí k uchovávaní – a sdílení (obvykle však pouze pro tento okamžik) – vzpomínek, zážitků, pocitů i emocí, nicméně jim přiznává jen malou trvanlivost, díky jejich obrovskému množství (Mnozí lidé jsou přitom už znuděně „*přezážitkování*“ a směřují k tomu, aby se – pod diktátem umanutých pokrokářů a kšeftu (nesvádějme to na „*dobu*“) – „*ubavili*“ až k smrti. Což je jim od mala vtlučeno do hlavy, jako nezadatelné tzv. lidské právo, kdy každý má mít údajný nárok na všechno. Hned, bezpracně a zábavně). Přitom profil na Facebooku je přece něco jiného, a daleko méně trvanlivého, nežli album fotografií nebo stohy dopisů a deníků. Dnešek na každého člověka neustále chrlí ochromující záplavu dat, nicméně stejně tak rychle je umí nechávat i nenávratně zmizet.

29 Srov. pokrokářské pseudoliberalní mýty ohledně toho, že vzdělání (a školy) musí být hlavně zábavné a k tomu bezpracně a bez námahy, aby nikoho učení nestresovalo etc. – kritizované in *Pokrokářské mýty vzdělání 4.0. Marathon*, 149, 2018, roč. 22, č. 1, s. 2-11. ISSN 1211-8591. , resp. *Tragédie korektního pokrokářství. Marathon*, 138, 2016, roč. 20, č. 4, s. 4-34. ISSN 1211-8591. .

internetem, ale i snahy člověka dostávat se k informacím co nejrychleji a také v co nejsrozumitelnější podobě. Lidský mozek a myšlení se uvedenému přitom přizpůsobují značně nekriticky a někdy až s naivním optimismem. Kritické hlasy ale Carrovým vývodům vytýkají, že při popisu proměn mozku dostatečně (a záměrně) nezohledňuje to, čím si mozek oslabování paměti, koncentrace a pozornosti kompenzuje. Má přehlížet nově se rozvíjející lidské schopnosti, které se mohou stát v budoucnosti klíčovými.³⁰ A připomínají, že i Carrem oslavované čtení knih v minulosti také člověka proměnilo a odklonilo od jeho „přirozenosti“.

Poslední kapitolu N. G. Carr završuje, s odkazy na vědce i filozofy, apely a varováním před „zběsilostí“ technologií. Tato zběsilost má, podle M. Heideggera, „všude zapouštět kořeny“. Carr glosuje: „*Možná teď vstupujeme do posledního stádia zakořenění. Pouštíme zběsilost do vlastních duší*“ (s. 305 rec. publ.). Knihu (spolu s již představeným poděkováním a seznamy další literatury) uzavírá telegrafický *Epilog*. Zmiňuje počítačem řízený hodnotící systém firmy Edexcel a další „*technologické svody*“, kterým se jen velmi těžko odolává. A připomíná temné proroctví Kubrickova filmového náčrtu „*světa 2001*“, kde se lidé chovali jako stroje, až se nakonec stroji stali. „... *když se začneme spoléhat na počítače, aby nám zprostředkovaly pochopení světa, pak naše vlastní inteligence splyne s umělou*“ (s. 309 rec. publ.).³¹

Zajímavá a čtivá publikace zdaleka nejen o vlivu internetu na lidské myšlení a lidský mozek. Dokonce možná části věnované působení internetu patří k těm méně (přesněji relativně méně) zajímavým a čtenář se zde vlastně pouze utvrzuje v tom, co mnozí považují za všeobecně známé a prokázané. Ovšem i toto je potřebné znovu připomínat a opakovat. Vyzdvihnout jde pasáže přístupně popisující fyziologii mozku, včetně nových objevů, a především části, které vykreslují historické souvislosti velkých vynálezů (typu

30 Což otevírá cestu i ke zrůdné „*kyborgizaci*“ lidí. Trans- či posthumanistická hnutí technologická vylepšování fyzických i mentálních schopností hlásají již od 80. let. A nejde zdaleka pouze o kardiostimulátory, naslouchadla či endoprotézy ... Geneticky optimalizovaný a technologiemi prošípaný bezchybný „*postčlověk*“ má být dalším logickým krokem v evoluci druhu. Posthumánní společnost kyborgů má být spravedlivější i tolerantnější, má překonat tradiční modely rodiny, společnosti i vykonstruovaná genderová napětí. Superlidi projektují i různé upravovatelé genetického kódu lidské DNA, např. v podobě biohackerů. Hlásají, že po revoluci technologické nastupuje ještě významnější etapa, kde hlavní roli hrají vynálezy genového inženýrství. Biohackeri sní o tom, že tyto objevy dostanou mezi lidi a umožní jejich masovou aplikaci. Zvrátit trend vylepšování lidského těla chce naopak kampaň *Stop The Cyborg*, vyhraňující se např. proti „*chytrým*“ brýlím Google Glass (počítač ve formě brýlí s kamerou a displejem umožňující vidět tzv. rozšířenou realitu). Ostře varuje před milióny kamer, dronů, před šílenství internetu věcí (Šmírovat nás dnes může ostatně už např. i malý robotický vysavač s wi-fi. Během práce vše mapuje a natáčí a odesílá výrobci). V neposlední řadě sílí varování, že překotné změny trhu práce budou tlačit nejenom na vzdělání, které jim má být zcela podřízeno, ale také na kybervylepšování lidí. Které se stane obrovským kšeftem. Nevylepšený „*zpátečník*“ (tj. normální člověk) v tvrdé konkurenci již těžko obstojí.

31 Což N. G. Carr neoslavuje coby optimistickou budoucnost a vysněnou perspektivu lidstva. Na rozdíl od vynálezce a futurologa (ale i tvrdě vypočítavého byznysmana a jednu z klíčových figur technologického vývoje Googlu) R. Kurzweila, predikujícího technologickou singularitu v horizontu cca třicet let. Rok 2029 má být datem, v němž umělá inteligence projde Turingovým testem a dosáhne lidské úrovně. A rok 2045 se má stát rokem singularity, v němž znásobíme naši efektivní inteligenci miliardkrát tím, že se spojíme s inteligencí, kterou jsme sami vytvořili. Dojde ke spojení inteligence biologické a nebiologické, kdy se člověk napojí na počítačové vědomí (Což predikuje už v 60. letech spisovatel A. C. Clarke). Kurzweil je přesvědčen, že toto přinese lidstvu fantastická pozitiva, i pokrok mají totiž vytvářet stroje ... Strojů chytřejších nežli lidé se netřeba prý obávat, kdy Kurzweil sní o jedinečné syntéze lidí a strojů. Odvážné vize (věstce typu J. Verna či dalších klasiků žánru sci-fi) anebo stvůrně zvrhlé fantasmagorie amerických naivistů? Srov. v českém jazyce Kurzweil, R., Grossman, T.: *Fantastická cesta: Žijte tak dlouho, abyste mohli žít navždy*. Olomouc: Anag 2007. 427 s. ISBN 9788072633920. Z vizí R. Kurzweila (ohledně toho, že umělá inteligence překoná lidskou ve všech oblastech, člověk splyne s inteligentní technikou, stárnutí a nemoci budou pokořeny využitím genové techniky a nanomedicíny a nakonec už nikdo nebude muset zemřít přirozenou smrtí) vychází i text Brinzanik, R., Hülschwitt, T.: *Budeme žít věčně?* Zlín: Kniha Zlín 2012. 250 s. ISBN 9788087497371. Jde rozhovory opět v duchu dětinsky prostoduše naivního (a celému světu krajně nebezpečného) technooptimistického pomýlení, včetně rouhačského plánování lidské nesmrtnosti. Už i medicína (a především obrovský byznys a profity s tímto spojené) začala pohlížet na stárnutí nikoli jako na nevyhnutelnost, nýbrž jako na nemoc, kterou je třeba léčit. Je to opravdu dobrý nápad? Nesmrtnost má ostatně být i plán samotného R. Kurzweila, hlásajícího, že v roce 2024 biotechnologie umožní opravu a optimalizaci lidského genomu a ideálnímu fungování lidského těla mají pomáhat flotily nanorobotů. A okolo roku 2045 má už lidstvo prý zvládnout či dokonce zcela zastavit proces stárnutí. V tu dobu má být Kurzweilovi 97 roků a neboť se své nesmrtnosti opravdu hodlá dožít, tak údajně denně konzumuje stovky tablet a vitamínů (Jiní snílci možnosti lékařské vědy zastavit stárnutí však datují až někdy k roku 2065). Popřejme tedy Kurzweilovi hodně tabletek, pevné zdraví, včetně špetky zdravého rozumu, soudnosti a pokory.

písma, knihtisku, médií nebo map a mechanických hodin) v dějinách, resp. jak tyto – nezřídka v něčem možná i překvapivě – ovlivnily a proměnily jednotlivce i celou společnost. Ocenit je znovu možné, že N. G. Carr přehnaně a otravně nemoralizuje. Inspirací k zamyšlení a přemýšlení kniha přitom nabízí dost.

P.S. Pachatel této recenze u sebe také pozoruje problémy (a nebojme se označit tyto jejich pravým jménem, totiž jako poruchy a opravdu „nebezpečné mlačiny“) při soustředění se na čtení delšího textu. Což platí i pro čtení představované knihy, které – přiznejme, že na „první dobrou“ – bylo místy spíše povrchnější, rychlé a letmé (K čemuž přispělo i to, kde se četlo. Na V.I.P. štamgastském místě v nejmenované žižkovské pivnici během vánočních Svátků, které opravdu nebyly duchovním a tichým rozjímáním, nýbrž uřvaným peklem konzumu). Nicméně k řadě pasáží se později jednou i vícekrát se zájmem, a dobrovolně, vrátil. Problémy autor recenze pozoruje nejen při čtení, ale i při normálním psaní rukou. Může zato pouze internet? Strukturu mozků internet asi opravdu mění a přispívá k větší roztěkanosti a neschopnosti hlubší reflexe. Především zasítované generace jsou opravdu v tomto asi jiné, asi skutečně trochu jinak nejenom přemýšlí, ale už i prožívají. Faktem zůstává upozadění tištěné knihy i destrukce literárního myšlení. Autor této recenze staromilsky stále preferuje klasický tištěný text u knih i novin a časopisů. Číst, přesněji povrchně rychle prolétávat, zprávy či články na obrazovce nebo displeji je totiž o něčem úplně jiném. Internet je otupující, návykový a jde o děsivého zabijáka času. Tímto je také e-mail, který mnohdy práci přidělovává. Vyčerpávající a časově náročné vyřizování e-mailů neklesá ani s rozvojem sociálních sítí. I autor těchto řádek trpí ideálem (či syndromem) Inbox Zero – tedy dlouhodobě prázdné schránky datové pošty. Coby puntičkářský (a otravný) systematik-perfekcionista považuje e-mail za vyřízený nebo nevyřízený. Nic mezi tím. Prokletí internetu, nebo spíše prokletý internet ... (Už ho vypněte!)

(konec I. části recenze – části II. a III. budou publikovány v příštím čísle Marathonu)

Nečekané tváře našeho tradičního nápoje aneb tuzemsky pionýrský počín v oblasti pivního sommeliérství³²

Pavel Sirůček

*České pivo pítí, českou děvku míti. Hoj, radosti takové mají jenom Čechové! (vlastenecky-obrozenecký popěvek z předminulého století, který v současnosti opět nabývá na aktuálnosti)*³³

Borowiec, P., Titzlová, M.: *Knihy o pivu: Jak pivo poznávat, ochutnávat a párovat s jídlem*. Praha: Smart Press 2017. 240 s. ISBN 978-80-87049-96-9.

Všem, kteří v době digitální nezapomněli normálně číst normální knihy, a především těm, kterým není zcela lhostejný náš ušlechtilý národní nápoj, je určen tip na zajímavou i užitečnou publikaci. Směřovanou hlavně k širšímu okruhu čtenářů, k laickým pivařům a samozřejmě i pivačkám, kteří se o pivku chtějí také poučit, něco dozvědět nebo připomenout a zopakovat. Zaujmout může milovníky gastronomie, astronauty, gurmenty, gurmány i hédoniky, všechny kteří rádi objevují a poznávají nové chutě i prožitky. Hlavním cílem představovaného textu je totiž obeznámení s pestrou škálou pivních chutí i pivních využití. *Knihy o pivu* odkrytím jeho „nečekaných tváří“ možná přitáhne ke zlatavému moku (který však zlatavý být vždycky přitom nemusí) i toho, kdo se pivu dosud zatím spíše opatrně vyhýbal. Leč ani poučenějším pivním nadšencům, pivně-fajnovým šmekrům, pivním snobům (v tom nejlepším slova smyslu), ani fundovaným profesionálům by v knihovničce tento titul chybět určitě neměl. Alespoň pro formu a do počtu. Aneb, jak praví oficiální anotace-upoutávka: „S *Knihou o pivu poznáte nové a často nečekané tváře tradičního nápoje. Naučíte se vybírat a poznávat piva různých stylů a z různých zemí, nacházet ta nejlepší z nich a vychutnávat si je. Seznámíte se s původními i novými pivními styly, proniknete do základů párování piva a jídla. Součástí knihy jsou také praktické rady, jak vybrat správné pivní sklo či jak uspořádat ochutnávku. Více než dvacet receptů dále ukáže široké možnosti piva při úpravě masa, pečení chleba, grilování a přípravě jak rychlých párty jídel, tak polévek nebo sladkých dezertů. Užijte si pestrost pivní kultury od českého ležáku přes bavorský weizen, francký rauchbier, belgický gueuze, anglický bitter nebo stout až po IPA z amerických craft pivovarů“ (zadní desky rec. publ.).*

Začněme konečným resumé, kdy verdikt zní: Je (moc) dobře, že *Knihy o pivu* vyšla a její oba autoři si zaslouží pochvalu. Leč nechrame pouze samé nekritické superlativy. Z pozice puntičkářsky šťouravého recenzenta, který se v pivním světě sice považuje pořád jen za mírně poučeného a hlavně nadšeného laika, ale který už pár pivními publikacemi zalistoval (a jehož příruční pivní knihovnička čítá desítky titulů) si dokonce dovolme drobný kacířský povzdech. Zejména při prvním, letném, seznámení

32 *Marathon* opět, a již tradičně, přináší upoutávku na publikaci o pivu, určenou i širší čtenářské (a pivařské) obci. Některé starší tituly o pivovarnictví a české hospodské kultuře či gastronomii etc. představovaly namátkou trojediné podrobnější recenze Vážně i méně vážně o starých pražských pivovarech a vojenské c. a k. kuchyni. *Marathon*, 119, 2013, roč. 17, č. 6, s. 15-21. ISSN 1211-8591. , resp. Pivo, historie, české země a společensko-ekonomické souvislosti. *Marathon*, 94, 2010, roč. 14, č. 2, s. 15-33. ISSN 1211-8591. , resp. . S odborným textem Basařová, G., Šavel, J., Basař, P., Lejsek, T.: *Pivovarství: Teorie a praxe výroby piva*. Praha: Vydavatelství VŠCHT Praha 2010. 904 s. ISBN 978-80-7080-734-7 krátce seznamovala anotace Jak se vaří české pivo? *Marathon*, 94, 2010, roč. 14, č. 2, s. 34-36. ISSN 1211-8591. , resp. . Zmiňme ještě výpravny titul *České pivo* (Basařová, G., Hlaváček, I., Basař, P., Hlaváček, J. Třetí, doplněné vydání. Praha: Havlíček Brain Team 2011. 328 s. ISBN 978-80-87109-25-0) a z novějších počínů knihu Olšovská, J., Čejka, P., Štěrba, K., Slabý, M., Frantík, F.: *Senzorická analýza piva*. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský 2017. 160 s. ISBN 978-80-86576-74-9, včetně jejího představení in Degustace piva pro profesionály i poučenější nadšence a laiky. *Marathon*, 146, 2017, roč. 21, č. 4, s. 26-29. ISSN 1211-8591. .

33 „Bratři, píme, ať to zvíme, zdali péče vypudíme? Kdo chce Čechem býti, má po česku pítí; mysl česká veselá zlého přej nic nedělá. Čech za krále v bitvu stále k západu jde, ba i dále; kdo svou krev vylívá, ať ji zas dolívá; Češi když se napijou, ha, jak statně bojujou! Na svém stůjme, cnosť milujme, děvče české jen milujme, české je vždy hezké, hezké je vždy české; přísloví nám takové dali slavní předkové. Písně mějme, mužně hřejme, hrdjo žízňivé prolejme! České děvče míti, české pivo pítí, hoj! radosti takové mají jenom Čechové“ (dle s odkazem na *Československý Zpěvník*, 1873, č. 22). Zájemci o další písně lidové a znárodnělé, obsahující pivo vizte Zíbrt, Č.: *Z historie piva*. Praha: Vyšehrad 2013. 288 s. ISBN 978-80-7429-339-9.

s publikací se objevuje mírné zklamání – subjektivní očekávání ohledně *Knihy o pivu* byla ještě o chlup větší. Především v tom, že bude přece jen rázu ještě odbornějšího a trochu méně populárního, resp. popularizujícího. Přitom nic proti popularizaci piva, ba právě naopak. Mnohé v *Knize o pivu* uvedené recenze však už někde někdy četl nebo slyšel a obvykle i v detailnější podobě. Nehrajme si ale na přemoudřelé a poctivě uznáme, že nemálo obohatilo i autora recenze a konec konců nutné a užitečné je samozřejmě též opakování, neb opakování jest matkou čehosi ... Buďme spravedliví také v tom, že třeba pasáže o párování piv s pokrmami jsou počiny v mnohém opravdu pionýrské a mají v českém jazyce v tištěné knižní podobě asi skutečně jednu z premiér (v textech na síti nebo časopiseckých by leccos ovšem dohledat šlo). Taktéž popisné představení několika desítek pivních stylů, vyšperkované postřehy o pivních kulturách různých zemí i doporučeními atraktivních cílů pivních výprav, zaslouží ocenění. Tudíž výše zmíněný povzdech nutno chápat ve smyslu konstatování a nikoli přehnané kritiky za každou cenu. A nezbytné je přiznání, že čím častěji recenze bere *Knihu o pivu* do ruky a navrácí se k jednotlivým částem, tím se mu celý koncept zamlouvá více a více. A ani ta tzv. odbornost mu už až tak neschází, ona totiž přítomná je. Autoři jsou fundovaní, mají nadhled a umí. Čtenářsky přívětivou, čtivou, i chytře a umně, koncipovanou knihu lze jasně doporučit. Nejenom jako pěkný a hodnotný dárek. Vyčerpávající encyklopedii piva ovšem nečekejte, což ostatně ani autorský záměr nebyl. Autoři své ambice a cíle přitom však naplnili snad úspěšně

A to i ve světle editorialem P. Borowiece v časopise *Pivo, Bier & Ale*, kde je vydavatelem, šéfredaktorem i zakladatelem.³⁴ Na začátku stála *Knihla o kávě*,³⁵ které se již prodalo více než dvacet tisíc výtisků. Její četba P. Borowiece inspirovala k napsání obdobného textu o pivu. Má jít o publikaci, „*kteřou jsme napsali pro všechny, kteří o pivu zatím nepotřebovali vědět prakticky nic*“.³⁶ Tyto – dosud pivně nepolibené – mohou snad zaujmout obrázky či recepty a následně se začíst do kapitoly první nebo až poslední, sedmé. Čtenáři více „*od fochu*“ pak nejspíše začnou od kapitoly třetí, přičemž autoři doufají, že se snad někdy vrátí i ke kapitole první a druhé. Zmíněný editorialem připomíná romantiku starých – nedigitálních – časů, kdy pivního turistu-začátečníka pana Borowiece silně ovlivnily, a v dobrém poznamenaly, osobní kontakty s opravdu zasvěcenými např. v Bamberku. Opomenut není ani apel na udržení náležitě a osobitě pivní kultury. Kterou zpravidla nalézáme v místech původního vzniku pivních stylů, kde se stále klade veliký důraz na kvalitu piva, na jeho ušlechtilost, a kde v neposlední řadě je stále přítomen respekt k tradičnímu řemeslu. *Knihla o pivu* má být pomocníkem, chránícím před zbytečnými ztrátami a mrháním času, sil i prostředků spojenými s trpělivým ochutnáváním piv³⁷ prázdných či průměrných, vyrobených bez respektu, pokory a náležité úcty k pivovarnické tradici. A dodejme i bez fortelu. *Knihla* nabízí pestré nahlédnutí za oponu současné pivní scény tuzemské i zahraniční, představuje aktuální trendy a pivní styly a vysvětluje, kterak pivo správně poznat, vybrat, ocenit i jak nalévat a servírovat, aby vynikla jeho originalita. Nechybějí tipy, kam za dobrým pivkem vyrazit. *Knihla o pivu* přitom reprezentuje „*první českou publikaci, která otevírá téma profesionálního pivního sommeliérství. Jde o obor budoucnosti ...*“³⁸ *Svět piva* (na rozdíl od světa vína – pozn. PS) je v tomto směru na počátku, tím spíše by byla velká chyba nechat si toto období uniknout“.³⁹

Slavnostní křest *Knihy o pivu* stylově proběhl ve stylovém Klášterním pivovaru sv. Norberta na Strahově. Čtveřici kmotrů výpravné i úpravné knihy tvořili zpěvák, textař, skladatel I. Hlas, legendární flekovský (tam už ale bývalý) sládek I. Chramosil, sládek A. Matuška a pivařský profesionál (i prezident Českomoravského svazu minipivovarů) J. Šuráň. Součástí aktu byla ochutnávka piv, mezi kterými vynikal Dáblův Dank (stout – black IPA) z Pivovaru Zhůřák, desítka roku 2017 z Pivovaru Matuška Broumy a jantarový strahovský Sv. Norbert.⁴⁰

34 Viz *Pivo, Bier & Ale*, 2017, roč. VII, č. 70, s. 1. ISSN 1804-7160.

35 Veselá, P.: *Knihla o kávě: Průvodce světem kávy a recepty na její přípravu*. 4. vydání. Praha: Smart Press 2010. 256 s. ISBN 978-80-87049-34-1.

36 *Pivo, Bier & Ale*, 2017, roč. VII, č. 70, s. 1. ISSN 1804-7160.

37 Nelze si odpustit připomenutí, že pouhou četbou si vše osvojit samozřejmě nelze. I to, že také zde samozřejmě platí, že nikdy nic není zadarmo, bezpracné, bez námahy a obětí. Současně lidová moudrost moudře praví, že: „*To, co jsi přečetl, snědl a vypil, Ti nikdo už nikdy nevezme*“ (nekorektní sexisté ještě doplňují – co jsi přef...).

38 Profesionální pivní sommeliérství se stalo také předmětem mezinárodního workshopu na *Pivo Bier Ale Expo 2018* – výstavě v oboru pivovarnictví, konané na přelomu ledna a února v Praze. Představil se zde i nově vzniklý Institut pivního sommeliérství, který bude, mimo jiné, od jara 2018 pořádat příslušné certifikované kurzy.

39 *Pivo, Bier & Ale*, 2017, roč. VII, č. 70, s. 1. ISSN 1804-7160.

Výpravnou a atraktivní publikaci, s mnoha barevnými fotografiemi, přehlednými, schémata, tabulkami téměř na každé straně, otevírá telegrafický Úvod. Představuje „*průvodce světem nápoje, který spolu s vodou a čajem patří k třem nejpopulárnějším na světě*“ (s. 7 rec. publ.).⁴¹ Pivo si v posledních dekádách získalo nemálo příznivců, které jej dokáží vnímat odlišným způsobem. „*Věnují se pivu jako ušlechtilému pití, které se vyplatí ochutnávat, nikoli jen jím hasit žízeň*“ (tamtéž). Což se přitom neobejde bez základních znalostí o vlastnostech piva ani, minimálně přehledové, orientace v překvapivě pestré paletě jeho barev, vůní i chutí. *Kniha o pivu* proto představuje „*více než šedesát původních pivních stylů, které vytvářejí základ současné pivní kultury*“ (dtto). Připomíná, že největším zážitkem bývá výprava tam, kde si pivo vaří, tedy do pivovarů. Konstatuje, že „*v historii lidstva nenajdeme jiný nápoj, který by byl tak složitý na výrobu, náročný na technologii, a především do takové míry závisel na schopnostech svého tvůrce*“ (tamtéž). Autoři neopomenou zcela správně, a náležitě hrdě, dodat, že „*Češi patří mezi několik málo národů, které během minulých století vytvořily vlastní pivní kulturu*“ (dtto). Jde přitom o tradici natolik silnou, že ji často považujeme za vlastně samozřejmou součást našeho života. Čím více cestujeme, tím si uvedené mnozí uvědomují stále silněji, a více i hlouběji vnímají výjimečné a výsostné postavení našeho českého ležáku.

Držme palce i této knize, aby pomohla onu „*samozřejmost*“ české pivní kultury uchovat. Korektním pokrokářům totiž všechno naše, všechny naše kořeny a tradice bytostně vadí. Oni se za národní i kulturní identitu stydí. Tato země však není pouze pro kavárenské liberály!⁴² Naší tradiční institucí byla, je i

40 S využitím textu P. Borowiece a M. Titzlové Jak jsme křtili Knihu o pivu. In *Pivo, Bier & Ale*, 2017, roč. VII, č. 70, s. 65. ISSN 1804-7160.

41 Dodejme, že pivo náleží i k nejzdravějším nápojům na světě. Současně k nápojům nejdéle užívaným a patří mu prvenství ve výživnosti. Důkazy o prospěšnosti piva pro naše zdraví i o jeho léčivých účincích předkládá publikace *Léčivá síla piva* (Klugeová, H., Praha: Naše vojsko 2015. 170 s. ISBN 978-80-206-1523-7).

42 Blíže ke konfrontaci dvou rozdílných světů – samozvaných apoštolů pokrokářského dobra, tzv. lidských práv a globálního pseudopokroku, obrazně ztělesněných liberální velkoměstskou modernistickou kavárnou versus svět normálních lidí normální práce, normálních chlapů a normálních ženských, včetně konzervativní inteligence, představovaný tradicionalistickou venkovskou hospodou – viz texty *Vstanou noví Fidelové? Marathon*, 142, 2017, roč. 21, č. 1, s. 14-19. ISSN 1211-8591. , resp. *Neomarxismus ostudou, prohrou i hrozbou opravdu je. Marathon*, 143, 2017, roč. 21, č. 2, s. 5-9. ISSN 1211-8591. . Agresivní NGOkavárna, včetně tzv. kulturní fronty, ovládající liberální média hlavní stoky a reprezentující kosmopolitní vrchnost i politický kýč, elitářsky (z výšin domnělé intelektuální převahy) povýšeně nahlíží na hospodu. Pohrdá všemi údajně malými, provinčními, sobeckými, zapšklými, nevzdělanými, neinformovanými. Zkrátka všemi, kteří bez přemýšlení nesdílejí pokrokářské fantasmagorie a uctivě nevzhlízejí ke kavárně jakožto vyvolené elitě a nábožně nesdílejí její zvrácené pahodnoty. Kavárna okázale pohrdá i pivem, coby naším národním nápojem. Ona ostatně pohrdá úplně vším naším, všemi kořeny, kulturou, tradicemi i autoritami. Aktivističtí maniaci, pod vznešenými fanglemi, slogany a hesly, zuřivě bojují proti tomu, co oni nemají rádi. Jejich morální imperialismus jim nalhává, že coby dobroprdi jsou předurčení, nás – neosvícené, zaostalé reakcionáře –, spasit. Zachránit před námi samými. Tudíž hodlají vymýtít ze světa hotovostní peníze, střelné zbraně, kouření tabáku, ale v neposlední řadě i pivo, především čepované. A hospodskou pivní kulturu, s ním spojenou. Která jim strašlivě vadí. Nedopust' me to! Protikuřáckou hysterií to jen začíná ... Pyšná kavárna dělení na „*kosmopolitní kavárnu*“ a „*českou hospodu*“ přitom odmítá. Dělení prý do světa vypustili „*podivné think tanky*“ (zřejmě putinovské nebo trumpovské?). Kavárna skanduje „*Nebojte se kavárny*“. Švejkovský Prague Pub si má sluníčkářsky podat ruku s kafkovským světem Prague Café a uznat jeho nadřazenost. Kavárenská pseudoargumentace, včetně klišé „*vzdělaná a slušná kavárna*“ vs. „*nevzdělaná-primitivní-hloupá-buranská-národovecká hospoda*“ je dalším důkazem, že toto dělení si žádné think tanky „*zla*“ nevymyslely. Ono reálně existuje a kavárně (pražské, brněnské i globální) především vadí, že normální chlapi a normální ženské se konečně probouzejí a konečně ozývají. Kavárna a hospoda přitom ani i u nás zdaleka nejsou stejně početné světy (jak se samozvaní experti snaží překrouceně interpretovat i výsledky volby hlavy státu), kavárna reprezentuje daleko méně procent. Nicméně v prostředí poblázněné mediokracie dokáže pomocí svých mediálních divizí zmanipulovat a vymýtí mozky dalším, samostatně (či vůbec) nemyslicím. Jak ukázaly i prezidentské volby s hlasy kavárenským loutkám a panákům nejenom od kavárníků z přesvědčení a v žoldu. I druhé kolo jasně ukázalo, že každý z jeho aktérů žije v naprosto odlišném světě. První ve světě normálních lidí, normálních chlapů a normálních ženských, jejichž politické, národní, kulturní i etické hodnoty hájí. Národní zájmy hodlá cítit a hájit i nadále. Druhý, mlžící v kavárensky umělé multi-kulti bublině a ztělesňující pahodnoty vlastně koho? Jeden – čitelný, rázný, drsně autentický politik, bytostný homo politicus. Osobnost charismatická, ale i nemálo kontroverzní. S názory, zkušenostmi, vizí a činy, které se nám mohou líbit, ale samozřejmě i nemusí (To, že jeho prezidentování prý některým neumožňuje identifikaci s ním, vypovídá více o nich samotných, nežli o MZ). Druhý – umělohmotný marketinkový produkt, prázdň a nudně papouškující korektní euforáže (včetně tlaku na vnucení eura, což by byl definitivní konec bez návratu i naděje) a podle zneužívající emoce. Přitom ustrašený, nesrozumitelný, bez jasné vize i vlastních názorů. Slizká uhlazenost není zárukou kvality ani slušnosti. Šedé, nevyzpytatelně nebezpečné, želé, na kterém jsou falešné i

zůstane česká hospoda, nikoli kosmopolitní kavárna! Česká (a neopomeňme také moravská) hospoda nebo putyka je unikátním fenoménem i nenahraditelným společenským prostorem, kde se normální lidé scházejí, žijí, diskutují, baví se či se pohádají. Naše pivo a naše hospody ostatně náleží k nejdůležitějším důvodům, proč u nás žít, a proč je ČR opravdu dobrým místem pro život. Jsme pivní velmocí, vaříme pořád nejlepší pivo na světě a není na planetě mnoho míst, kde pivo bývá mnohdy levnější než voda.

Po úvodu následuje užitečná dvoustrana seznamující s obsahem, nazvaná *Jak používat Knihu o pivu*. Publikace je přitom logicky rozčleněna do sedmi dílů, které se nenazývají kapitolami, nýbrž právě díly (I když rozsahem jsou to spíše kapitoly). V úplném závěru *Knihy o pivu* obsahuje *Slovníček odborných výrazů z pivovarnictví*, který lze pochválit a velmi skromně pojatou stránku *Další zdroje informací o pivu*, která mohla (a asi i měla) být skromná méně.

První díl *Vlastnosti piva* přináší návod, kterak poznat jednotlivé vlastnosti piva. Využívány přitom jsou všechny smysly – „*očima vnímáte barvu nápoje, jeho průzračnost i pěnu, čichem vůni. Na své si přijdou především chuťové buňky, ale možná vás udiví, že při vychutnávání piva lze využít i další smysl, hmat*“ (s. 8 rec. publ.). Zájemce se má naučit ocenit vlastnosti piva, které dohromady tvoří jeho jedinečnost. Část je uvozena připomenutím, že během posledních třiceti let se pivovarnictví mnohdy začalo navracet k řemeslné výrobě a používat mimořádně kvalitní suroviny. Vznikají piva výjimečných vlastností, která stojí za to poznávat a vychutnávat. Následně vlastnosti piva autoři stručně představují. Čtenář se dozvídá základní informace o barvě, průzračnosti (neboli čirosti), o tom, jak pivní sklo ovlivňuje vnímání piva,⁴³ s chvályhodným důrazem na český fenomén piva čepovaného, dále o pění, vůni (i zásadách při hodnocení piva dle vůně), chuti (včetně kruhového schématu chuti či zásadách při hodnocení podle chuti). Celkový dojem, vedle barvy, čirosti, pěny, vůně a chuti dotvářejí součásti chuti jako je říz (zaměstnává i hmat), plnost, hořkost a doznění. Naznačení cesty „*Jak najít nejlepší pivo na světě?*“ je popsáno přístupně, s láskou a místy až básnický. Na začátku této cesty musí adept získat „*univerzální klíč ke světu pivní rozmanitosti*“ v podobě schopnosti svými smysly rozeznat a správně hodnotit základní vlastnosti piva. K nalezení těch nejlepších piv však potřebuje rozumět také tomu, z jakých surovin, a jak vlastně pivo vzniká.

Díl druhý *Zrození piva* představuje „*pouze kratičký úvod do velmi složitých chemických a fyzikálněchemických procesů*“ (s. 8 rec. publ.). Nepřehlídí přitom, že „*i renomovaný sládek ví, že ani jejich znalost nemusí vždy zaručit úspěch, a vyjadřuje to dodnes tradičním rčením: „Dej Bůh štěstí.“*“ (dtto). Sládek totiž uvaří mladinu a dále nastupuje proces kvašení, kdy nikdy není úplně jisté, zda-li se povede. Sládek svěřuje a odevzdává své nedokončené dílo přírodě, jejíž síly zrození moku dokončují. Proto i onen pradávňý pozdrav „*Dej Bůh štěstí*“.

K druhému dílu autoři podotýkají, že asi leckterý čtenář jej bude zprvu přeskakovat, neboť ho pravděpodobně zlákájí a přilákají informace o konkrétních pivech. Ovšem měl by se zase vrátit, neboť proniknutí k podstatě pivních stylů se neobejde bez znalosti surovin i obecných základů technologie vaření piva. Pivo se totiž nevaří jenom z chmele, jak se mnozí stále mylně domnívají. Kapitola stručně

dioptrie ... Země a národ přitom zoufale potřebuje státníky, nikoli amatérské diletanty, resp. „fake“ prezidenty. Slovensko nám budiž výstrahou. I Slovensku lze přát hlavu státu, která by se za Slováky a Sloveny postavila (Psáno 25. 1. 2018). P.S. *Další osudová a tragická osmička v našich dějinách se nekoná. Důležitá bitva je vyhrána, válka určitě nikoli. Získali jsme alespoň chvíli času. Blaniční rytíři mohou ještě chvíli klimbat, i když to tentokráte bylo o fous (I v Praze však ještě žijí i normální lidé. I jim patří poděkování za hlas, který je často stál hodně, hodně přemáhání, ale v neposlední řadě také odvahy. Hysterické běsnění a mediální i jiné tlaky kavárny byly šílené a liberální sračkomety pálily na 110 %. Mnozí pak volili i z toho důvodu, že nechtěli připustit vítězné orgie těch, co za anti-Zemanem stáli. Nicméně českou zemi zachránila především Morava. Už podruhé. Praha a její satelity, coby základna kosmopolitní kavárny, cizáků i oáza nemakačenků, se svou tzv. honorací, se pomalu, leč jistě stává skanzenem, zbytkem země oprávněně nenáviděným). Střední Evropa však zase hrdě ukázala, že se s ní musí vážně počítat. Maďarsko, Polsko, Rakousko, my i nakonec ani Slovensko netancují tak, jak Brusel, resp. Berlín píská. V případě výsledku opačného by však veškerá legrace končila. Nešlo by totiž o přežití „jen“ českého piva a naší hospody, nýbrž o uhájení samotné existence české země i národa. Věřme, že staronový pan prezident má opravdu sloní paměť a pomůže brzy skoncovat s parazitismem polických neziskovek i s – do očí bijící – nehorázností veřejnoprávní televize a rozhlasu (Tyto instituce se aktivisticky naprosto utrhly ze řetězu, vymkly kontrole a vzdályly funkcím, které mají plnit. Médii veřejné služby opravdu nejsou. Nezaújatost se už ani neobtěžují předstírat. K vrcholům nechutného hyenismu patřila cynická radost při líčení zdravotních neuhů MZ). Také jim po sečení hlasů očividně sklaplo, nežli začali urážet voliče MZ. Prý jsou nevzdělaní, neorientující se v digitálním světě, staří, venkovští, bojácni, nevstřícní k cizincům ... Veřejnoprávním médiím je potřeba už konečně sáhnout na peníze.*

43 Jeden z autorů knihy P. Borowiec je na pivní sklo na slovo vzatý expert (a sběratel). O pivním skle i přednášel např. klubových seancích v karlínském Pivovarském klubu Křížíkova 17° ().

vysvětluje, z čeho se vaří, přičemž základem je slad, voda („*Není voda jako voda*“) a kořením piva je chmel. Díl přináší i nejčastěji používané dělení piva podle způsobu výroby, konkrétně použitého způsobu kvašení (kvašení, spodní, svrchní, spontánní a ostatní).⁴⁴ Závěrem patnáct kroků srozumitelně a přehledně shrnuje, i graficky vyobrazuje, jak pivo vzniká. Dodejme, že nejenom v prvním a druhém dílu mnohý čtenář může postrádat bohatší odkazy na další prameny, resp. typy na další čtení a další poučení.

Třetí díl, pojmenovaný *Pivní styly*, je nejrozsáhlejší a zřejmě i nejatraktivnější. Vybírá z cca stovky pivních stylů (definovaných hlavně pro potřeby velkých mezinárodních soutěží) šest desítek stylů, se kterými se lze nejčastěji setkat. Jedním z dnešních „cool“ trendů je totiž i u nás rozšiřování pivního sortimentu. Zahraniční pivní styly nabízejí specializované pivotěky, ale stále častěji i tuzemské pivovary. Globalizace pivního trhu však přináší i řadu problémů, kdy autoři vyzdvihují, že kvalita piva a charakter pivních stylů bývají podřízeny finančnímu profitu. „*Vznikají tak chuťově neutrální, nudná piva, jejichž jedinou předností je působivý obal. Neurazí, ale nepotěší*“ (s. 8 rec. publ.).⁴⁵ V knize je pro představení pivních stylů použito jako základní hledisko místo jejich původu. Zvláště důkladně se věnuje sousednímu Bavorsku (coby „*vůbec nejvděčnější destinaci pivní turistiky pro Čechy*“), s důrazem na franckou část. „*Zdejší pivní styly jsou ... velmi blízké české chuti*“ (tamtéž). Získání hlubších znalostí o pivu je přitom podmíněno vyhledáváním piv přímo tam, kde vznikla, a kde tradiční postupy přispívají k zachování skutečné, autentické chuti. Kromě stylů bavorských autoři za „*velkou výzvu*“ i pro české pivaře označují styly anglické, původní belgické a nové americké. Pro rychlejší orientaci jsou slovníkově řazené popisy pivních stylů vždy umístěny na pravé straně publikace, zatímco vlevo čtenář nalézá všeobecné charakteristiky pivních kultur jednotlivých zemí a výběr konkrétních pivních cílů, které autoři považují za výjimečné (a se kterými se seznámili především v kontextu vydávání časopisu PBA – *Pivo, Bier & Ale*).

Část startuje pasáží *Proč znát pivní styly* charakteristikou pivního stylu.⁴⁶ Což je z pohledu milovníka piva zkratka, kdy se za „*jedním slovem nebo složeninou ... v rozsahu několika vět skrývá odborný popis nápoje a jeho stanovené vlastnosti na základě laboratorního měření nebo výpočtu. Týká se barvy, obsahu alkoholu a hořkosti a uvádí se v konkrétním rozpětí*“ (s. 50 rec. publ.). Na základě tohoto vzoru si učiníme představu o pivu, kdy název stylu pak představuje ujištění výrobce, že jeho pivo odpovídá předem definovanému vzoru. Pivní styly se přitom mění a od přelomu tisíciletí procházejí dynamickým vývojem. Při jejich členění *Kniha o pivu* nevychází ze zažitých zvyklostí degustačních soutěží, nýbrž dává „*přednost přístupu, který je založen na zkušenostech ověřených při vydávání časopisu Pivo, Bier & Ale*“ (s. 51 rec. publ.). Autoři knihy jsou totiž přesvědčeni, že „*pro čtenáře je důležité poznat a pochopit základní styly ve spojení s místem jejich původu*“ (tamtéž). Dokumentují hlavní roli místa původu v definování pivního stylu a připomínají proměny těchto ve světle procesů globalizace, nezřídka jdoucích proti originalitě. Kniha nabízí schematický přehled evropských pivních stylů s využitím spodního kvašení a dále již podrobněji popisuje české pivní styly, s důrazem na český světlý ležák, český tmavý ležák a české světlé výčepní pivo. Jako pivní cíle jsou v souvislosti s českým světlým ležákem zmiňovány Plzeň a České Budějovice, v souvislosti se silným tmavým ležákem Praha (U Fleků) a v kontextu světlé nefiltrované výčepní „*desítky*“ především Únětice. Jak bylo zmíněno, značná pozornost je věnována německým pivním stylům s důrazem na Bavorsko, resp. Franky s řadou atraktivních tipů i zajímavých

44 Připomeňme, že je používána celá řada systémů, podle kterých jsou piva rozdělována. Často frekventovanou je právě klasifikace podle způsobu kvašení. Přitom ovšem neexistuje jednotná terminologie ohledně zařazování piv do jednotlivých skupin. Různé pojmy bývají používány v různých významech, což se týká v neposlední řadě taktéž pojmů styl nebo typ piva. Např. autoři publikace *Senzorická analýza piva* (Olšovská, J., Čejka, P., Štěrba, K., Slabý, M., Frantík, F. Praha: Výzkumný ústav pivovarský a sladařský 2017. 160 s. ISBN 978-80-86576-74-9) vycházejí z nejčastěji používaného systému u nás a zavádějí příslušné pojmy pro jednotlivé hierarchické skupiny. U piva rozlišují kategorie (spodně kvašená, svrchně kvašená, spontánně kvašená a hybridní), dále druhy (u kategorie spodně kvašených, tj. ležáků, druh evropský, mnichovský a americký), následně typy (u druhu evropského, typ český, tj. plzeňský, německý, dortmundský, silný, vídeňský a břežňák) a konečně pivní styly.

45 Čímž se k fenoménu např. tzv. europiv autoři vyjadřují značně diplomaticky. Autor recenze by namísto piva „*nudná*“ či „*chuťově neutrální*“ použil výrazy ostřejší a daleko jadrnější. Mnohé parodie na pivo přitom uráží ...

46 S vyzdvížením odkazu legendárního „*lovce piv*“ M. Jacksona, který jako první pivní styly celkově popsal. V českém jazyce zmiňme titul Jackson, M.: *Pivo: Průvodce světem piva pro laiky i odborníky – více než 500 klasických piv*. Praha: Fortuna Print 2001. 544 s. ISBN 8086144178. I tady jsou zařazeny krátké pasáže ohledně párování piv a jídel („*Podáváme pivo k jídlu*“ – viz s. 528-529 odkaz. publ.), resp. „*Vaříme s pivem*“ (viz s. 530-531 odkaz. publ.) jako součást oddílu *Jak zacházet s pivem*. Připomeňme slova právě M. Jacksona: „*Vinařský jazyk se zdá v případě piva příliš pompézní, potěšení ze sladu a chmele je však stejně rozmanité jako z hroznů. Čtěte, hleďte, ochutnávejte ...*“ (s. 7 odkaz. pub.). Pivo má přece rozměr i duchovní, včetně pivní spirituality ...

osobních postřehů. Následují pivní styly belgické, anglické, pivní styly dalších evropských zemí a pivní styly USA. Třetí část publikace zakončuje náhled na pivní styly s označením podle přidaných surovin (např. piva medová či čokoládová) a odstavce věnované pivu coby suvenýru a archivaci piva, včetně pivních stylů doporučených pro archivaci.

Na české pivo detailněji cílí čtvrtý díl nesoucí název *Kde poznáte české pivo*. Představeno krátce je, z celkem cca čtyř stovek tuzemských pivovarů všech velikostí, přes čtyřicet. Ti, kteří – dle mínění autorů – „představují některý z klíčových rysů současného pivovarnictví“ (s. 9 rec. publ.). Jejich mozaika má vytvářet „obraz různorodosti našeho pivního trhu“ (s. 111 rec. publ.). Což rozhodně nemá být chápáno jako ucelený výčet těch nejlepších, neboť zásadním omezením zde byl počet stran *Knihy o pivu*. Autoři přiznávají, že odlišení pivovarů osobitých a průměrných byl úkol obtížný a proto vždy hledali „nejprve konkrétní důvod, proč ochutnat piva určité značky“ (tamtéž). Velikost pivovaru přitom nebyla určující, už proto, že údajně „nemá přímý vliv na kvalitu produktu“ (s. 9 rec. publ.). „Z pohledu kvality piva není důležité, jaké množství ho uvaří, ale nakolik se v něm udržuje pivovarnické řemeslo a jestli má hlavní slovo při jeho výrobě sládek“ (tamtéž). Kniha se zaměřuje konkrétně na místa, kde se pivo vaří a na osobnosti sládků, náležejících ke světové špičce. A to z prostého důvodu, neboť „pivo nejlépe chutná, jak se říká, pod komínem“ (s. 9 rec. publ.). Zajímavé je v neposlední řadě sledování příběhů každého pivovaru i každého ze sládků. Představované pivovary a pivovárky jsou rozděleny do tří skupin – pivovary s celostátní působností, regionální pivovary a „craft pivovary včetně velmi početné skupiny restauračních minipivovarů“ (s. 112 rec. publ.). Ve skupině první jsou při mapování trhu vzpomínána města jako Krušovice, Svijany, Náchod, Humpolec,⁴⁷ Černá Hora, Protivín, Pardubice a Chotěboř, resp. přesněji pivovary v těchto lokalizované. Mezi regionálními je pozornost zaměřena namátkou na pivovary, jako jsou Poutník, Konrad, Hubertus nebo Pivovar Hostomice pod Brdy. Ve třetí, nejpočetnější, kategorii čtenáře může zaujmout minipozvánka do Pivovarského domu Praha, do slánské Továrny Pivovar, do plzeňské instituce Beer Factory, do Pivovaru Uhřetěves či do Podlesí aj.

Další pasáže *Knihy o pivu* „zcela konkrétně radí, jak radost z ochutnávání a poznávání piva přenést i domů“ (s. 9 rec. publ.). Součástí je správná volba pivního skla a správné servírování vůbec. Pátý díl, nazvaný *Ochutnáváme pivo*, zájemcům poradí, kterak uspořádat vlastní ochutnávku piva. Třebas pro kamarády, přátele a známé tak, aby splňovala základní kritéria pivních degustací, kterými se řídí i profesionálové. „Překvapivě široká škála pivních chutí přímo láká k jejich porovnávání. Správně řízená ochutnávka může být vděčnou společenskou zábavou“ (s. 153 rec. publ.). Ochutnávku lze koncipovat jako zážitek, přičemž jsou formulovány hlavní zásady, jak pivo při ochutnávce servírovat, doporučené teploty při podávání piva i to, jak celkově ochutnávku připravit i vést a řídit. Mnozí ocení i náměty pro tři ochutnávky, a to na téma „poznáváme základní styly svrchně kvašených piv“, „užíváme pestrosti chuti“ a „porovnáváme zcela odlišná piva“. Vždy se stručnou charakteristikou piv.

Stále oblíbenější disciplínou pivní kultury se stává vyhledávání chuťově zajímavých kombinací piva a jídla. Dnes má jít o doménu především gastronomie belgické a americké, nicméně proniká už i k nám. Dodejme, že v tomto svou nikoli nevýznamnou pionýrskou roli sehrává A. Dočkal z karlínského Pivovarského klubu, která uspořádal již celou řadu zajímavých akcí s párováním piv a různých pokrmů, sýrů či piv a ovoce. Díl šestý *Párování piva a jídla* popisuje základní pravidla párování piva a pokrmů. Zamýšlí se nad hledáním souladu, nachází paralely s párováním jídel a vín, doporučuje „co sluší českému ležáku“, nabízí rady pro slavnostní tabule, pestrý bufet, vegetariánské hody, pivo o páté či degustační setkání. Končí přehlednou dvoustranou oblíbených kombinací jídel a sýrů, vhodných k neznámějším pivním stylům. K ležáku plzeňského typu doporučuje uzeniny, husu, kachnu, vepřovou pečení, italské krémové risotto, těstoviny a vydatnější saláty. Ze sýrů ty s bílou plísní na povrchu (camembert, hermelín, brie). K syrečkům má pásnout polotmavý ležák a ke smažáku americký pale ale.

⁴⁷ Nelze nepodpořit další z potřebných provokací Pivovaru Bernard. Billboard z kampaně *Svět se zbláznil. Držte se* vyobrazuje Babu Jagu z kultovní pohádky Mrazík s hashtagem #MeToo. Baba Jaga světu sděluje, že i ona se stala obětí sexuálního obtěžování (Ivánek? Mrazík? Nastěnka? Trump s Putinem, kteří podle kavárny mohou za všechno?). Reklamě fandíme. Svět se totiž opravdu zbláznil a nastal čas magorů. Dodejme, že kampaň na černou dvanáctku a další piva z Pivovaru Bernard mohutně finišuje v hlasování o nejsexističtější reklamu roku 2017. Držíme všechny palce. Ať žije mužské hnutí odporu! Ať žije mužská emancipace! Nechceme reklamy, kde jsou chlapi prezentováni jako retardováni, neschopní, impotentní, zpovykání a směšně slabší, kteří se bez silných žen v ničem nikdy neobejdou. Není k zamyšlení varování před feministickými kudlankami a érou zlatokopek? Přehání jistý U.S. komik, když se provokativně ptá: „Kolik velkých mužů bude ještě rozsekáno na kusy, nežli s tím konečně něco uděláme?“. Nekorektně varuje: „Chlapi, v téhle zemi zuří epidemie zlatokopeckých kurev“.

Díl přitom neopomíná, že vedle sázek na jistotu se nekladou meze fantazii a experimentování. Otázkou zůstává, zda vždy hledat bezpečné kombinace krásně ladící, souznící a krácející takřkajíc „*ruku v ruce*“ nebo vsadit na překvapivé kontrasty, které jsou často zábavnější a efektnější. Leč i riskantnější. Autor této recenze osobně preferuje cestu druhou. I když přiznává, že mnohé kombinace a experimenty náleží spíše do kategorie pivních prasáren a bizarností (jak je ostatně nazvána i jedna z rubrik jeho pivního deníku).

Čtenářsky vděčný je též díl poslední, sedmý *Vaříme s pivem*. Milovníci pestrého kuchtění zjistí, jak široké jsou možnosti piva při úpravách masa, pečení chleba, grilování i přípravě sladkých desertů (I když příznějme si, náš český ležák pro vaření přehnaně vhodný není). Kniha předkládá 22 prověřených receptů, v nichž se vaří s pivem. Výběr reprezentuje různé způsoby využití pivních stylů v kuchyni, a zároveň představuje piva, které autoři osobně k vaření použili a která jsou v ČR dostupná. Před vlastními recepty (vždy samozřejmě s ingrediencemi, technologickým postupem i použitým pivkem a tuze lákavou profesionální fotografií hotového pokrmu) se čtenář dozvídá, že „*vařit s pivem je radost*“ i to „*Jak začít?*“ nebo „*Kde brát inspiraci?*“. Nechybí ani tipy na sezonní pivní nápoje. Recepty jsou opravdu pestré a zahrnují polévky, předkrm, hlavní jídla i sladké pivní tečky. Každý si určitě vybere.

Závěrem recenze připomeňme nosnou ideu jednoho z autorů *Knihy o pivu* P. Borowiece ohledně zřízení státního Fondu na podporu a zachování regionální pivní kultury.⁴⁸ Příkladem zde budiž Belgie, které se podařilo belgickou pivní kulturu (spojenou především s pivem lahvovým) zapsat na seznam UNESCO.⁴⁹ Naše pivní kultura je zase neodmyslitelně spojená s pivem čepovaným. Nikdy nezapomínejme, že právě pivo – konkrétně hlavně český ležák – je naším bytostně národním nápojem. A pivo je přitom nápojem navýsost společenským. Naší typickou institucí a nenahraditelným sociálním tmelem je proto tradiční česká (a neopomeňme i moravská) hospoda, pivnice či putyka. Naše hospoda je místem pro život, pro setkávání a stýkání se normálních lidí. Což komusi tuze vadí a snaží se to zlikvidovat, pošlapat, zničit ...

U velkoměstské tzv. honorace, resp. samozvaných pseudoelit, těžce postižených směšným komplexem rádoby světovosti, je „*cool*“ sebemrskácky pivo nálepkovat coby symbol české průměrnosti, zaostalého a zastydlého provincialismu i údajné malosti MČČ.⁵⁰ Kosmopolitní kavárnici se za své kořeny a tradice okázale stydí a povýšenecky odmítají i prý primitivně přízemní a buranskou „*hospodskou kulturu*“. Tradiční český výčep je pro ně sprostým pajzlem. Dříve opravdoví našinci ale na své pivo⁵¹ i své hospody bývali jaksepattí hrdí. Oprávněně. České hospody opravdu žily, kvetly a byly úžasným fenoménem kulturním, vlasteneckými středisky a významnými centry politické a národní agitace. I symbolem zdravě českého plebejství v tom nejlepší slova smyslu. Tradiční česká hospoda nám dnes umírá před očima. Hostů ubývá, věrní štamgasti a slavné stolní společnosti vymírají, zmizel kulečník, mariášníci, kytary (o harmonikách nemluvě), zpěv a pseudozábavu obstarávají odcizené obrazovky. Namísto družného hovoru digitální dementi nábožně zírající do svých mobilů (Aneb chytrá zařízení pro hloupé lidi). Digitálně těžce závislí, kybernemocní, duchem nepřítomní v lidském společenství a reálném světě. Těžce osamělí, i když jsou přitom třeba na schůzce (Namísto zahledění do očí svého, stejně postiženého, protějšku čučí nepřetržitě do smartphonu, aby mohli celému světu rychle tweetovat, jak je rande skvělé ... Neměli původně mobily komunikaci usnadňovat?). Lidé houfně přestávají chodit na pivo a korektní pokrokaři tomu hystericky tleskají. Tleskají i liberální politici a média hlavní stoky. V hospodách se přece odjakživa kritizovalo a vždycky nadávalo na poměry. Tudíž jim vyhanství do soukromí, k domácímu pití, náramně vyhovuje. A naprosto cíleně činí vše, aby hospodám a tradiční pivní kultuře zasadili další kruté rány. K umírání hospodského života a s ním spojené kultury – vedle proměn životního stylu a stárnutí generace pravidelných pivařů – přitom výrazně přispívají právě vládní regulace typu zákazu kouření nebo zavedení EET. K tomu ještě EET bývá prezentováno jako opatření, aby se už konečně přestalo krást – čímž se pěstuje povědomí, že každý hospodský automaticky krade ...⁵² Vlády dělají všechno proto, aby normální lidi z hospod vyštvali. Do domácího vězení, arestu nejlépe „*chytrého*“ a digitálního.

48 Blíže viz např. editorial in *Pivo, Bier & Ale*, 2016, roč. VI, č. 64, s. 1. ISSN 1804-7165.

49 V roce 2016 – podrobněji viz .

50 Malého českého člověka.

51 Pivo a pivovarnictví má v neposlední řadě význam hospodářský. Do ekonomie a ekonomiky piva uvádí např. kolektivní monografie *The Economics of Beer* (Swinnen, J. F. M. (ed.), Oxford: Oxford University Press 2011. 400 s. ISBN 9780199693801). Jde o ekonomickou analýzu trhů s pivem a celého pivovarnictví. Včetně hospodářské historie piva, analýzy nabídky a poptávky, obchodu s pivem, investic, technologií, inovací, pohledu geografického či prizmatem disciplíny organizace trhů a odvětví, hospodářské soutěže, regulace a zdanění etc. Nebo odpovědi na otázky, zda se pije více piva během krizí, a co pití piva znamená pro celou zemi a národ.

Prohlubují se rozdíly v pití piva baleného (plast, láhve, plechovky) a sudového – ve stále fatálnější neprospěch čepovaného. A to ještě v nedávné minulosti jsme byli unikátní zemí, kde se prodalo více piva čepovaného. Neblahý a nebezpečný trend domácího pití sílí. Přesun pití piva z hospody do soukromí však kosmopolitním tzv. elitám vyhovuje. Kriticky debatující a samostatně přemýšlející normální lidé, normální chlapi a normální ženské, kteří se pravidelně setkávají, hovoří spolu z očí do očí a tímto spolu i žijí, nejsou v jejich zájmu. Namísto face to face si máme vystačit s Facebookem. Děkujeme, nechceme! Nechceme být zemí zásítovaných digitálních dementů, ani zemí návykově závislých Facebookových narcisů, natož zemí piva plechovkového (v horším případě petkového). Přesuny směrem z hospod zostrňují obludnou atomizaci společnosti. Především na vesnicích se zánikem hospod bolestně absentuje prostor ke vzájemnému setkávání se. Ke společným akcím a společnému i spolkovému životu. Ztrácející se fenomén venkovského výčepu se snaží zachránit kuřácká šapitó, improvizované kuřbudky nebo soukromé kluby a výčepy po garážích či hasičárnách.⁵³

Nenechme si vzít tradiční a jedinečný fenomén našeho života i naší české kultury! Nenechme si zlikvidovat českou hospodu! Nenechme se fatalisticky a odevzdaně – jako tupé ovce na porážku – zahnat do domácího vyhnanství! Naše čepované pivo je třeba všestranně podporovat, ba přímo hýčkat a především chránit, stejně jako tradiční české (i moravské) hospody a výčepy.⁵⁴ Těmto nenahraditelným institucím (s velkým I) je nezbytné navrátit jejich kulturní rozměr. Globální kavárenské hydře, politické (hyper)korektnosti i mesiášským samozvaným dobrotrusům, umanuté a fanaticky nás chránících před námi samými, navzdory! Čemuž však opatření a zákony poslední doby příliš nenahrávají, spíše právě naopak. Tudíž je nutné zesílit tlak namátkou např. ohledně daňových úlev na pivo, hlavně pro minipivovary.⁵⁵ V rovině obecnější vždy mějme na paměti, že záchrana našeho piva, českých hospod i tradiční hospodské kultury musí být součástí nového národního obrození. Pokrokářskému zlu se nesmí pořád alibisticky ustupovat. Musíme mu konečně začít rázně čelit a říci rozhodné NE! Normální chlapi a normální ženské se konečně musí začít bránit! Ještě není pozdě, ale brzy možná už bude! Jedinou nadějí je globální konzervativní přestavba, adekvátní odliberalizování celé společnosti a nové národní obrození. Resuscitujme normálnost, resuscitujme zdravý rozum, resuscitujme přirozené autority! Zastavme konečně šílenství liberálně-fašistického teroru a navraťme se ke kořenům, navraťme se k naší národní i kulturní

52 Pomocí EET či kontrolních hlášení honíme živnostníky a drobné podnikatele (a to nejen v pohostinství), leč velcí hráči vesele realizují skutečně podstatné úniky, tunely a přímo krádeže, kde mizí desítky a stovky miliard.

53 Editorial P. Borowiece in *Pivo, Bier & Ale*, 2018, roč. VIII, č. 71, s. 1. ISSN 1804-7165 je věnován „*druhému kolu boje o českou vesnickou hospodu*“, spojenému s rokem 2018. Kolo první znamenalo „*krutou prohru*“, která může na dlouhou dobu negativně ovlivnit celou naši pivní kulturu i hospodářský vývoj regionální pivovarů a samozřejmě i život samotného městečka, vesnice nebo osady. Když se zavře hospoda, je to obdobné, jako když někde skončí pivovar. Místo ztrácí část svého osobitého charakteru a začne se odtud postupně vytrácet také pospolitost. Borowiec klade tři otázky: 1) „*Je v obecném zájmu, aby se vesnické hospody přestaly zavírat?*“. Na tuto by měli odpovídat především starostové a politici. 2) „*Lze najít způsob, jak ty zavřené znovu otevřít?*“ a 3) „*Kdo by se na tom měl podílet?*“. V jejich kontextu diskutuje plusy, ale i minusy především zákazu kouření. Problém vidí v tom, že zastánci zákazu převážili nad těmi, kdo chtěli jen rozumnou regulaci. Přijatý zákon nemá domyšlené všechny důsledky, kdy např. kuřáky vyhnal před hospody, úřady či před letiště a obtěžování kouřem tedy nezmizelo. Zákon zcela opomíjí vytvoření veřejných kuřáren i jednoznačně definované výjimky ze zákona (typu kuřáckých klubů z Německa). Nové vesnické hospody by mohly mít podobu soukromého kuřáckého klubu nebo by, coby provozovny nekuřácké, mohly vzniknout v prostorách v majetku obce. Mělo by jít o podniky, ve kterých při otevírání nebude zaváděna EET, nýbrž dojde k uplatnění paušální daně. Nikoli nepodstatnou roli mohou sehrát taktéž nové možnosti profesního vzdělávání výčepních či majitelů hospod a restaurací, „*aby se této živnosti vrátil respekt a společenské uznání, jaké k ní v minulosti patřilo*“ (s. 1 odkaz. editoriale).

54 Vedle úsilí časopisu *Pivo, Bier & Ale* pochvalně zmiňme rubriku *Fenomén česká hospoda* v – od ledna 2018 vycházejícím – zábavném měsíčníku o vážných věcech P. Hájka *My z Čech, Moravy, Slezska a Slovenska ... Kolektiv My apeluje na to, abychom si dobrého piva a naší české hospody opět začali náležitě vážit. Usiluje o rehabilitaci hrdosti naposezení v hospodách i samotného termínu pivař, který snobské kavárně tuze nevoní.*

55 Náležitě si posvítit by bylo třeba i na praktiky obchodních řetězců, které pivo, často tzv. pivo, nabízejí naopak nesmyslně levně. Řetězcové zdrážit, čepované zlevnit! Přemýšlet a samozřejmě plánovat. Čemuž nepomáhají názorové veletoce různých politiků i celých stran či hnutí. Snahy o zlevnění především čepovaného piva (přesněji jeho další nezdražování) bývají přítom médií, velkoměstskými kavárníky i politiky liberálního mainstreamu štítivě cejchovány coby populismus (v pejorativním smyslu) toho nejhrubšího zrna. Čáčtí bojovníci s populismem za tento označují přítom např. už i návrhy na cestování vlakem pro studenty a seniory grátis ...

identitě a k integrálnímu patriotismu! Tento svět není pouze pro kavárenské liberály! Pravda a zdravý rozum zvítězí nad pokrokářskou lží a nenávisť ke všemu normálnímu!

Nestálo by za úvahu, vedle následovníhodného úsilí o zakotvení českého národa přímo do ústavy, bojovat i za ústavní zakotvení ochrany tradiční kultury, do které čepované pivo i české hospody a jejich kultura patří? Zopakujme pel manželů L. & Š. Tkadlecových (pánů majitelů Únětického pivovaru), který rozesílali v jednom ze svých pravidelných hlášení Přátelům únětického pivka: „*Nedopustme, aby nám, ať už někdo z domova nebo ze zahraničí, sebral tradiční atmosféru české hospody. Byla by to věčná škoda a pravděpodobně nevratná ztráta*“.

P.S. Jako bonus přidejme anotaci pivní publikace jiné. Podstatně útlejší. Brožurka se jmenuje Pivandr Středočeským krajem. Sepsal K. Materna (přesněji K. Materna a kol.), vydal Z. Susa, Středokluky 2017. 66 s. ISBN 978-80-88084-15-0. Autorskému kolektivu je vlastní i milý pivandráccký způsob cestování. Tedy vandr či pout', zakončené posezením u pivka. A neboť má být pivandráccků více, kolektiv hledal pojitko mezi nimi. Tu je napadl koncept upomínkových pivovarských samolepek. Jak se zapojit? Navštívíte některý z pivovarů, které se k Pivandru přidaly (aktuální přehled je k dispozici na) a zakoupíte upomínkovou samolepku. Vylepíte do knížky a případně si na pivandrácckém webu založíte vlastní profil, kde můžete komentovat, evidovat, kritizovat, jak jest libo. Každá samolepka je vpravo dole vybavena kódem, kterým na webových stránkách potvrzujete její získání a tímto se vám přitom odemykají další možnosti, nové informace, výhody a slevy v pivovarech etc. První počín z chystané ambiciózní pivandráccké série průvodců po celé ČR mapuje Středočeský kraj. Zahrnuje 25 pivovarů a pivovárků všech velikostí. Každému je věnována dvoustrana. S adresou, včetně www, GPS souřadnicemi, fotografií, mapkou a místem pro razítko a pro samolepku. Což je doplněno velmi krátkým povídáním o pivovaru samotném či místě jeho lokalizace. Celkem přehledné a sympatické. Velkoryse přehlédněme pravopisné chyby i to, že představení pivovárků (a jejich sortimentu) mohlo být přece jen podrobnější. Leč za nápad a provedení chválíme. Ochutnávat místní piva a poznávat i utužovat tradiční národní pivní kulturu samozřejmě stojí za to. Konec konců i autor těchto řádků je hrdým cyklopivandrácckem. Zatím si sice nic nevylepuje, nicméně z brožurky nové tipy načerpal. Třebas ještě trestuhodně nenavštívil Kounický pivovar, Minipivovar Gwern či Dědkův Mlýn v Kačáku. Dej Bůh štěstí!

4. Pracovní materiály

Z pracovní verze monografie o vztahu teorie a praxe

Radim Valenčík a kol.

Odvětví produktivních služeb: Teorie a praxe

Při zpracování třech předcházejících monografií věnovaných identifikování příčin současných problémů, analýze nezbytných změn a komplexních reforem, které jsou nutné k jejich prosazení, jsme si opakovaně kladli otázky: Kam až může teorie zajít ve své snaze co nejvíce ovlivnit praxi? Kde končí teorie a začíná její praktická realizace? Mohou si teoretici, obrazně řečeno, umýt ruce a říci, dále už je to věc realizátorů toho, s čím jsme přišli?

Kdysi mně můj velmi dobrý přítel i člověk, který mě hodně naučil, Miroslav Toms, říkal, když nevíš, jak to je, porad' se s teorií. Ne proto, aby nám teorie dala jednoduchý návod. Při řešení složitějších otázek, zejména pokud jde o společenský vývoj, teorie zpravidla hotové recepty nemá. Obsahuje však diskusi na dané téma a historii vývoje sporů týkající se dané problematiky. Proto i při odpovědi na otázku, kam až může teorie zajít, pokud chce účinně ovlivnit praxi, stojí za to, podívat se na ni očima teorie, očima diskusí, které se na půdě teorie vedou a očima historie rozvoje vědy.

Tak se v této čtvrté monografii obracíme k teorii, abychom od ní dostali odpověď na otázku, jak zvýšit uplatnitelnost těch myšlenek, těch poznatků, těch návrhů, které jsme rozpracovali v předcházejících třech monografiích.

Velkou pozornost věnujeme situaci v samotné vědě. Zde totiž cesta od teorie k praxi začíná. A pokud se teorie má praxi přiblížit alespoň „na dohled“, musí být dostatečně metodologicky vybavena, musí být založena na interdisciplinárním přístupu, musí mít podobu týmové práce. Jsou to sice požadavky samozřejmé, ale bohužel realitě současné badatelské práce či jejího vykazování velmi často hodně vzdálené.

V průběhu práce na daném tématu jsme se setkali ještě s dalším problémem. Rádi bychom konfrontovali svůj přístup s podobnými teoretickými výboji v dané oblasti. Nikdo nemá patent na rozum a ve vědě to platí zvláště. V historii rozvoje společenských věd jsme určité pokusy o teoretické řešení problematiky vztahu teorie a praxe našli. V současné době jen zmínky některých autorů zabývajících se metodologií vědy, ale systematický přístup k plnějšímu uchopení tohoto tématu nám zůstal utajen. Pokud existuje, někde se dobře schovává. Tak se třeba objeví jako reakce na to, s čím v dobré víře a s pocitem potřeby daného přicházíme.

V Praze, únor 2018 Radim Valenčík

Obsah

Poznámka: Obsah uveřejňujeme jen pro celkovou představu, struktura vybraných pasáží s ním koresponduje jen velmi částečně

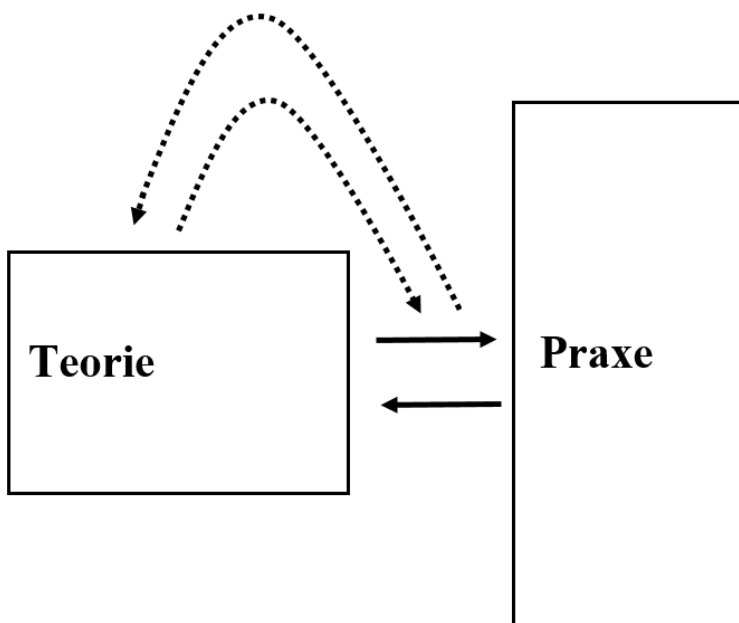
Odvětví produktivních služeb: Teorie a praxe	1
1. Úvod	4
1.1. Metodologie přístupu a použité metody	6
1.2. Prizma, kterým se budeme na problematiku vztahu teorie a praxe dívat	8
1.3. Struktura monografie a vymezení	11
2. Problémy ve vědě a ve spojení vědy s praktickým využitím	12
2.1. Nemoci v oblasti současné vědy v České republice	12
2.2. Problémy na straně teorie a na straně praxe	23
2.3. Přesah – nejdůležitější krok v rozvoji poznání	27
3. Přejít od 3. ke 4. průmyslové revoluci z hlediska teorie a praxe (skutečnost a vize)	31

3.1. Úvod ke třetí kapitole	31
3.2. Úvahy o vztazích mezi dnešní skutečností a vizemi jako představami o budoucí realitě	35
3.3. Diskuse, shrnutí a závěr k této kapitole	39
4. Využití duálního modelu her typu Titanic a Souboj klanů k analýze vztahu teorie a praxe při podpoře konstituování odvětví produktivních služeb	43
4.1. Úvod ke 4. kapitole	43
4.1. Východisko modelu: Hra typu Souboj klanů	43
4.3. Dualita her typu Souboj klanů a her typu Titanic z hlediska problematiky zrodu ekonomiky i celé společnosti založené na roli produktivních služeb	48
4.4. Závěrečná poznámka ke 4. kapitole	49
5. O významu behaviorální ekonomie z hlediska vztahu teorie a praxe	50
5.1. Behaviorální předsudky	51
5.2. Kognitivní snadnost	51
5.3. Afektivní heuristika	53
5.4. Kognitivní nesoulad	53
5.5. Potvrzení	54
5.6. Past stoprocentnosti	55
5.7. Extrémní myšlení	55
5.8. Krátkodobé myšlení	56
5.9. Rámcování	57
5.10. Shrnutí	58
6. Teoretická analýza vztahu teorie a praxe	59
6.1. Z historie teoretické reflexe problematiky vztahu teorie a praxe	59
6.2. Mezičlánky, subjekty a podmínky spojení teorie s praxí	60
6.3. Konkrétní příklad politiky založené na podpoře vývoje veřejného vědomí a sebevědomí	65
6.4. Nutnost perspektivní a srozumitelné vize řešení problémů	71
6.5. Nová učebnice makroekonomie a její využití ve výuce	78
6.6. Některé klíčové otázky vztahu teorie a praxe ve zdravotnictví: Implementace univerzální a volitelné složky financování zdravotnictví	81
6.7. Specifické možnosti spojení teorie komplexních reforem s praxí v oblasti lázeňství	90
Literatura:	95

1. Úvod

Na následujícím obrázku naznačíme, o jaký pohled na vztah teorie a praxe se jedná. Běžně se uvažuje pouze interakce mezi teorií a praxí znázorněná plnými šipkami. Samotná tato interakce ovšem může být a měla by být rovněž předmětem společenskovědního bádání, resp. předmětem teorie. A to jak z hlediska metod umožňujících zkoumat problematiku vztahu teorie a praxe jako specifickou oblast společenské reality, jako specifický předmět poznání, tak i jako určitá dimenze zastoupená v každém společenskovědním výzkumu, jehož výsledky jsou uplatňovány v praxi.

Obrázek 1.1: Schematické znázornění problematiky vztahu teorie a praxe

Zdroj: Vlastní výtvar

Prizma, kterým se budeme na problematiku vztahu teorie a praxe dívat

Co je největším současným problémem z hlediska vztahu teorie (společenských věd) a praxe (realizace nezbytných reforem)?

Na první pohled není zcela zřejmé, jak odpovědět. Proto je dobré nejdříve vložit ještě jednu otázku:

Jak k odpovědi na otázku největšího problému ve vztahu teorie a praxe přistoupit?

Pak je možné otázku konkretizovat takto: **Co z hlediska vztahu mezi teorií a praxí vytváří významnou bariéru, co však lze poměrně snadno změnit?**

Tj. tím nejdůležitějším je právě to, kde lze něco změnit.

Odpověď: **Setrvačné uvažování**

Setrvačné uvažování je slepé, pokud jde o příčinu současných problémů. Právě zde lze změnit přístup k chápání současných problémů.

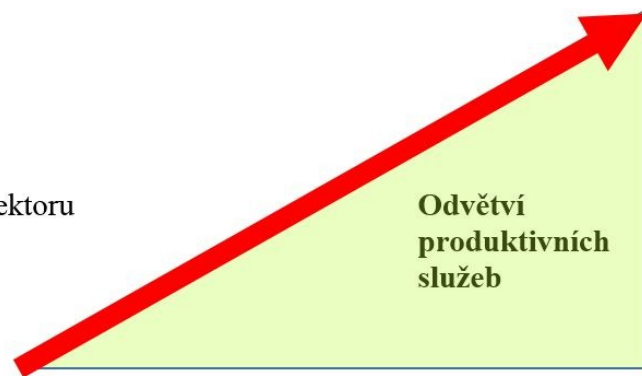
Žijeme ve zlomové době a tomu musí odpovídat základní metodologická pozice přístupu k identifikování toho, o co jde.

Znamená to **programově odmítnout setrvačné vidění reality**, které dává klapky na oči a neumožňuje odhalit příčinu současných problémů.

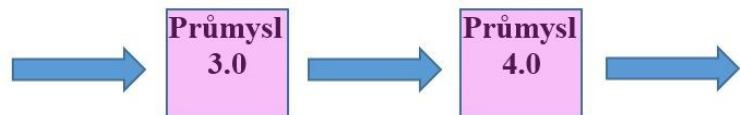
K tomu přidávám dva následující obrázky, které umožňují vytvořit si vhodnou představu o podstatě změny, kterou procházíme.

Obrázek 1.2: Zrození nového sektoru

Zrození nového ekonomického sektoru

Vlny zásadních průmyslových inovací a s nimi spjatých technologických změn:

Zdroj: Vlastní výtvar

Setrvačné myšlení vidí jen změny vyznačené modrou šipkou. Nesetrvačné vidění vidí možnost exponenciálního vzestupu, o který jde.

Obrázek 1.3: Přesun těžiště ekonomického rozvoje

Zdroj: Vlastní výtvar

Klíčový význam zde má pochopení toho, že celý komplex odvětví produktivních služeb přispívajících k nabývání, uchování a uplatnění lidského kapitálu, nevyčerpateľných zdrojů spočívajících ve svobodném rozvoji schopností člověka měnících se (v podmínkách rovnosti příležitosti a týmové práce) ve stále intenzivněji působící generátor a realizátor inovací, se může více než dostatečně "ufinancovat" ze svých ekonomických efektů v oblasti technologií.

Jakmile nám ne-setrvačné vidění reality umožní odhalit a názorně si představit tuto perspektivu, jasnou vizi toho, jak řešit současné problémy, nejsme daleko od pochopení toho, jaké kroky udělat, abychom se vydali cestou k lepší budoucnosti.

V předcházejících monografiích jsme používali formulaci "odvětví produktivních služeb z hlediska jejich role při nabývání, uchování a uplatnění lidského kapitálu". S touto formulací je ovšem spojeno několik problémů:

1. **Nabývání lidského kapitálu** – zde hraje dominantní roli vzdělání, ale také výcvik nebo výchova. **Uchování lidského kapitálu** – zde hraje hlavní roli zdravotnictví, ale také lázeňství apod. A **uplatnění lidského kapitálu**? Zde taková jednoznačné dominující produktivní služba neexistuje. Lze uvažovat o poradenství nejrůznějšího druhu, o roli univerzit, zejména zprostředkování uplatnění prostřednictvím absolventských sítí, ale to je přece jen něco trochu jiného.

2. Rovněž tak je poměrně zřejmé, že **uplatnění schopností (nabytého lidského kapitálu) není podmíněno jen využitím nějaké služby, ale výrazně se v něm projevuje role sociálních sítí, a to jak v pozitivním smyslu (již zmíněná role absolventských sítí univerzit), tak i v negativním smyslu (mnou často připomínané sítě vznikající na bázi vzájemného krytí porušování obecně přijatých zásad, návazné pak i vzájemného vydírání a protěžování se zúčastněných osob v institucionálních strukturách společnosti).**

V souvislosti s druhým bodem je nutno zdůraznit, že bariéry pro uplatnění lidského kapitálu, který je nabýván a uchován prostřednictvím produktivních služeb, v důsledku působení vztahů založených na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad (které, pokud by k tomuto krytí nedocházelo, by vedlo k difamací příslušných osob a ztrátě jejich reputace), mají na vývoj společnosti velmi zásadní vliv. Zkrátka **problematika uplatnění lidského kapitálu nesouvisí jen s produktivními službami a je podstatným způsobem odlišná od problematiky nabývání a uchování lidského kapitálu.**

Výše uvedené velmi úzce souvisí se **setrvačným a nesetrvačným viděním reality, resp. identifikováním těžiště zásadních změn, kterými bude procházet společnost (v lokálním i globálním smyslu).**

Názorné řečeno:

1. Problematiku přechodu ke společnosti založené (technologicky) na Průmyslu 4.0 nepochopíme, pokud nepochopíme, že jde jen o dílčí technologickou změnu, která je podmíněna a určována **mnohem hlubší společenskou proměnou srovnatelnou s průmyslovou revolucí**, s tou revolucí, která zrodila průmysl jako takový a která má nyní podobu zrodu (a probíjování se) odvětví produktivních služeb jako dominantního sektoru ekonomiky.

2. Ale to nejdůležitější není, že je nutný komplex reforem, které umožní "samonosnost" odvětví produktivních služeb, tj. to, aby se ekonomické efekty, které budou vznikat v důsledku působení těchto služeb, vracely konkrétním poskytovatelům těchto služeb jako jejich zdroje. To nejdůležitější je, **aby produkce těchto odvětví nacházela uplatnění v podmínkách, kde doposud trh nepůsobí.**

Nenachází zde uplatnění ze dvou důvodů:

- V důsledku **bariér vznikajících ekonomickou segregací**. Ta se dokonce **prohlubuje a místo toho, aby docházelo k jejímu zviditelnění za účelem hledání cesty k postupnému zvyšování rovnosti příležitostí pro společenský vzestup** (ve smyslu nezávislost na výchozích majetkových poměrech), je překrývána záměrně matoucími okrajovými prvky odlišnosti mezi lidmi, které jsou přeceňovány a interpretovány způsobem, který nabývá absurdních podob.

- Návazné pak, pokud jde o mimořádně významnou institucionální strukturu společnosti, jejíž vývoj podstatným způsobem podmiňuje realnost jakékoli společenské změny, **působí jako výrazná a někdy i fatální bariéra již zmíněná kontaminace společnosti vztahy založenými na vzájemném krytí porušování obecně přijatých zásad.**

Lze předpokládat:

- Problematika přechodu k Průmyslu 4.0 (či obecněji zásadních technologických změn) tvoří ve svém souhrnu tak **maximálně 1/5 problémů** v porovnání s problematikou souvisejících se zrodem společnosti založené na produktivních službách.

- Problematika zrodu společnosti založené na produktivních službách (změn v oblasti služeb podmiňujících nabývání a uchování lidského kapitálu) tvoří **maximálně jen 1/5 problematiky společenských změn podmiňujících uplatnění produkce produktivních služeb**, tj. překonání bariér uplatnění lidského kapitálu, vytvoření společenských podmínek vytvářejících rovnost příležitostí pro společenský vzestup založený na nabývání lidského kapitálu.

Výše uvedené je současné základním rámcem, ve kterém musíme uvažovat problematiku spojení teorie s praxí, protože pokud si výše uvedené neuvědomíme, nic významného se nám nepodaří pozitivně ovlivnit. Úměrně tomu by měly být rozděleny i výzkumné kapacity. Právě to ovšem za současných podmínek lze stěží očekávat. Řešení tak bude muset vzejít z účinné osvěty a zapojení normálních lidí do postupného uvědomování si toho, o oč tu běží.

Přechod od 3. ke 4. průmyslové revoluci z hlediska teorie a praxe (skutečnost a vize)

Motto

David Hume: „Lakota – hnací síla průmyslu“

Přechod od jednoho typu ekonomiky k jinému typu, který vždy byl spojen se vznikem nového uspořádání společnosti, odlišného od předchozího, právem lze označit za otázku *par excellence* dnešní doby, kdy již začínáme žít v nových podmínkách technicky vyspělejší civilizace 21. století.

Cílem této kapitoly je analýza složitosti přechodu od průmyslu 3.0 k průmyslu 4.0 a navržení kritérií evaluace vizí o této přeměně. V první části se stat' zabývá srovnáním různých existujících pojetí a přístupů k povaze průmyslu 4.0. Druhá část statí je věnována analýze vizí o budoucnosti 4.0; je provedena jejich klasifikace, spolu s úvahou o jejich splnitelnosti a návrhem kritérií pro posouzení jejich věrohodnosti.

Těm, kdo se převážně nevěnují problematice 4.0 a s ním i přeměn v oblasti lidského kapitálu, a přitom nejsou nejběžnější ve filosofii, zpočátku činí určité potíže terminologie odlišná od setrvačného *mainstreamu*. To ale jen do té doby, pokud si ji alespoň částečně neosvojí. Pak jistě ocení *neotřelý způsob*

nazývání některých věcí pravým jménem, aniž by byla porušena tzv. politická korektnost. Velmi výstižné např. je souborné označení akutních problémů naší doby. (Valenčík, R. a kol. 2015)

Během studia literatury k otázkám přechodu k 4.0 a lidskému kapitálu se každý - dříve nebo později musí smířit s tím, že jako jednatel nemá možnost daný problém obsáhnout v dostatečně širí, natož hloubce. Dnešní věda (včetně humanitních vědních disciplín) – na rozdíl od vědy ještě cca před 50 lety - musí respektovat a aplikovat systémové, holistické a interdisciplinární přístupy k badání, a současně s tím také princip týmové práce, bez níž by mnoho z dnešních významných objevů vůbec nebylo možno učinit; měla by respektovat a uplatňovat etické principy, k nimž během svého vývoje dospěla.

Neznamená to však, že by pro jednotlivé, samostatně badající badatele nezbývalo dosti příležitostí k vlastním výzkumům. Na jedné straně mohou mít možnost podílet se na kolektivních, teamových výzkumech; na druhé straně však by měla být uznávána svoboda jejich volby například pro individuální badání. Čím méně složitých nákladných zařízení je pro výzkum třeba, tím větší obvykle bývá prostor pro individuální badání. Zároveň však platí, že při zkoumání dílčích problémů mohou i jednotlivci sehrát klíčovou, naprosto ojedinělou a originální úlohu. Obtížněji si lze představit tuto situaci při zkoumání složitých otázek.

Tato stať má kombinovaný charakter: je „definiční“ a „klasifikační“. Chce být i stimulační: mohla by přispět k diskusi snahou o tříbení pojmů, pokusem o klasifikaci tzv. vizí a některými dalšími náměty.

K charakteristice průmyslu 4.0.

V bohaté literatuře k otázce tzv. průmyslu 4.0, obvykle dnes ztotožňované s otázkou tzv. „čtvrté průmyslové revoluce“ se lze setkat s mnoha různorodými přístupy k badání, k interpretaci a k hodnocení jejich dosavadních i očekávaných výsledků.

Podstata průmyslu 4.0

Ani v současnosti není všeobecné shody v tom, **co vlastně je podstatou tzv. průmyslu 4.0 a čím se toto nové stadium vývoje průmyslu liší od předchozí fáze označované jako „průmysl 3.0“** Proč tomu tak pravděpodobně je:

1. Různé ekonomické subjekty přistupují různým způsobem k výzkumu, který podřizují zaměření a cílům své činnosti (např. jinak společnost zavádějící si sama „smart“ výrobu; jinak poradenská společnost propagující své služby; jinak vlády jednotlivých států, jinak nadnárodní společnosti, jinak mezinárodní organizace; jinak nezávislí badatelé, jinak novináři, jinak lidé na sociálních sítích atd.).

2. Problém je tak důležitý, že se svůj názor – (z různých důvodů) cítí oprávněn nebo dokonce povinen vyslovit „kdekdo“, a to i tehdy, když v podstatě nemá potřebné znalosti (mj. proto narážíme i na různé evidentní nesmysly).

3. Prosazovat určitý názor (bez ohledu na to, jaký je) může být pro jednotlivce nebo entity „dobrý business,“ najde-li se sponzor nebo solventní objednatel, který dobře zaplatí.

K pochopení obtíží dospět k přijatelným výsledkům ve snaze o co nejsrozumitelnější uchopení problému, co vlastně se „průmyslem 4.0“ míní, přispěje prezentace několika odlišných názorů, které se snaží co nejlépe vysvětlit, co všechno se vlastně pod názvem „průmysl 4.0.“ skrývá. Vybrané názory badatelů z akademické sféry lze porovnat s názory z praxe: s názory podniků (společností), které již přechod k 4.0 zahájily, s názory velkých poradenských společností a také s výsledky analýz určených pro orgány EU. (Podrobnější srovnání přesahuje rámec této stati.)

Tabulka 3.1: Výběr charakteristik průmyslu 4.0

I-Scoop (2017) : „Průmysl 4.0 představuje současný trend automatizace a datové výměny ve výrobních technologiích. Zahrnuje kybernetické systémy, Internet věcí a cloudové výpočty. Vytváří tzv. chytré továrny (smart factories)“.

(I-SCOOP 2017)

Price Warehouse Coopers - PwC (2016):

„Pojem „průmysl 4.0“ chápeme jako 4. průmyslovou revoluci“.

(Price Waterhouse“. Coopers 2016)

McKinsey (2015):

Tato společnost definuje průmysl 4.0 jako digitalizaci zpracovatelského sektoru výroby, se senzory virtuálně zabudovanými ve všech součástkách výrobku a výrobních zařízeních, se všude zavedenými kybernetickými systémy a s analýzou veškerých relevantních dat. (McKinsey 2015)

Deloitte Suisse (2014):

Průmysl 4.0. je ztotožňován se 4. průmyslovou revolucí a vyznačuje se těmito prvky: 1. Vertikálním propojením chytrých výrobních systémů; 2. Horizontální integrací vytvořenou pomocí nové generace sítí tvorby hodnoty, včetně jejich integrace; 3. Celý hodnotový řetězec je inženýrsky propojen; 4. Zrychlení jeho fungování je dosahováno pomocí exponenciálních technologií.

(Deloitte Suisse 2014)

KPMG (2016):

Společnost popisuje integraci všech obchodních divizí, vytvářejících přidanou hodnotu a celý řetězec přidané hodnoty pomocí digitalizace.

(KPMG 2016)

Světové ekonomické fórum – Klaus Schwab: The Fourth Industrial revolution (2016)

„Průmysl 4.0 je charakterizován řadou nových technologií spojujících fyzický, digitální a biologický svět; má vliv na všechny vědecké disciplíny, na ekonomiku a průmyslové obory; dokonce přináší nové myšlení o tom, co znamená být člověkem.“ (Schwab 2016)

Výzkumná zpráva pro Evropský parlament (2016):

„Průmysl 4.0 představuje organizaci výrobních procesů založených na technologii a zařízeních, která mezi sebou autonomně komunikují v celém hodnotové řetězci; model budoucí chytré továrny, internet věcí a internet služeb představují prvky průmyslu 4.0.“ (Europe Parliament Briefing 2016)

Evropský parlament – briefing (2015):

4.0 představuje skupinu rychlých transformací designu, výroby, fungování a služeb výrobních systémů a produktů.

(Europe Parliament. 2016)

Angela Merkelová v rámci briefingu (2015):

Průmysl 4.0 je „komplexní transformací celé sféry průmyslové výroby na základě splynutí digitální technologie a internetu s konvenčním průmyslem“.

(Merkel 2015)

Zdroj: Seznam použité literatury

Poznámka: některé společnosti vlastní definici průmyslu 4.0 nahrazují charakteristikami jejich dílčích prvků.

V evropské literatuře o průmyslu 4.0 je používáno mnoha odborných termínů, označujících jeho dílčí součásti (vesměs používaná v Evropě). (Mařík a kol. 2016, s. 238-255.)

V množství názvů nových technologií, z nichž některé se dosud neustálily a v evropských jazycích nejsou jednotně překládány a interpretovány, se odráží jejich postupný vznik. V řadě případů byly i méně významné změny některých technologií označovány novými názvy, což mělo zdůraznit význam těchto inovací.

Přístupy k porovnání odlišných charakteristik průmyslu 4.0

Pro účely srovnání charakteristik průmyslu 4.0, uvedených v tabulce 1, byla zvolena 3 hlediska (viz tabulka 2), dostačující k identifikaci názoru daných subjektů na podstatu průmyslu 4.0. Tato kritéria pro klasifikaci by pochopitelně bylo možno rozšířit.

Tabulka 3.2: Kritéria pro hodnocení přístupů k charakteristice 4.0

Kritérium

a) podle subjektu, který předkládá vymezení 4.0:

názor jednotlivce; názor jednotlivé firmy; názor velké mezinárodní poradenské společnosti; názor velké

mezinárodní/nadnárodní společnosti; názor velké mezinárodní organizace.

b) *podle druhu/typu vymezení 4.0:* technokratické vymezení; politické vymezení, ekonomické vymezení, sociální vymezení;

c) *podle ekonomické teorie, z které se v definici vychází:*
neoliberální teorie, behaviorální teorie, jiné ekonomické teorie

Zdroj: Vlastní sestavení

Z výše uvedených „vzorků“ výkladu pojetí pojmu 4.0 a jejich porovnání je zřejmé, že v každé z předkládaných charakteristik nebo definic se (přímo nebo nepřímo) odráží alespoň 2 z dále uvedených znaků:

1. Zájem jednotlivých subjektů, motivovaný ekonomicky,
2. Druh (typ) vymezení (technické, technologické, ekonomické atd.)
3. Východní teorie (nejčastěji ekonomická, ale event. i jiná)

Např. z charakteristiky průmyslu 4.0 formulované mezinárodní poradenskou společností Deloitte Suisse v r. 2014 je patrné, že vyzdvihuje do popředí technokratické prvky, což je důležité pro odbyt jejich poradenských služeb.

Poznámka: Mnohé výrazy používané v různých vymezeních průmyslu 4.0 – ač verbálně odlišné a uváděné do různých souvislostí – vyjadřují podobné nebo totožné skutečnosti.

Změny v pojetí průmyslu 3.0 a 4.0 v letech 2011 - 2017

Od r. 2011 (BMBF.) se chápání pojmu průmyslu 4.0 postupně měnilo: od jeho pojetí jako fenoménu průmyslové výroby, vyznačujícího se zhruba do r. 2015 zdůrazňováním „smart industry“ a důrazem na řetězec tvorby přidané hodnoty pomocí digitalizace, nebo formulováním systémového pojetí 3 tzv. klíčových vizí - vize horizontální integrace všech subsystémů, vize vertikální integrace všech subsystémů, vize plné počítačové integrace všech inženýrských procesů (vyznačující se v podstatě v technokratickým přístupem) se kolem r. 2016 dospívá k širšímu pojetí, kdy „průmysl 4.0“ je častěji ztotožňován s procesem transformace nejen ekonomiky (v důsledku aplikace nových technik, výrobních a informačních technologií do různých sfér výroby a distribuce vyrobených produktů), ale i do sféry spotřeby (chápané jako cíl výroby); vznikají prvky teorie produktivních služeb s důrazem na člověka.

Novější charakteristiky (2017) již zahrnují do výkladu pojmu „čtvrtá průmyslové revoluce“ i řadu dalších aplikací nových technik a technologií do nevýrobních oborů a přibývají další pokusy o co nejširší chápání procesů spojených s přechodem od tzv. 3. průmyslové revoluce jako přechodu k novému, lepšímu a lidskéjšímu uspořádání lidské společnosti. Není však obecné shody o tom, zda to znamená tzv. „změnu společenského řádu“ (ve smyslu přechodu od kapitalismu k něčemu, co již tak úplně není „kapitalismem“, ale co by umožňovalo trvalý rozvoj/růst (pomiňme různá adjektiva jako je „udržitelný“, „optimální“ aj.). Zde se již plně promítají různé ideologie, přičemž nelze jednoznačně říci, která z nich v současné době je přijímána většinou. Zdá se však, že dominuje technokratický přístup, který může být *prima facie* přijatelnější než ideologicky a konfrontačně orientované přístupy. Snaha o komplexnější přístup, který je podmíněn nutností promýšlet důsledky jednotlivých kroků transformace konkrétně pro jednotlivé obory, včetně dopadů na lidský kapitál, bude do budoucna sílit.

Složitost přechodu od průmyslu 3.0 k 4.0

Znalost základních poznatků o pojetí průmyslu 4.0, resp. 4. průmyslové revoluce, je předpokladem pro pochopení komplexnosti tohoto přechodu, který by rozhodně neměl být považován pouze za technickou nebo technologickou záležitost (Valenčík a kol. 2017). Postupně krystalizují také spolehlivější poznatky o charakteru dalšího průběhu transformace, které lze považovat za vysoce pravděpodobné, ne-li jisté.

Přinejmenším mezi tyto skutečnosti patří:

1. Uznání nutnosti postupnosti procesu průmyslové revoluce.
2. Rozdílnost zájmů hlavních aktérů přechodu.
3. Existence protikladných scénářů přechodu.
4. Vznik bariér limitujících tento přechod a 5. specifický problém řízení přechodu zemí EU.

Protikladné scénáře přechodu k průmyslu 4.0.

I když se pravděpodobně lze shodnout na tom, že „přechod“ nemá vést k demotivaci podnikání, tedy musí zachovat např. působení tržního mechanismu, spojeného s pokud možno racionální cenovou tvorbou, diskuse o tomto tématu pokračují a zřejmě i dále budou pokračovat, neboť představy o „cílovém stavu“ lidské společnosti se v pojetí zastánců „totální globalizace“ značně rozcházejí s názory těch, kdo nepovažují totální globalizaci za stav užitečný pro lidstvo ani ve vzdálenější budoucnosti.

Hlavní bariéry transformace.

Hlavními a nejdůležitějšími bariérami, které omezují rychlost přechodu, jsou *překážky politické, nikoliv ekonomické*; značnou překážkou je nesnadnost překonávání tzv. setrvačného myšlení.

Specifické problémy v Evropě:

1. Zájmy největších nadnárodních společností nemusí být kompatibilní se zájmy EU, tím méně se zájmy jednotlivých států.

2. Z postavení a ze současné filosofie bruselské Komise vyplynulo rozhodnutí komise vypracovat společnou politiku přechodu EU jako celku k průmyslu 4.0, tj. regulace tohoto procesu.

3. Realizace společné politiky transformace v EU vyvolá značné obtíže a může ji silně zpomalit nechuť i případný odpor jednotlivých členských zemí nebo jejich skupin.

Jako příklad úvah o společné politice EU regulující transformační proces směrem k průmyslu 4.0 lze uvést soubor klíčových otázek, které bude EU muset při tvorbě této politiky řešit. (Europe Parliament 2016.) Z obsáhlého výčtu otázek (v rozsahu cca 220 slov) vybírám jen několik příkladů ze 7 skupin otázek (ve volném překladu).

Tabulka 3.3: Klíčové otázky týkající se společné politiky EU

<ol style="list-style-type: none">1. Která data o vývoji průmyslového sektoru v jednotlivých členských státech je nutno shromáždit?2. Co by mělo být cílem společné politiky?3. Na kterou cílovou skupinu se společná politika má zaměřit? Na které firmy, sektory, země bude mít dopad – jaký a jak velký?4. Jakými racionálními důvody má být odůvodněna aktivní průmyslová politika? (tržní selhání, výstavba nových kapacit, odstranění opoždění za jinými státy)5. Má společná politika být horizontální/funkční nebo vertikální/selektivní? Má spočívat ve vytyčování strategických cílů nebo má být reakcí na tlaky trhu?6. Má být společná politika orientována na produkty nebo na trhy výrobních faktorů (práce, kapitál, půda, technologie)?7. Jak mají být měřeny a vyhodnocovány výsledky společné politiky?

Zdroj: Evropský parlament, tab. 2.6 Key questions.

3.2. Úvahy o vztazích mezi dnešní skutečností a vizemi jako představami o budoucí realitě

Metodologická poznámka

Budeme-li dále pojednávat o tzv. vizích a jejich vztazích ke skutečnosti, nutno stručně komentovat alespoň tyto pojmy: predikce/předpovědi, prognózy, odhady, vize. Obecně lze říci, že tyto pojmy se liší svým vztahem k realitě a způsobem jeho vyjádření.

Upozornění: **Tabulka 3.4:** Vycházím z vymezení pojmů v angličtině (vzhledem k převaze literatury publikované v tomto jazyce); český překlad nemusí vždy být adekvátní významu, běžnému v angličtině pro slovo „vision“ použité v daném kontextu.

Tabulka 3.4: Příklad slovníkové definice pojmů předpověď, prognóza, odhad, vize

<p>a) předpověď: výpočet nebo odhad budoucích událostí, zejména počasí nebo finančních trendů (Forecasting.)</p> <p>b) prognóza: předpověď pravděpodobného výsledku určité situace (What is prognosis.)</p> <p>c) odhad: přibližný propočtení nebo posouzení hodnoty, počtu, množství nebo rozsahu něčeho (What is an estimate.)</p>

e) vize: schopnost přemýšlet o budoucnosti nebo ji plánovat s představivostí nebo na základě znalostí (What is a vision.)

Zdroj: Výkladové slovníky (viz seznam použité literatury)

Příklad slovníkové definice pojmů předpověď, prognóza, odhad, vize

Po bližším prozkoumání vztahu výše uvedených pojmů lze dospět ke zjištění, že tyto pojmy jsou v různých vědních oborech používány s ohledem na specifické potřeby těchto oborů a že jejich použití i v oboru ekonomických věd bývá nejednotné a diferencované. V praxi se výše uvedených pojmů často používá jako synonym. Ve výkladových slovnících je upozorňováno na tuto skutečnost a bývají uvedeny i příklady vět, v nichž jsou jednotlivé výrazy obvykle používány. V našem případě jde zejména o časté záměny výše uvedených pojmů, což znamená, že pojem „vize“ se stává neurčitým.

Některé druhy vizí (viz dále 2.3) lze považovat za specifické. Jde zejména o:

1. Tzv. vize „sci-fi“ (častý výskyt pojmu v médiích - denním tisku, v televizi, ve filmu i v literatuře.

2. Tzv. vize konstruované jako typ „poplašné zprávy“ (warnings); zřejmě patří do kategorie marketingových vizí. Ke dnešním oblíbeným tématům patří např. „vize“ přeměny člověka v robota nebo v počítač nebo otázky spojené s tzv. umělou inteligencí (často v souvislosti s katastrofickou představou zániku lidstva).

Naléhavá potřeba etických omezení

Již při konstruování a zejména pak při šíření vizí by měla být uplatňována omezení, odpovídající obecně přijímaným etickým normám a etickému cítění. I když dnes je běžné, že ve vizích „je vše dovoleno“, určitě by vize neměly urážet člověka a spíše by měly nabádat k etickému chování. Komercializace vizí (zejména vizí marketingového typu) je nebezpečná, může u adresátů vést ke vzniku mylných představ; poskytuje možnost nepřipustné manipulace (mj. vytváření pocitu nebezpečí, strachu nebo neodůvodněného optimismu, morbidních emocí, hnusu apod.) To vše podporuje názor, že představy nebo pocity některých umělců a pseudoumělců odporující představě společnosti o dobrých mravech by neměly být volně šířeny.

Klasifikace „vizí“

Pro naše další úvahy má určitý význam skutečnost, že pojmu „vize“ se v praxi obvykle používá ve spojení určitou konkrétní vizí. Daná vize pak obvykle dostane určitý název, který ji má odlišit od jiných druhů vizí.

Tabulka 3.5: Členění vizí podle sedmi hledisek

	Hledisko	Druh vize
1.	Podle obsahu	-technokratické, politické, ekonomické, sociální, jiné (kombinované) -novinářská, umělecká, literární
2.	Podle rozsahu	-globální -parciální
3.	Podle účelu/zaměření	- faktografická vycházející z faktů - přesvědčovací (marketingová)
4.	Podle výchozího přístupu	- mono-disciplinární - multi-disciplinární
5.	Podle volby vyjadřovacích prostředků	- modelové - verbální
6.	Podle metody konstrukce	-empirická („zdola-nahoru“), induktivní -teoretická („shora dolů“), deduktivní - historické analogie
7.	Podle délky období Předpokládané vizí	-do 10 let (tzv. strategická vize) -do 15 let (tzv. dlouhodobá perspektiva) - nad 15 let do 35 let - nad 35 let (různé fikce, sci-fi)

Zdroj: Vlastní sestavení

Poznámka: novinářský pojem „futuristická vize“ je – podle našeho názoru – zřejmý protimluv; přijmeme-li takové obsahové vymezení tohoto pojmu, že jde o něco, vztahující se do *budoucná*, adjektivum „futuristická“ je zbytečné.

Upozornění: V češtině různé disciplíny používají ve své terminologii určité pojmy i jako odborné termíny; jejich český význam nemusí být totožný s významem téhož slova v angličtině). V diskusích se doporučuje vyjasnit si, v jakém významu je daný pojem používán.

Volná úvaha o vztazích mezi skutečností a vizí

Vztah mezi skutečností a tzv. vizí je zde zkoumán ze čtyř pohledů:

Pohled z hlediska vědeckého výzkumu:

Skutečnost, jak známo, je vrstevnatá: každý vědní obor, který se ji pokouší zachytit, to činí způsobem, který mu to umožňuje jeho povaha (předmět zkoumání), jeho metody zkoumání, adekvátní postupy zkoumání a řada dalších faktorů. Tím je dána obrovská varieta poznatků: dostatek akumulovaných dílčích poznatků umožňuje formulovat vědecké teorie, které (zobecněním dílčích poznatků) opět umožňují zaměřovat další výzkum *pro futuro*. Každá teorie (podložená dostatečným kvantem poznatků) *de facto* spolurozhoduje mj. o časovém horizontu, na který lze predikovat (s diferencovanou mírou pravděpodobnosti) vznik dalších poznatků (včetně omezení, danými podmínkami vědecké práce v daném oboru). V dnešním světě, kdy nové poznatky, které byly získány zejména díky fyzikálních objevů a zkoumáním vesmíru, vedly ke vzniku nových pohledů na vztah mezi chaosem a řádem i v přírodě a lidské společnosti.

Jednotlivé vědní obory – porovnáváme-li dosaženou úroveň jejich poznání – se v tomto ohledu navzájem i dosti značně liší. Tím se komplikuje i předvídaní celkových hranic poznání v určitém reálném čase. Pro krátkodobé předpovědi lze poměrně úspěšně již dnes využívat modelů, založených na určitých předpokladech (např. předpovědi počasí), a rovněž indexů sledujících celkový vývoj ve vymezené sféře, nebo metody ratingu. Čím delší časový horizont však je zvolen, tím více klesá pravděpodobnost věrohodnosti výsledků získaných pomocí vědecky podložených predikcí.

Z oblasti reálně zjištěných dat či faktů se přes predikce, prognózy či odhady, u nichž ještě lze předpokládat určitou racionalitu. Zde se lze přiklonit spíše k mírně pesimistickému názoru, že dnes se tato hranice „scvrkla“ na tzv. střednědobý časový horizont, tj. období do pěti let (což je způsobeno celkovým zrychlením vývoje výzkumu, zkrácením uvádění inovací do praxe a dalšími faktory). Pravděpodobnost destruktivních inovací, ovlivňujících technický, ekonomický i společenský vývoj se zejména vlivem překotného vývoje v šíření informací (internet), nových možností jejich zpracování (síťové modely apod.) i jejich skladování stále zvyšuje. Obrazně řečeno, zvětšuje se také (obrazně řečeno) vzdálenost mezi smysly zprostředkovanou realitou a tzv. virtuální realitou: pro většinu lidí se valná část již existujících technických vymožeností stává čím dál tím více nepochopitelnou. Jak si představit milisekundu? Nebo nano-rozměr? (Pfeiffer 2017). Ani nejsrozumitelnější popularizace na tom mnoho nezmění (obvykle pracují s analogiemi). Tím spíše to platí i pro proklamované vize (zejména jde-li o technokratické vize).

Dílčí vize (omezené dobou cca dvou desetiletí)

Jsou **blíže k realitě** – mohou se totiž opírat o fakta z oblasti technického a technologického výzkumu

Tzv. „dlouhodobé vize“

Jsou realitě nejvzdálenější. Jejich konstrukcí a hlášením může vznikat větší prostor pro ničím nepodložené sny, tužby a věštby o vzdálenější budoucnosti; některé z nich – pokud nepřesahují časový horizont 15 let – však lze částečně podložit extrapolací střednědobých predikcí/prognóz/odhadů. Vize orientované na velmi vzdálenou budoucnost jsou často výplodem neomezené fantazie, proto někdy jsou i nejasné nebo dokonce scestné.

Nebezpečí spojená s hlášením „vizí“

Různá tvrzení označovaná za „vize“ vznikají zejména díky spisovatelům tzv. sci-fi, novinářům, televizním a filmovým producentům i výrobcům a prodejcům různých produktů a díky fantazii některých majetných politiků. Účelem různých „vizí“ může být vyvolávání obav a strachu „lidí z ulice“ (jsou

udržování v poslušnosti), falešných nadějí (aby nezoufali nad svou chudobou a celkovou bezvýchodností svého života), podporování sci-fi nadčlověka (jeho agresivity nebo všemocnosti), a v neposlední řadě také vítaná obchodní příležitost pro výrobce „kosmických“ oděvů, výstroje a výzbroje pro pubertální „supermany“ apod.

Nutnost vymezit cíl

Za velmi významnou, ne-li kardinální otázku pro věrohodnost vizí, pokládám **jasné vymezení cíle, případně několika cílů**, jichž má být dosaženo dovršením programu resp. vize ekonomiky produktivních služeb (jako ekonomické základny průmyslu 4.0 alias čtvrté průmyslové revoluce). Na tuto otázku totiž – podle mého mínění - dosud známé názory deklarované pod kterýmkoliv „praporem“ jednoznačnou odpověď nedávají. V případě vytyčení většího počtu cílů by mělo být pamatováno na to, aby byly vzájemně kompatibilní.

Sledujeme-li vývojovou linii v řadě tzv. revolučních přelomů vývoje společnosti (jako celku) ve třech uznávaných etapách, kdy za poslední z těchto etap je považována třetí průmyslová revoluce (neboli průmysl 3.0), pak **od čtvrté etapy je očekáváno tak značné zvýšení materiálního bohatství lidstva, že bude možno vyřešit dnešní neuspokojivý stav věcí.**

Je otázkou, zda existující vize ekonomiky produktivních služeb, která předkládá řadu vědecky podložených poznatků jako argumenty k prokázání své správnosti, je **dostatečně atraktivní pro tu část populace, které by mělo přinést největší výhody.** Lze předpokládat, že její atraktivita bude záviset minimálně na dvou faktorech: předně, na ceně služeb (měly by být levnější než dosavadní dostupné nabízené služby), za druhé, na kvalitním, seriosním marketingu služeb.

Jednou věcí jsou principy (teorie), ale druhou věcí je jejich praktická aplikace. Je zřejmé, že praktická aplikace je dlouhodobou záležitostí. Jak dlouhou dobu může trvat prosazení služeb nového typu? Třicet, padesát, sto let nebo i déle? Může tato doba být kratší, než byla doba přechodu od zemědělství k průmyslu? Nejsou dnešní bariéry a limity silnější než bariéry v dosavadní historii změn „společenských řádů“?

Dále: máme považovat nadcházející „novou epochu“ (ekonomicky podloženou ekonomikou produktivních služeb) za něco jako kýžený *EDEN, biblický ráj*? Co bude „pak“? Bude cílem dalších etap vývoje budování obrany planety nebo cesty po vesmíru? Existuje oprávněné riziko, že investiční náklady vynaložené na podobné účely, pohltnou část efektů získaných „exponenciálou“.

Volba cesty k uskutečnění vytyčeného cíle a její obtíž

Obecný způsob hledání cest k realizaci cílů vychází z předpokladu, že aktéři jsou vybaveni schopností racionálního myšlení. Protože jsou to lidé tvorové, jsou vybaveni i vůlí a city. Z pohledu dnešních ekonomických teorií (i jiných teorií) a existujících empirických zkušeností, je velmi pravděpodobné, že při hledání během cest realizace se u aktérů tohoto procesu projeví nejen racionalita, ale že může dojít k projevům iracionality (volní i emocionální selhání).

Promítneme-li si tyto věci do hledání cest (tvorby vizí) k realizaci určitého cíle, pak je pravděpodobné i to, že **se prosadí i více cest než jediná. Existuje vysoké riziko, že „lidský činitel“ zabráni volbě optimální (= racionální) cesty, která by předpokládala současně také optimální realizační náklady.**

Uvažujme dále:

1. Lze předem zjistit, že teorie ekonomiky produktivních služeb *skutečně* povede k cíli? Že je tou správnou cestou?

2. Má být při jejím praktickém uskutečňování dána přednost „řádu“ (= maximum regulace) nebo „chaosu“ (= minimum regulace)? Nebo „něco mezi tím“?

Konstruovat vizi bez hypotézy, jaká organizace společnosti by nejlépe odpovídala dané vizi, by bylo značně nerealistické, vychází-li volba cest k realizaci vize z vytyčeného cíle.

Historicky doloženy, resp. v současném, jen částečně globalizovaném světě, je více možností:

1. Společnost je ovládaný „náboženstvím“ (katolická církev po určitou dobu; islám od 6. století).
2. Společnost je ovládána jednou politickou stranou.
3. Společnost je ovládána armádou.
4. Společnost je ovládána tajnými službami.
5. Společnost je ovládána nadnárodními společnostmi.

6. Společnost se řídí demokratickými zásadami.
7. Společnost se spravuje sama (anarchie).

Diskuse, shrnutí a závěr k této kapitole

Diskuse

Zde je pojednáno pouze o několika vybraných diskusních otázkách, které se vztahují zejména k problematice vizí, jejich uskutečnitelnosti a věrohodnosti, a to především ve vztahu k české společnosti.

Jednou z dosud v ČR nedoceňovaných otázek jsou otázky jazykové: nejde jen o nedostatečnou znalost jazyků (včetně češtiny!), ale i o objektivní obtíže spojené s překládáním do jazyků všech členských zemí. V dosavadní praxi v ČR se to promítá do situace, kdy je obtížné nalézt autorizované překlady, které co nejdříve tlumočí originální texty dokumentů EU. Tomuto problému by bylo do budoucna nutno věnovat zvýšenou pozornost, a neponechávat jej živelnosti a pekuniárním zájmům soukromých subjektů, kde není záruka spolehlivosti.

Potřeba důrazněji uplatňovat při tvorbě i šíření různých vizí **etické principy** by se i v české společnosti měla stát prioritou, a to včetně včasných zásahů státní moci. Představy nebo pocity některých umělců a pseudoumělců odporující představě společnosti o dobrých mravech by neměly být volně šířeny sdělovacími prostředky. Podobně je to také v otázce vytyčování cílů vizí. Návrh na klasifikaci vizí je autorem předložen k diskusi; mohl by napomáhat při rozlišování různých druhů vizí a jejich posuzování.

Za vysoce aktuální diskusní otázku nutno pokládat **otázku ekonomiky produktivních služeb**. Dosavadní teorie a vize o ekonomice produktivních služeb se dosud v české společnosti neprosadily natolik, aby umožnily rychlejší cestu vpřed. Bez bližší představy o takovém uspořádání společnosti, které bude odpovídat vytyčenému konečnému cíli pro uvažovanou etapu vývoje, je každá cesta riskantní. Pro Českou republiku podle (dosud) většinového názoru připadá v úvahu pouze varianta 6., tj. demokratické uspořádání, avšak i zde s možnými variantami v pojetí demokracie.

Pokud jde o odpověď na otázku, kterou si každý badatel obvykle klade při hodnocení konkrétní vize, je otázka, zda vize skutečně mohou něco ovlivnit v praxi (a zda to nejsou jen „pohádky“), řadu odpovědí nalezneme v dějinách. Není jisté, zda – co do realizace – dobře šířené „špatné“ (pro lidstvo škodlivé) vize nepřevažují nad špatně šířenými „dobrymi“ (pro lidstvo prospěšnými) vizemi. „Zlatým klíčem“ k postupnému dlouhodobému přechodu do nové epochy (který si lze představit jako vzestupný pohyb po spirále) je **diferencované vzdělávání obyvatelstva**, nikoliv scestná neřízená migrace s vnucováním tzv. multikulturalismu.

Technické a technologické vize samy o sobě mohou proces přechodu k průmyslu 4.0 **urychlovat takřka výhradně tehdy, kdy očekávané změny většina společnosti akceptuje jako užitečné pro člověka**, dále, je-li uspokojivě vyřešena otázka, kdo k novým službám může mít přístup (např. z důvodu únosné ceny), a dále tehdy, pokud státní či politická moc změny včas pochopí, diskutuje s veřejností a neklade změnám překážky (problém „*vested interests*“ – opevněných zájmů, lobbyismu a korupce. Pokud dlouhodobé vize slouží k zábavě (a nejsou eticky neúnosné), mohou je určité skupiny lidí mít v oblíbě a mohou vyplnit jejich volný čas, pak jejich koupěschopná poptávka sice může dílčím způsobem přispět k procesu přechodu, avšak služby v oblasti využití volného času formou zábavy celkový přechod k průmyslu 4.0 rozhodujícím způsobem pravděpodobně nemohou urychlit.

Odhadnout dobu trvání přechodu k průmyslu 4.0 je obtížné, ne-li zcela nemožné hlavně proto, že nelze s jistotou předem posoudit všechny dopady pravděpodobných překážek a omezení, ani jejich intenzitu. Je však téměř s jistotou možno předpokládat, že doba zavedení služeb nové generace služeb bude tím delší, čím silnější bude konkurence mezi tradičními a netradičními službami. Bude-li možnost využít staré, perfektně fungující služby (ať již jde např. o služby charakteru tzv. sdílené ekonomiky nebo jiné nové druhy služeb) při zachování malého rozpětí poměru cena/výkon mezi „starými“ a „novými“ službami, může nastat situace, že některé skupiny spotřebitelů (např. lidé vyšších věkových kategorií, nízkopříjmové skupiny, apod.) se rozhodnou využívat raději služeb, na které byli zvyklí, kterých mohou využívat, aniž by se nuceně učili využívat „nové“. Již dnes je zjištěno z průzkumů, že ve stárnoucí společnosti je míra absorpce inovací nižší, než u „mladých“ společností. Zbývá ovšem řešení, které se již dnes u některých služeb i u výrobků vyskytuje: na trhu budou nabízeny pouze „nové“ služby. Spotřebitel se buď podřídí, nebo nikoliv. Vznikne situace, která nazrává již dnes, že některé skupiny obyvatel budou vyřazeny z využívání nových služeb, což rozhodně k jejich spokojenosti ani to nepovede k sociálnímu „míru“. Tuto otázku by bylo třeba soustavně zkoumat.

Pokud jde o vzájemný vztah mezi teorií a praxí, zde chápané jako vztah mezi různými typy vizí a jejich realizací, lze prokázat, že střednědobé vize, týkající se např. standardizace i jiných procesů

spojených s globalizací, měly ve světě v posledních letech velmi značný význam pro tempo přechodu k průmyslu 4.0. Naproti tomu dlouhodobé vize často slouží – bohužel – spíše k manipulaci veřejného mínění.

Shrnutí výsledků zkoumání

Odlišnost charakteristik průmyslu 4.0 svědčí o různém pojetí i odlišných přístupech k přechodu od průmyslu 3.0 k průmyslu 4.0. V této odlišnosti se odrážejí zájmy subjektů, angažovaných v tomto složitém procesu; zároveň svědčí o tom, že přechod již probíhá prakticky ve všech odvětvích lidských činností, i když odlišnou rychlostí v různých zemích. V novějších charakteristikách průmyslu 4.0 z r. 2017 je preferován spíše technokratický přístup. Do cesty přechodu k průmyslu 4.0 však se staví různé překážky. Nejvýznamnější z nich jsou překážky mocensko-politické, ideologické a překážky v podobě setrvačného myšlení.

EU se potýká při snaze vytvořit jednotnou politiku pro přechod k průmyslu 4.0 v členských zemích se specifickými problémy. Snaha o jednotnou politiku však se v posledních dvou-třech letech stává vážnou překážkou dalšího vývoje přechodu k průmyslu 4.0 a jednou z příčin jeho opoždování za jinými státy, zejména za USA.

Odpovědět na otázky uvedené v Tabulce 3.2 si vyžádá delší dobu, neboť bude nutno nejdříve dosáhnout shody členských států o podobě reformy EU, bez níž pravděpodobně již žádná reálné uskutečnitelná společná hospodářská politika EU možná. Přípravné práce na podkladech k průmyslu 4.0, dále probíhají, avšak stěží budou dokončeny za dva až tři roky. Teprve pak budou moci být předloženy podobě návrhu jednotné politiky Evropskému parlamentu, který o nich bude dlouho jednat bez záruky přijatelného pozitivního řešení.

Jednou z podmínek pro realizaci pohledů do budoucna, označovaných jako vize, je shoda v tom, které skutečnosti je správné považovat za vize. Odpověď na tuto otázku však je velmi obtížná mimo jiné proto, že různé vědní disciplíny používají ve své odborné terminologii odlišná slova pro označení „vize“, a také ze sémantických důvodů (obtížnost adekvátních překladů). V praxi často dochází k nepřesnostem jak při označování různých skutečností za „vize“ (i když vlastně vizemi nejsou), tak při rozlišování různých typů/druhů vizí. Pomůckou se může stát multikriteriální (podle sedmi kritérií) klasifikace vizí (navržená v Tabulce 3.5).

Přestože existuje množství výzkumů, podložených mnoha fakty/daty nejsou dosud sjednoceny teoretické názory ani na očekávanou délku období přeměny průmyslu 3.0 v průmysl 4.0, ani na vztah procesu této přeměny k procesu globalizace. Jednou z příčin je mj. i to, že vnímání současného procesu globalizace je rozpolcené, což může ovlivňovat i tvorbu cílů tohoto přechodu a s ním spojené vize.

Rovněž není obecně shody o tom, zda přechod k průmyslu 4.0 znamená „změnu společenského řádu“ (ve smyslu přechodu od kapitalismu k něčemu, co již tak úplně není „kapitalismem“, ale co by umožňovalo trvalý rozvoj/růst společnosti).

V teorii se předpokládá, že přechod k průmyslu 4.0 přinese tak **značné zvýšení materiálního bohatství lidstva, že bude možno vyřešit dnešní neuspokojivý stav věci ve světě**. Dále je předpokládáno, že cíl vize, předložený veřejnosti, **bude dostatečně atraktivní pro tu část populace, které by měl přinést největší výhody**, takže jeho realizaci bude aktivně podporovat (nebo alespoň tolerovat). Konečně teorie dosud obvykle předpokládala, že *homo economicus* se chová racionálně, což poznatky behaviourismu nepotvrzují. Proto budoucí průběh transformace průmyslu 3.0 v průmysl 4.0 velmi pravděpodobně bude probíhat ve stavu nejistoty.

Určité východisko z této situace nejistoty (nechceme-li ji rovnou označit jako chaos) nabízí současná **teorie produktivních služeb**. V demokratické společnosti, za převládajících podmínek míru a s podmínkou zachování rovnováhy mezi nezbytnou regulací omezující svobodu člověka a mezi chaosem (anarchií), má teorie produktivních služeb široký prostor k realizaci.

Závěr

Podle tzv. *indexu ICT* (dřívější index E-připravenosti), tj. podle stupně rozvinutosti informačních a komunikačních technologií, které indikují postavení České republiky na cestě k průmyslu 4.0, je Česká republika svým 43. místem ve světě řazena mezi evropské spíše „tradicionalistické“ země. (ITU, 2017a; 11. ITU, 2017b.)

Máme sice na vládní úrovni již od r. 2015 schválenou technokratickou „*Iniciativu průmyslu 4.0*“ (Ministerstvo průmyslu a obchodu), avšak dosavadní reálné výsledky, dosažené na cestě ke

komplexnímu rozvíjení čtvrté průmyslové revoluce, nejsou příliš povzbudivé. Kromě toho je tristní, že pojem ekonomiky produktivních služeb téměř jakoby neexistoval.

Nepodaří-li se urychleně napravit alespoň ty největší nedostatky ve státní správě, která dosud nepodporuje snahy o umožnění nových forem podnikání v oblasti produktivních služeb, budou veškeré diskuse o tom, zda se v Evropě chceme přimknout k tomu či onomu proudu, naprosto zbytečné (Česká televize, 2017).

Teoretická analýza vztahu teorie a praxe

V této kapitole se pokusíme vytvořit ucelený koncept, kterým lze postihnout všechny podstatné aspekty vztahu mezi teorií a praxí, tj. koncept, který identifikuje, popisuje a analyzuje všechny vše, co problematiky vztahu teorie a praxe spadá.

Z historie teoretické reflexe problematiky vztahu teorie a praxe

První systematický pokus o teoretickou reflexi se zrodil na půdě kritického racionalismu, klasické německé filozofie, konkrétně v systematickém díle Hegela. V poněkud mysticky zastřené koncepci samovývoje tzv. Absolutní ideje zachybuje řadu významných aspektů problematiky využití poznání při přeměně reality, včetně a především společenské reality. Ve svém díle odhaluje mj. význam všeobecně zprostředkujícího charakteru praktické činnosti, který byl jedním z nosných prvků pojetí společenského vývoje jako přírodně historického procesu, tj. procesu, ve kterém se proces utváření společnosti odvíjí od procesu přetváření přírody společnosti.

Z Hegelova díla vyšel K. Marx, který teoretickou reflexi problematiky spojení teorie s praxí založil na svém pojetí historické role proletariátu. Již v jedné ze svých raných píše: „*Jako filosofie nachází v proletariátu svou materiální zbraň, tak nachází proletariát ve filosofii svou duchovní zbraň*“. (Marx 1843-1844)

Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva, K. Marx koncem roku 1843 a v lednu 1844. Po prvé otiskáno v časopise „*Deutsch-Französische Jahrbücher*“ 1844

K. Marx v celém svém díle zdůrazňuje, že právě proletariát svým postavením ve společnosti je předurčen k tomu, aby měl objektivní zájem na důsledném racionálním poznání společenských poměrů a na základě tohoto poznání realizoval svou historickou roli.

V. Lenin navázal na jeho učení teorií komunistické strany jako „předvoje dělnické třídy“, která „vnáší“ racionální poznání společenských poměrů do vědomí dělnické třídy a na základě toho je schopna převzít moc i zajistit správu země v nových společenských poměrech.

Pokud dílo klasiků socialistické revoluce můžeme chápat jako určité optimistické či romantické snění o všemocnosti lidského rozumu (racionálního poznání společenské reality), pak reálnou praxí naplnění těchto představ doprovázela exploze iracionality a šok z nadvlády iracionality, který pronikl hluboko do oblasti intelektuální reflexe společenského dění.

V té části světa, ve které zvítězil sovětský model socialismu, byl racionální odkaz prvního systematického pokusu o teoretickou reflexi vztahu teorie a praxe deformován zneužitím tohoto odkazu k vnitřním politickým bojům souvisejícím se vznikem tzv. „nové třídy“, přesně v logice, kterou odhalil a na základě které předpověděl další vývoj M. Djilas (Nová třída, české vydání 1958).

K novému pokusu o teoretickou reflexi problematiky spojení teorie s praxí došlo až v 60. letech v souvislosti se skupinou filozofů soustředěných kolem Frankfurtské školy: M. Horkheimera, T. Adorno, J. Habermase, E. Fromma, H. Marcuse a hnutím tzv. Nové levice. Ten se však již velmi výrazně lišil od původního Marxova pokusu (na který se sice odvolával, ale který nikdy plně neakceptoval) tím, že podřizoval roli teorie nalezení „revolučního subjektu“ a připouštěl obětování vědeckosti ve prospěch revolucnosti. S výjimkou J. Habermase (který se snaží najít cestu k obnově spojení teorie s praxí v oblasti komunikativní teorie a stává se jedním z osamělých nositelů důsledného racionálního) tak většina příznivců Frankfurtské školy opouští pole důsledně racionálního přístupu, usiluje o různé formy kombinace racionálních a iracionálních prvků. To postupně vede až k převládnutí postmoderního přístupu, ve kterém je již racionalita a vědeckost zcela obětována ve prospěch iluze možného dosažení moci s pomocí dostatečně radikálních subjektů.

Tzv. Kritická filozofie, která na Frankfurtskou školu navazuje, resp. která vzniká v jejím lůně (někdy zavádějícím způsobem označována za „neomarxismus“) se pak soustřeďuje na nejrůznější formy diskriminace menšin a snaží se v nich identifikovat nositele pozitivních změn. Dopouští se přitom několika fatálních omylů:

- Nereflektuje základní diskriminaci ve společnosti založenou na prohlubování ekonomické a následně sociální segregace společnosti, spíše tento typ segregace důrazem na poměrně dílčí problematiku nejrůznějších menšin zastírá a překrývá.

- Opouští funkční model rovnosti příležitostí pro nabývání a uplatňování schopností, který má při integraci společnosti i jako protiváha proti ekonomické segregaci zásadní význam, nahrazuje jej přehnaným zvýrazňováním dílčích diskriminací nejrůznějšího typu.

- Přisvojuje si pozici „vnášení“ idejí do hlav potenciálních konzumentů z pozice intelektuální povýšenosti či nabubřelosti, nikoli však poctivého, kritického a důsledného racionálního myšlení; stává se tak obětí snadné manipulace ze strany reálné moci a jako taková je i její role.

Z výše prezentované stručné tematizace osudů hledání spojení teorie s praxí v nedávné a velmi nedávné historii vyplývá, že pokus o důsledně racionální přístup (přístup, který při tomto hledání neopouští půdu teorie a všeobecné sdělitelnosti teorie při plném dodržení jejích základních atributů) má řadu úskalí. Proto upozorníme na některé aspekty dané problematiky, které je při tomto přístupu (připomínajícím pohyb po minovém poli) respektovat:

- Důraz na teorii, zejména pak historickou kontinuitu rozvoje vědy (žádné teorie není dokonalá či úplná, ale znalost vývoje každé vědy nám umožňuje dostatečnou orientaci při řešení otázky, v čem se o ni můžeme opřít).

- Spojení rozvoje teorie s komunikativním aspektem, a to jak komunikace horizontální (mezi obory), tak i vertikální (směrem k těm, kteří se teorií v dané oblasti profesionálně nezabývají), tj. důraz na srozumitelnost a popularizaci teoretických poznatků, aniž by docházelo k jejich nepřipustnému zjednodušení.

- Na jedné straně pluralitní a realistická interpretace motivů vedoucích člověka k nabývání schopností s využitím osvojování teorie, na druhé straně začlenění této problematiky do ucelené koncepce přechodu ke společnosti, ve které se rozvoj a uchování schopností stává tím, o co jde, tj. odmítnutí relativismu v oblasti historického směřování vývoje společnosti. Jinými slovy – chápat důraz na racionální stránku v kontextu orientace na plný rozvoj a uplatňování schopností člověka.

- Respektování nejrůznějších rozdílů a diskriminací, nejrůznějších příčin seskupování lidí pod vlivem diskriminací formou vytváření sociálních sítí, v důsledku společenské segregace, působením vlivných faktorů ovlivňujících vývoj vědomí lidí, přičemž vše z hlediska toho, jakým způsobem může v tomto procesu působit teorie zaměřená na rozvoj, uchování a uplatňování schopností člověka.

Mezičlánky, subjekty a podmínky spojení teorie s praxí

Vztah mezi teorií a praxí je složitě strukturovaný. V prvním přiblížení můžeme rozlišit:

- **Mezičlánky**, které spojují rozvíjející se teorii s jejím praktickým uplatněním.
- **Subjekty**, které se podílejí na rozpracování teorie, které jsou jejími nositeli a které zabezpečují přenos do oblasti praktického užití.
- **Podmínky** spojení teorie s praxí.

Mezičlánky, které spojují rozvíjející se teorii s jejím praktickým uplatněním

Na úrovni vědy

Jako mezičlánky, kterými prochází teorie na své cestě do praxe, lze uvést v první řadě:

- **Sdílení teorie týmem, který ji rozpracovává.** Týmová práce je jedním z nejvýznamnějších předpokladů uplatnění teorie v praxi. Výjimkou může být publikace (kniha), kterou zpracuje jednotlivec, který pochopil dobu a která najde silný ohlas v odborné i zainteresované laické veřejnosti. Příkladem může být Bohatství národů Adama Smitha nebo Kapitál Karla Marxe. V dnešní době může srovnatelné dílo působit maximálně jako dílčí faktor osvěty.

- **Účinná metodologie, která umožňuje sdílení teorie v rámci týmu a která je oporou pro uplatnění interdisciplinárního přístupu.** Společenská realita je schopna absorbovat pouze komplexní

řešení problémů. Teorie tedy musí využívat výsledky většího množství disciplína a pohybovat se na několika úrovních abstrakce, resp. konkretizace zohledňující předpoklady jejího praktického uplatnění.

- **Rozšíření základních nosných myšlenek (nových poznatků, s nimiž teorie přichází) v rámci vědecké komunity.** Doba, která si vyžaduje uplatnění nové teorie, je vždy spojena s určitým zlomem. A to jak zlomem setrvačných historických tendencí, které zavedly společnost do slepé uličky projevující se nárůstem a vyhrocováním neřešených problémů, tak i zlomem v teorii samotné.

K tomu několik poznatků z praxe vědecké práce

I.

Velmi důležité je dosáhnout toho, co by bylo možné nazvat „prestižními výsledky“, tj. takovými které jsou uznány vědeckou komunitou a zaujmou vědeckou komunitu. To není tak jednoduché. Jak jsme uvedli v části věnované situaci ve vědě, je v současné době věda orientovaná na vykazování výsledků dle kritérií, která nejsou vždy funkční, a to právě jak z hlediska praktického uplatnění výsledků, týmovosti a orientace vědy na překonání setrvačných přístupů. Proto se skutečně nové prosazuje velmi obtížně a trvá zpravidla několik let, než se podaří dosáhnout dílčích výsledků.

Šanci na dosažení výsledků v dané oblasti zvyšuje:

- Již zmíněná týmovost, která umožňuje zvýšit četnost výstupů v určitém směru, dostat je do povědomí vědecké komunity, postupně je formou konzultací v rámci týmu „vybrousit“ tak, aby jejich srozumitelné podání s důrazem na to nejdůležitější bylo dostatečně přesvědčivé a srozumitelné.

- Využití silných metodologických prostředků spojených s aplikací vlastního matematického aparátu (modelu).

- Začlenění práce do komplexního výzkumu orientovaného na identifikování podstaty změn, kterými musí projít společnost, pokud se má vymanit z pasti setrvačného vývoje.

V roce 2017, ze kterého čerpáme poznatky pro zpracování této monografie, se takových výsledků podařilo dosáhnout ve dvou směrech:

- Příspěvek popisující možnost reformy penzijního systému formou zavedení postgraduální plná zásluhové a plně uzavřené nadstavby současného průběžného systému penzijního pojištění (Mertl, Valenčík 2017) byl oceněn jako nejlepší na významné konferenci ISCOBEMM. Jedná se o významnou součást výzkumu zaměřeného na návrh komplexních reforem podporujících konstituování sektoru produktivních služeb.

- Příspěvek *GDP and Dynamic Intensity and Extensity Parameters - Calculation for the Czech Republic and Germany in the Period 1991 – 2017* (Wawrosz, Mihola, Kotěšovcová) získal na konferenci *Economic Days* pořádané Univerzitou Hradec Králové první cenu spojenou s finanční odměnou 300 švýcarských franků. Metoda analýzy parametrů extenzivního a intenzivního růstu je v rámci týmu, který zpracoval tuto monografii dlouhodobě rozpracovávána a vyla využita při zpracování první monografie, konkrétně subkapitoly 2.3 *Analýza dynamiky hospodářského růstu v dlouhodobém historickém období* (Valenčík a kol. 2014, s. 12 – 15).

V předcházejících létech se podařilo některých významných výsledků dosáhnout i na mezinárodním poli v oblasti teorie her. Z hlediska praxe budování image vědeckého pracoviště se však ukazuje, že význam pro prezentaci celého přístupu není příliš velký vzhledem k úzké specializaci špičkového výzkumu. Jinými slovy – pokud chceme prezentovat prestižní výsledky tak, aby se tím otevřela cesta k aplikování poznatků v praxi, hraje v současné době, kdy komunikace v rámci vědecké komunikace není příliš intenzivní, soustředění se na domácí prostředí, kde existují mnohem intenzivnější vazby. To pochopitelně neznamená pracovat na výstupech, kterými se lze úspěšně prezentovat i na mezinárodní půdě.

II.

V oblasti metodologického zázemí platí, že „dobré metodologie není nikdy dost“. V této souvislosti je dobré v rámci běžné komunikace při týmové práci (diskuse k průběžným výsledkům na odborných setkáních) vždy upozorňovat na to, co je **přesahem** oproti stávajícímu poznání, a to jak z hlediska standardně uznávaných poznatků vědy, tak i v případě týmově rozvíjeného poznání. Vymezení a interpretace přesahu je právě tím, o co při rozvíjení vědy jde, viz subkapitola 7.5 *Schopnost přesahu a základní poznávací schopnosti* ve třetí monografii (Valenčík a kol. 2017, s. 60-63).

Na úrovni styku vědy s potenciálními realizátory výsledků teorie

Potenciálních realizátorů teorie je povícero a v realizaci výsledků vědeckého poznání mají různou pozici i různou roli. Můžeme rozlišit tři typy potenciálních realizátorů výsledků, které teorie zaměřená na řešení praktických problémů dosáhne:

- státní,
- politické,
- občanské.